General dr. MIRCEA MUREŞAN
General de brigadă (r) dr. GHEORGHE VĂDUVA

RĂZBOIUL VIITORULUI, VIITORUL RĂZBOIULUI

EDITURA UNIVERSITĂŢII NAŢIONALE DE APĂRARE
Bucureşti, 2004

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
MUREŞAN, MIRCEA
Războiul viitorului, viitorul războiului/g-ral dr. Mircea Mureşan, g-ral de brig. (r) dr. Gheorghe Văduva – Bucureşti: Editura Universităţii Naţionale de Apărare, 2004
Bibligr.
ISBN 973-663-123-0

I. Văduva, Gheorghe

355.4

Lucrare apărută sub egida Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate din cadrul Universităţii Naţionale de Apărare

© Toate drepturile asupra prezentei ediţii sunt rezervate Universităţii Naţionale de Apărare

- *Responsabilitatea privind conţinutul lucrării revine în totalitate autorilor.*

ISBN 973-663-123-0

CUPRINS

Argument 9
Capitolul 1 Fenomenologia războiului. Evoluţie şi involuţie 16
1.1. Cauzalitatea războiului. Determinări şi indeterminări 16
1.2. Teoria şi practica războiului 21
1.3. Războiul în viziunea determinismului mecanicist 27
1.4. Războiul în epoca determinismului dinamic complex. Teoria haosului 28
1.5. Fizionomia principiilor războiului şi luptei armate 37
1.5.1. Legi şi principii ale războiului. Imperative ale războiului 37
1.5.1.1. Forţe şi mijloace 70
1.5.1.2. Acţiuni 74
1.5.2. Principii ale luptei armate 77
1.5.3. Principii ale acţiunilor „altele decât războiul" 81
1.6. Determinări ale războiului şi luptei armate 83
1.6.1. Determinări ale războiului 83
1.6.1.1. Determinări economice 83
1.6.1.2. Determinări politice 86
1.6.1.3. Determinări culturale şi civilizaţionale 89
1.6.1.4. Determinări sociale 94
1.6.2. Determinări ale luptei armate 97
1.7. Principii ale războiului viitorului 98
1.7.1. Concepte, ipoteze, teorii 98
1.7.2. Informaţia, psihologia şi sociologia războiului 105
Capitolul 2 Războiul civilizaţiei, civilizaţia războiului
2.1. Războiul şi teoria valorii .....
2.2. Entităţile civilizaţionale şi confruntarea militară .....
2.3. Cultura războiului. Cultura strategică .....
2.4. Ştiinţa războiului. Teoria strategiei .....
2.5. Practica războiului. Practica strategică. Strategia operaţională .....
2.6. Arta războiului .....
Capitolul 3. Geopolitica şi geostrategia războiului .....
3.1. Geopolitica şi războiul în dinamica istorică, economică, tehnică şi socială .....
3.2. Globalizare, regionalizare şi confruntare .....
3.3. Noua reconfigurare a centrelor de putere şi fizionomia războiului .....

3.4. Războiul parteneriatelor, pacea confruntărilor .....
3.5. Strategia integrală şi reforma armatelor .....
3.6. Strategii de alianţă. Unitate şi diversitate în practica militară .....
3.6.1. Strategii de alianţă .....
3.6.2. Strategii de coaliţie .....
3.6.3. Strategii ale viitorului imediat .....
3.7. Armate naţionale, armate internaţionale .....
3.8. Dimensiuni strategice ale integrării euroatlantice .....
3.8.1. Dimensiunea politică .....
3.8.2. Dimensiunea militară .....
3.8.3. Dimensiunea psiho-socială .....
3.8.4. Dimensiunea juridică .....
3.8.5. Dimensiunea culturală .....
3.8.6. Dimensiunea operaţională .....
3.8.7. Dimensiunea tehnică şi tehnologică .....
Capitolul 4 Războiul în epoca high tech .....
4.1. Noile tehnologii şi confruntarea militară .....
4.2. Mentalitatea tehnologică şi falia strategică .....
4.3. Noua revoluţie militară .....
4.3.1. Quo vadis? .....
4.3.2. RMA şi arta militară .....
4.3.3. RMA, NATO şi Europa .....
4.4. Războiul rapid, acţiunea şi reacţia rapide .....
4.4.1. Principii şi caracteristici ale acţiunii şi reacţiei rapide .....
4.4.1.1. Principii ale războiului şi luptei armate în perspectiva acţiunii şi reacţiei rapide .....
4.4.1.2. Reacţia rapidă şi determinismul dinamic complex. Metamorfoza principiilor .....
4.4.1.3. Caracteristici actuale şi viitoare ale acţiunilor (reacţiilor) rapide .....
4.4.1.4. Aeromobilitatea .....
4.4.1.5. Forţele de intervenţie (acţiune, reacţie) rapidă (imediată) .....
4.4.2. Acţiunea rapidă şi reacţia rapidă în diferite forme de conflicte militare .....
4.4.2.1. Războiul simetric, disimetria şi asimetria acţiunilor rapide .....
4.4.2.2. Războaie şi conflicte locale. Anvergură şi intensitate .....
4.4.2.3. Acţiunea rapidă şi reacţia rapidă în războaie şi conflicte militare asimetrice .....
4.4.3. Acţiunea şi reacţia rapidă în diferite tipuri de operaţii militare .....
4.4.3.1. Războiul din generaţia a patra sau cel de al patrulea război mondial .....

4.4.3.2. Acţiunea (reacţia) rapidă în diferite tipuri de operaţii militare ...
4.4.3.3. Cerinţe şi exigenţe ale aplicării conceptelor de acţiune rapidă şi acţiune adecvată în Armata României .....
Capitolul 5 Războiul în epoca informaţională .....
5.1. Societatea informaţională şi entităţile ei .....
5.2. Scutul informaţional, scutul high tech, scutul de foc, scutul logistic, scutul psihologic .....
5.3. Noul război între clasic, disimetric, asimetric şi non-convenţional .....
5.4. Războiul letal, războiul non-letal.....
Capitolul 6 Războiul post-război .....
6.1. Crize şi conflicte. Prag critic. Indicatori de evaluare.....
6.1.1. Definirea crizelor .....
6.1.2. Fizionomia crizei.....
6.1.3. Aranjamente de răspuns la crize.....
6.1.4. Forme şi procedee de acţiune .....
6.1.5. Forme şi procedee politice şi diplomatice.....
6.1.6. Forme şi procedee informaţionale.....
6.1.7. Forme şi procedee economice.....
6.2. Operaţii militare specifice războiului.....
6.3. Operaţii militare post-război .....
6.4. Operaţii non-militare .....
6.5. Conceptul de angajare .....
6.6. Lecţii date, lecţii asimilate, lecţii învăţate.....
6.7. Managementul războiului. Managementul păcii. Dreptul forţei şi forţa dreptului.....
Capitolul 7 Continuitatea şi permanenţa războiului.....
7.1. Continuum spaţiu-timp.....
7.2. Forme şi structuri dinamice în fizionomia războiului permanent.....
7.3. Războiul nuclear, războiul dus cu arme de distrugere în masă.....
7.4. Războiul bazat pe Reţea .....
7.4.1.Războiul bazat pe Reţea în fizionomia războiului viitorului.....
7.4.2. Realităţi şi tendinţe în evoluţia Războiului bazat pe Reţea.....
7.4.2.1. În Statele Unite ale Americii.....
7.4.2.2. În NATO.....
7.4.2.3. În principalele ţări europene .....
7.4.3. Dinamica principiilor Războiului bazat pe Reţea.....
7.4.3.1. Principii generale ale războiului, principii ale Războiului bazat pe Reţea .....
7.4.3.2. Caracteristici ale Războiului bazat pe Reţea .....
7.4.4. Determinări ale strategiei militare în condiţiile RBR .....

7.4.4.1. Politice.....
7.4.4.2. Tehnico-ştiinţifice.....
7.4.4.3. Informaţionale.....
7.4.4.4. Militare.....
7.4.5. Posibile evoluţii ale strategiei militare în condiţiile RBR.....
7.4.6. Structura forţelor.....
7.4.7. Acţiunea militară de la paradigma telefonului static la paradigma Internet.....
7.4.8. Doctrine şi strategii RBR împotriva terorismului .....
7.4.9. Planificarea acţiunilor .....
7.4.10. Strategii opuse.....
7.4.11. Caracteristici ale strategiei militare a viitorului din perspectiva Războiului bazat pe Reţea .....
Capitolul 8 Pentru ce fel de război ne pregătim? .....
8.1. Reflecţii asupra unei configuraţii trecute .....
8.2. O lume vulnerabilă, plină de capcane şi ameninţări.....
8.3. Realităţi şi tendinţe.....
8.4. Război şi războaie .....
8.5. Războiul terorist. Războiul împotriva terorismului.....
8.5.1. Ameninţări teroriste la început de mileniu .....
8.5.1.1. Caracteristici actuale şi viitoare ale fenomenului terorist .....
8.5.1.2. Tipologia terorismului .....
8.5.1.3. Ameninţări şi vulnerabilităţi .....
8.5.2. Specificul acţiunilor militare în războiul antiterorist .....
8.5.2.1. Tipologia acţiunilor împotriva terorismului.....
8.5.2.2. Specificul acţiunii militare împotriva terorismului .....
8.5.3. Rolul României, ca membru al Alianţei Nord-Atlantice, în combaterea terorismului .....
8.5.3.1. Vulnerabilităţi şi posibile ameninţări teroriste la adresa României.....
8.5.3.2. Posibile misiuni şi acţiuni în combaterea terorismului.....
8.5.4. Organizaţii şi grupuri teroriste.....
8.5.4.1. Organizaţii teroriste internaţionale.....
8.5.4.2. Grupuri teroriste .....
8.6. O posibilă tipologie a războaielor viitorului.....
8.6.1. Războiul economic .....
8.6.2. Războiul psihologic.....
8.6.3. Războiul mediatic.....
8.6.4. Războiul informaţional.....
8.6.5. Războiul cosmic.....
8.6.6. Războiul „cultural“.....

8.6.7. Războiul geofizic .....
8.7.8. Războiul genetic .....
8.7.9. Războiul cibernetic.....
8.7.10. Războiul purtat prim mijloace militare .....
8.7.11. Acțiunile militare post-conflict.....
Concluzii.....
Încheiere.....
Bibliografie.....

ARGUMENT

Lumea se dezvoltă haotic şi intempestiv. Specia umană face de toate. Oamenii nu se dau în lături de la nimic. Unii se bat cu provocările mileniului al treilea şi cuceresc Cosmosul, alţii au rămas la bătăliile specifice epocii de piatră. Viaţa unora devine din ce în ce mai mult dependentă de modificarea artificială a naturii, care înseamnă, de fapt, agresarea ei, de informaţie, de aer condiţionat şi de alte facilităţi de eprubetă, în timp ce o mare parte a lumii trăieşte în jungle defrişate şi pe maidanele pline de deşeuri toxice şi de excremente ale civilizaţiei de eprubetă. Marile discrepanţe sunt ab initio conflictuale. Jungla de odinioară, în care guverna legea echilibrului trofic, a conviețuirii ecosistemelor, este înlocuită de jungla teroristă în care răul ucide şi înspăimântă în aceeaşi măsură în care civilizaţia ofensează, subjugă, adânceşte decalajele şi împătimeşte extremităţile. Această confruntare dintre *Da* şi *Nu* dintre *Bine* şi *Rău*, dintre ce a lăsat Dumnezeu şi ce creează omul împotriva a ceea ce a lăsat Dumnezeu devine din ce în ce mai violentă, din ce în ce mai greu de controlat, de gestionat şi de prevenit.

Existenţa este un dat. Dintotdeauna, omul a încercat să înţeleagă nu sensul acestui *dat*, pe care l-a atribuit lui Dumnezeu, ci sensul devenirii sale, al mişcării societăţii omeneşti, al determinărilor, obstacolelor şi perturbaţiilor din spaţiul evoluţiei. Şi, odată cu evoluţia gândirii şi a civilizaţiei, a ajuns la o concluzie paradoxală, atât de bine exprimată de Lucian Blaga în *Trilogia culturii*, prin conceptul de *cunoaştere luciferică*. Cu cât cunoaştem mai mult lumea, cu atât se adânceşte misterul, adică partea necunoscută încă a acesteia. Însă, adăugăm noi, zona necunoscută nu este doar misterioasă,

adică provocatoare, care incită la investigare, la cunoaştere, deci, la acţiune, ci şi primejdioasă, plină de capcane, ameninţări şi neprevăzut. Fiinţa umană, avidă de cunoaştere, va fi totdeauna vulnerabilă la necunoaştere şi neprevăzut. Din această zonă a necunoaşterii, mai exact, a lucrului necunoscut, precum şi din cea a falsei cunoaşteri (adică a lucrului eronat cunoscut, care poate fi şi a dezinformării), vin totdeauna ameninţări dintre cele mai diverse şi dintre cele mai grave. Există o corespondenţă perfectă între vulnerabilităţi şi ameninţări, adică între necunoaştere şi ceea ce poate fi periculos dincolo de ceea ce se vede, dincolo de ceea ce se cunoaşte.

Omul a fost creat pentru a cunoaşte. El se află într-un permanent război cu ceea ce nu cunoaşte, cu ceea ce se opune acţiunii sale de a cunoaşte. Şi, bineînţeles, aproape tot ceea ce îi este potrivnic îi creează disconfort şi dorinţă de a cunoaşte, a înţelege şi a domina. Unii au spus că, de fapt, procesul cunoaşterii este o construcţie, bazată pe o relaţie de asimilare şi acomodare între subiect şi obiect. Asimilarea înseamnă însă acţiune care nu se bazează pe cooperare, ci pe confruntare. Iar confruntarea este generatoare de conflict. Motivul pentru care acest univers de dincolo de omul individual (care este, de fapt, un om social, întrucât omul nu poate fi decât social), şi chiar din el însuşi, i se opune mereu este acela că omul schimbă tot ceea ce atinge. Şi o face mereu împotriva naturii, împotriva firescului, împotriva a ceea ce a dat Dumnezeu, motivând că şi lui i-a dat tot Dumnezeu acest dar de a schimba, de a-şi făuri propria sa natură.

Omul tinde, deci, să transforme natura în natură umană, după voinţa sa, după ceea ce doreşte şi după cum doreşte el pentru el. Această ofensivă a omului este, de fapt, în mare măsură, o agresiune continuă asupra a tot ceea ce se află în jurul lui, dincolo de el şi chiar în el. Primul agresor al acestei lumi este, deci, chiar omul însuşi. Iar primul agresat este tot el.

Se desprinde de aici o concluzie tulburătoare şi deprimantă: „natura“ firească a omului este agresiunea continuă împotriva a tot ce există. Iar primul „obiect“ al agresiunii omului este chiar interiorul lui, al fiinţei umane. Pentru a schimba ceea ce se află în afara lui, omul trebuie să schimbe mai întâi ceea ce există în interiorul lui. În acest sens, există o bătălie continuă între Eu şi Non-Eu, între Ego şi Alter Ego.

Aceasta este prima mare falie de importanţă strategică, produsă de un război şi generatoare de război. Din păcate, omul nu mai ţine seama de ea, n-o mai recunoaşte (decât în sens filosofic, denumind-o câteodată dialectică), ba chiar o consideră o calitate indispensabilă, specifică şi eroică. Omul acţionează asupra a orice, oricum şi oricând, în numele cunoaşterii şi transformării naturii, al progresului şi civilizaţiei. Însuşi Marx spunea că important nu este a cunoaşte lumea, ci a o transforma. Structura complexă a fiinţei umane, conştiinţa de sine, capacitatea demiurgică pe care şi-o asumă (sau care i-a fost dată) face din om un fel de „Dumnezeu al lucrurilor mărunte“, cum rezultă din superbul roman cu acelaşi nume „*Le Dieu des petits riens*“ al scriitoarei indience Suzana Arundhati Roy. El, omul, este vinovat de faliile pe care el însuşi le creează între Eu şi Non-Eu, între el şi restul lumii, între el şi mediul în care trăieşte, între mediul uman şi cel natural, între proiect şi realitate, între gând şi viaţă. De aceea, el este, deopotrivă, agresor şi agresat, atacator şi apărător, călău şi victimă.

În acest mediu ostil, omul trebuie să supravieţuiască şi să-şi supravieţuiască. Să-şi supravieţuiască, în primul rând, lui însuşi. Sensul supravieţuirii nu este dat însă de natura lucrurilor, nici de lucrarea naturii, ci de opoziţia dintre tendinţa agresivă a omului şi tendinţa conservatoare a naturii lucrurilor. Dar şi în natura umană, adică în lumea omului, există şi proliferează acest fenomen care cuprinde o agresiune continuă şi o apărare continuă. Pe plan mai larg, această confruntare se duce între caracteristica ofensivă a comunităţilor omeneşti, dată

de jocul intereselor, şi suportul stabil şi conservator al acestora, dat de sistemele de valori.

Cu alte cuvinte, pe de o parte, interesele se confruntă între ele în adevărate bătălii strategice de întâlnire şi, pe de altă parte, interesele agresează sistemele de valori, dar şi contribuie, prin produsele recunoscute şi confirmate în timp ale acţiunii umane eficiente, la generarea lor. Este o geneză asemănătoare generării continue a coralilor din cadrul unui mare recif.

Unii spun că omul şi societatea omenească generează şi regenerează continuu ofensiva cunoaşterii sau războiul continuu împotriva necunoscutului. Din această perspectivă, sunt foarte greu de identificat şi de definit ameninţările necunoscutului, în speţă ale necunoaşterii, ca şi vulnerabilităţile omului şi ale societăţii omeneşti, ca să nu mai vorbim de cele care rezultă din condiţia fiinţei umane de *homo politicus*.

În aceste condiţii, cine supravieţuieşte? Omul sau natura? Omul sau mediul care-l motivează şi-l hrăneşte? Omul demiurgic sau natura umană, care este, la rândul ei, dar pe un alt nivel decât cel al naturii de dincolo de fiinţa umană, conservatoare şi oarecum stabilă, dar şi demiurgică? Şi, având în vedere că însuşi omul şi natura sa fac parte din marele sistem al naturii-mamă, nu cumva acest comportament agresiv al omului se constituie într-o continuă revoltă? Care dintre fiinţele de pe Terra şi, poate, din Univers, se mai revoltă împotriva propriei sale naturi, tăindu-şi, încet, încet, craca de sub picioare? Iată una dintre marile dileme ale începutului de mileniu. Poate, cea mai importantă.

Informaţia şi economia, sub presiunea unor nuclee în expansiune, se globalizează, în timp ce entităţile umane se bat în continuare pentru a-şi moderniza, actualiza sau păstra identitatea. Globalizarea este firească. Ea ţine de legea entropiei informaţiei, adică de tendinţa sistemelor spre entropie zero. Or, entropie zero înseamnă moartea sistemului. Dar şi bătălia pentru identitate este firească, întrucât, odată cu dispariţia identităţilor,

va dispărea şi omenirea. Aşadar, identităţile se cer protejate şi menţinute cu orice preţ.

Identităţile sunt însă dinamice. În timp ce unele îşi epuizează energia şi dispar sau se transformă, apar altele. Oamenii ştiu avantajele globalizării, dar, în aceeaşi măsură, simt şi pericolul acesteia. De aceea, între globalizarea intempestivă şi agresivă şi conceptul identitar va exista totdeauna un război. Un război din care se va ieşi, probabil, fie printr-un proces de globalizare a identităţilor, fie printr-o reconfigurare dramatică a unei structuri cu centre de putere aflate, în acelaşi timp, într-un parteneriat strategic pentru dominarea sau gestionarea restului lumii, ceea ce ar asigura o oarecare stabilitate şi, într-o competiţie extrem de tensionată, o nouă reconfigurare a străvechii bătălii pentru puterea mondială.

Această competiţie, dată de natura umană care nu acceptă egalitatea (mai ales în ceea ce priveşte puterea), este generatoare de conflicte şi de războaie. Cu alte cuvinte, indiferent de politica şi strategia parteneriatelor, confruntarea dintre marile entităţi, dintre marile centre de putere – ele însele aflate într-un complicat proces dinamic de metamorfozare, de reconstrucţie interioară – va exista totdeauna, manifestându-se pe întreaga scală, de la deosebire la criză şi conflict, de la concurenţă şi competiţie la război.

O astfel de confruntare care, în esenţa ei, este pe viaţă şi pe moarte înseamnă, deci, război. Un război care, probabil, nu va dispărea niciodată din societatea omenească, ci doar se va modela, cameleonic, după chipul şi asemănarea veşnicilor beligeranţi: om contra om.

De aceea, tema războiului viitorului este şi va fi totdeauna de mare actualitate, foarte importantă atât pentru politicieni, economişti şi militari, pentru învăţământul militar superior, pentru înţelegerea noilor dimensiuni ale fenomenului război, cât şi pentru întregul efort de structurare şi pregătire a Forţei Armate româneşti în cadrul procesului de integrare în NATO şi

de activitatea militară a ţării, ca membru *de facto* şi *de jure* al Alianţei. Chiar dacă trăim o relativă perioadă de pace, războiul se infiltrează, insidios, pe alte planuri şi prin alte căi, de la cele geofizice, la cele informaţionale şi de distrugere a mediului, de la cele economice, la bătăliile violente teroriste şi contrateroriste, continuând să facă parte din viaţa noastră. Deşi nu-l dorim şi ne temem de el, deşi îl repugnăm şi îl condamnăm, nu încetăm şi nu vom înceta nici o secundă să ne pregătim pentru el şi, într-o formă sau alta, să participăm la el. Întrucât războiul s-a extins enorm, luând forme care, altădată, nu-i erau specifice, putem spune că avem de-a face cu un adevărat *război continuu*, cu un *război permanent*.

Războiul continuu este un concept nou, puţin studiat, dar se aplică şi îşi pune rapid amprenta şi asupra strategiei militare. La rândul ei, strategia militară, ca expresie concretă a marii strategii, a strategiei de securitate naţională, va fundamenta, din punct de vedere teoretic şi practic, noul război. Mutaţiile pe care acesta le produce în prospectarea teatrului de război şi teatrelor de operaţii se află abia la început. Este însă clar că ele influenţează şi vor influenţa radical tot ce ţine de domeniul confruntării, al crizelor şi conflictelor, de la cele economice la cele armate, de la politica de apărare şi securitate, la strategia economică, informaţională şi militară, de la scopurile şi obiectivele războiului la tactica de confruntare nemijlocită în teatru. De aceea, lucrarea de faţă îşi propune să aprofundeze domeniul, să sesizeze determinările, interdeterminările şi indeterminările complexe ale acestor mutaţii, apelând la literatura existentă, la experienţa ultimelor conflicte armate şi făcând conexiunile, ipotezele şi previziunile necesare.

Pentru sistemul militar românesc, analiza impactului *Războiului continuu,* sau a *Războiului permanent* – ca război al prezentului şi, mai ales, al viitorului – asupra strategiei militare a timpurilor care vor veni constituie o necesitate. În condiţiile integrării în NATO, se cer cunoscute şi aplicate noile concepte,

atât în procesul de învățământ, cât şi în realizarea efectivă a standardelor Alianței.

Obiectivul acestui demers este acela de a contribui la dezvoltarea unei culturi strategice şi la asigurarea unui suport teoretic solid efortului de identificare a condiționărilor complexe ale tuturor formelor de război, de la cel clasic la cel informațional şi mai ales ale Războiului bazat pe Rețea, ale războaielor disimetrice şi asimetrice, a celor mai eficiente strategii de securitate şi, în consecință, a unei strategii militare corespunzătoare.

Cititorii de toate categoriile, dar în mod special cadrele didactice şi studenții din învățământul militar superior, îndeosebi din cel de valoare strategică, factorii de decizie politică şi militară, ofițerii din Statul Major General şi din statele majore ale categoriilor de forțe, din comandamentele operaționale şi din structurile integrate, comandanții şi ofițerii din structurile centrale, cercetătorii, militarii profesionişti şi, în general, toți cei interesați de fenomenul război au nevoie de o astfel de abordare care să actualizeze şi să aprofundeze dezbaterile, teoriile şi ipotezele în domeniul determinărilor strategice ale războiului prezentului, dar mai ales ale războiului viitorului, cu toate formele lui de manifestare, şi să faciliteze astfel actul cunoaşterii şi acțiunii eficiente.

Cei care vor avea curiozitatea şi răbdarea să citească acest volum vor găsi, în paginile sale, reflecții, judecăți explicative şi apreciative şi predicții asupra interdeterminărilor privind viitorul războiului şi al strategiei militare, un sistem de proiecție, pe coordonate noi, a acțiunii militare moderne, o actualizare a raportului strategie-război şi a celorlalte interdependențe care se creează la nivel politico-militar şi strategic.

CAPITOLUL 1
FENOMENOLOGIA RĂZBOIULUI. EVOLUȚIE ŞI INVOLUȚIE

1.1. Cauzalitatea războiului. Determinări şi indeterminări

Războiul, în esența lui, nu s-a schimbat. El rămâne ceea ce a fost mereu: o continuare, mai exact, o exprimare şi o materializare, prin mijloace violente, a politicii, o cale directă de deblocare a unei situații internaționale complexe, o modalitate categorică, imediată, violentă şi intempestivă de impunere a voinței în dialectica de confruntare dintre entități. S-au dat multe definiții războiului. Toate au fost confirmate, întrucât exprimă ceea ce este sau poate fi, de fapt, războiul, privit dintr-o mulțime de unghiuri şi de perspective.

Unii autori[1] sunt de părere că definiția dată de Clausewitz războiului, cel puțin pentru democrațiile occidentale, ar fi arhaică. Aceste democrații prețuiesc infinit viața şi stabilitatea. Lor le repugnă orice aventuri militare dacă acestea implică pericole şi pierderi de vieți omeneşti. Există câteva exemple de notorietate. Războiul din Vietnam ridică şi astăzi probleme în Statele Unite ale Americii. În Europa, această atitudine s-a accentuat prin anii `80, odată cu desfăşurarea rachetelor. La începutul anului 1980, au avut loc mari manifestări în Germania Federală, Olanda, Italia şi chiar în Marea Britanie împotriva desfăşurării acestor rachete. Populația acestor țări (şi nu numai), care trăise experiența a două războaie mondiale, avea o cu totul altă concepție privind securitatea lor şi a continentului decât guvernele respective. În 1983, Aliații (Statele Unite, Marea Britanie, Italia şi Franța) au trimis un corp expediționar

[1] www.stratisc.org, Pierre Marie Gallois, *Renouveau de la grande stratégie des politiques et de la stratégie des militaires*

în Liban, pentru salvarea minorității creştine, rezolvarea problemei palestiniene şi pentru a impune Siriei un comportament rezervat. Au fost însă de-ajuns două atentate pentru ca trupele aliate să se repatrieze imediat. În aceste atentate, Statele Unite ale Americii au pierdut 220 de oameni, iar Franța 58. De asemenea, ceva mai târziu, Franța, dorind să ajute la despresurarea trupelor generalului Aoun, a trimis în zonă un portavion şi navele însoțitoare. Însă atentatul terorist asupra unui avion DC 10 al UTA şi presiunea opiniei publice franceze au determinat autoritățile să cheme flota în baza de la Toulon. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu forțele americane care au acționat în Somalia, în 1994. Au fost de-ajuns câteva imagini de televiziune care prezentau umilirea unui pilot american, pentru ca grupul expediționar să fie retras.

Desigur, de aici nu rezultă că democrațiile occidentale au renunțat la orice fel de război, ci doar la acel război care produce victime din rândul acestora, care tulbură ordinea şi liniştea acestora. Oricum, populațiile de pretutindeni sunt împotriva violenței armate şi refuză soluțiile militare. Acest refuz are cel puțin trei argumente bine întemeiate: dezvoltarea fără precedent a armelor de distrugere în masă şi a armamentelor de mare precizie, care, în caz de război, fac imposibilă protecția populațiilor şi a sistemelor de valori; crearea pericolului ca, prin acțiunea militară, să se înregistreze pierderi intolerabile în rândul forțelor expediționare; pericolul terorist, care afectează în primul rând țările occidentale.

Războiul este, deci, un fenomen social complex, un fenomen-limită. El ține de o esență socială care conține confruntarea. Desigur, nu orice confruntare este război, dar orice război este o confruntare, şi anume, o confruntare armată violentă. Războiul nu este un blestem, nu este o catastrofă, chiar dacă, uneori, duce la catastrofe umane, materiale, ecologice şi culturale inimaginabile. Războiul este o realitate a tuturor timpurilor. Dar el nu poate fi luat doar ca un dat, chiar dacă, adesea, oame-

nii sunt neputincioşi în fața lui, nici ca o pedeapsă, ca o fatalitate, ci ca o rezultantă a cumulării unor tensiuni pe o serie de vectori politici, economici, sociali, ideologici, psihologici şi chiar culturali. În ultimă instanță, războiul este un act de voință politică, adică un instrument violent al politicii.

Pentru că este un act cu totul deosebit, el a fost investigat şi studiat, în toate timpurile, de către toți marii gânditori ai omenirii şi dinspre toate orizonturile: unii au studiat războiul pentru a-i descoperi cauzele şi a le eradica, prevenind astfel acest cataclism, acest seism al societății umane, alții au dorit doar să-i înțeleagă filozofia, fizionomia şi mecanismele. În 1945, sociologul francez Gaston Bouthoul (1896-1980), fondatorul polemologiei[2] – ştiința sociologiei războiului –, scrie, împreună cu René Carrere, lucrarea *Le défi de la guerre (1740-1974)*[3], prin care face o analiză pertinentă a războiului, a rațiunilor care-i dau naştere, precum şi a consecințelor şi implicațiilor acestuia în plan social, economic, demografic şi ideologic.

Aceste implicații sunt doar sesizate, ceea ce este, desigur, foarte important. Mult mai important este însă studierea aprofundată a originii războaielor, a cauzelor care le produc, a rațiunilor care le perpetuează, a formelor de manifestare şi de reproducere, a sistemelor generative şi, bineînțeles, a consecințelor. Aici nu există explicații categorice, universal valabile.

Societățile sunt prea mult diferențiate – ceea ce le separă este, adesea, mult mai presant şi, evident, mai puternic, mai grav şi mai important decât ceea ce le uneşte, întrucât din diferențe apare conflictul –, de unde şi unghiurile foarte felurite din care este privit şi analizat războiul.

„Omenirea ştie să calculeze, într-o fracțiune de secundă, ascunzişurile sateliților planetei Jupiter, să construiască ordina-

[2] Πολεμοϛ– polemică, război; λογοϛ– ştiință.

[3] Gaston Bouthoul, René Carrere, *Le défi de la guerre (1740-1974)*, PUF, Paris, 1976.

toare capabile să trateze zeci de milioane de date pe minut, dar ea nu este în măsură nici să prevadă, nici să evite violenţele civile şi războaiele care, de mii de ani, însângerează şi continuă să însângereze oraşele şi pământurile: recenzându-se conflictele armate majore care s-au produs începând din 1740, autorii au enumerat 366, dintre care 71 după 1945. Oamenii au cunoştinţe şi potenţialuri de care s-ar putea lipsi; dar ei continuă să se supună ignoranţelor şi impotenţelor ale căror efecte crude le resimt mereu.“[4]

Războiul apare, deci, dintr-o perspectivă acţională, ca o fatalitate. Se pare că, orice ar face sau nu ar face, omenirea nu are cum să scape de acest însoţitor permanent al ei, aşa cum pământul nu scapă de cutremure şi fenomene meteorologice, iar natura de metamorfozele pe care le cuprind ciclurile trofice. Această concluzie rezultă din întreaga existenţă a societăţii omeneşti. În nici o epocă, nu au lipsit războaiele.

Aproape după fiecare război care a produs distrugeri şi pierderi imense de vieţi, omenirea şi-a pus problema eradicării acestui mod de confruntare violentă, dar, de îndată ce contrastele şi tensiunile s-au acumulat, iar dialogul a devenit imposibil, a recurs din nou la război, ca mijloc de deblocare a situaţiei strategice, mai exact, politico-strategice internaţionale. Războiul nu este însă o fatalitate. Mulţi îl privesc ca pe un rău necesar sau ca pe un act eroic, ca pe o chestiune de onoare şi de mare demnitate, în jurul căreia s-au ţesut numeroase legende şi opere nemuritoare.

Cauzele războiului sunt mereu aceleaşi şi, de fiecare dată, altele. Mereu aceleaşi, întrucât războiul izbucneşte totdeauna atunci când şi acolo unde dialogul încetează, este nedorit sau reprimat, locul lui fiind luat de politica de forţă sau de ripostă şi mereu altele, întrucât subiectul şi obiectul unui dialog sunt, de fiecare dată, diferite. Oamenii şi entităţile umane au foarte

[4] http://www.chez.com/saintpierre/Bouthoul.html, Gaston Bouthoul, *Le défi de la guerre*, p. 9.

multe de împărţit: teritorii, resurse, mentalităţi, influenţe şi, mai ales, putere. Puterea este motivul esenţial şi permanent al conflictului armat. Războiul este un neîntrerupt lanţ de bătălii pentru resurse, teritorii şi putere.

Cu alte cuvinte, războiul se prezintă ca un fenomen al expansiunii şi ciocnirii frontierelor. Tipurile de frontiere care se confruntă dau tipurile de războaie care se declanşează, atunci când respectivele frontiere se ciocnesc. Gradul de agresivitate al frontierelor dă gradul de intensitate al războaielor care le corespund. Pare o simetrie perfectă, o relaţie acţiune-reacţie, cauză-efect.

De aceea, s-ar putea desprinde concluzia că, dacă vrem să eradicăm războiul, trebuie să desfiinţăm frontierele. Dar ofensiva împotriva frontierelor este veche de când lumea. Mereu sunt desfiinţate unele frontiere şi mereu apar altele. Frontierele nu pot fi însă desfiinţate. Ele fac parte din natura umană.

În realitate, aceste raporturi au condiţionări foarte numeroase şi se manifestă în modalităţi diferite de la o epocă la alta, de la un război la altul.

Noua revoluţie în domeniul militar, tratată pe larg şi controversat, în numeroase studii şi lucrări de specialitate, progresul ştiinţific şi tehnic fără precedent reprezintă acel foaier generator de mişcare reală şi virtuală, de acumulări capabile să declanşeze şi să susţină substanţiale metamorfoze spaţio-temporale în teoria şi practica războaielor şi a conflictelor, prevestind „o cruciadă spre viitor“[5], adică o nouă ofensivă a frontierelor ştiinţifice şi strategice, o nouă paradigmă a fenomenului război şi artei militare.

Nimic nu este perfect pe lumea aceasta, nici măcar războiul. Dimpotrivă, dintre toate lucrurile imperfecte, războiul, care se prezintă ca fiind cel mai mare consumator de resurse, rămâne confruntarea cea mai dramatică şi cea mai imperfectă.

[5] Mircea Mureşan, Gheorghe Toma, PROVOCĂRILE ÎNCEPUTULUI DE MILENIU, Editura Universităţii Naţionale de Apărare, Bucureşti, 2003.

Acesta reprezintă unul dintre marile paradoxuri ale tuturor timpurilor.

1.2. Teoria şi practica războiului

Mai este războiul o continuare a politicii? Face el parte nemijlocită din filosofia politică? Sau războiul înseamnă… sfârşitul politicii, al dialogului, diplomaţiei şi acţiunii politice? La ora actuală, definiţia războiului se sprijină pe opţiuni şi interpretări situate între aceste două repere fundamentale: *continuarea politicii* şi *sfârşitul politicii*[6]. În „Le monde diplomatique“ din martie 2003, Ignacio Ramonet[7] notează o chestiune care, la urma urmei, este fundamentală pentru definirea sau redefinirea războiului în epoca actuală.

El sesizează teama omenirii că, în problema Irakului, se simţea, încă din perioada pregătirii acţiunii, că urmează să se întâmple ceva fundamental. Cel puţin în ceea ce priveşte atitudinea şi opiniile, în problema războiului din Irak, arhitectura internaţională se prăbuşea, ONU era îndepărtat, Uniunea Europeană se diviza, NATO suferea o ruptură, prima de acest gen (prin exprimarea dezacordului Germaniei, Franţei şi Belgiei în ceea ce priveşte declanşarea ostilităţilor) şi unica de la înfiinţarea Alianţei…

Pe 15 februarie, 10 milioane de oameni protestează împotriva războiului. Această lume refuză să accepte violenţa în relaţiile internaţionale. Lumea nu înţelege pe deplin nici cauzele, nici raţiunile acestui război. Dar, oare, a înţeles omenirea vreodată pe deplin cauzele şi raţiunile războiului?! Ele rămân, totdeauna, deci şi în acest caz, cumva enigmatice. De ce Franţa şi Germania s-au opus? De ce nu s-a găsit altă cale? Oamenii

[6] *Sfârşitul politicii* este înţeles ca sfârşit al dialogului, diplomaţiei şi al altor instrumente ale politicii situate în afara războiului.

[7] http://www.monde-diplomatique.fr/2003/03/RAMONET/9870, Ignacio Ramonet, *De la guerre perpétuelle*, în Le monde diplomatique, mars, 2003.

planetei, în mare parte, s-au opus şi se opun nu numai acestui război, ci oricărei forme de violenţă. O altă parte a omenirii l-a acceptat şi îl acceptă. Nu se face însă un referendum. Raţiunile care-l generează se consideră suficiente pentru a fi declanşat. Situaţia, ca atare, continuă, totuşi, să rămână enigmatică.

Atacarea şi învingerea rapidă a armatei lui Saddam Hussein nu rezolvă problema. Apar noi date, noi dezvăluiri, noi semne de întrebare. Războiul propriu-zis se sfârşeşte. Armata lui Saddam este spulberată. Conflictul însă continuă. Dintr-un război armată contra armată, confruntarea devine un război de gherilă. Pierderile coaliţiei sunt mult mai mari decât cele din timpul războiului propriu-zis.

Desigur, pierderile forţelor rebele, ale forţelor care se opun stabilizării şi democratizării Irakului sunt de zeci de ori mai mari. Dar se pare că nu contează… Întrebarea, totuşi, persistă: Ce fel de război se duce în Irak? Este acelaşi cu războaiele din secolul al XIX-lea şi din secolul al XX-lea dintre forţele coloniale şi forţele care se opuneau colonizării, dintre forţele puterilor coloniale şi forţele insurgente? Desigur, nu este acelaşi. Aici este vorba de cu totul altceva. Obiectivul politic al războiului din Irak nu pare a fi şi nu este cucerirea teritoriului acestuia, ci stabilizarea zonei, controlul resurselor energetice, lichidarea oricărui posibil punct de sprijin pentru reţelele teroriste şi prevenirea escaladării tensiunilor de falie în spectrul economic şi civilizaţional.

Şi chiar dacă esenţa războiului nu s-a schimbat nici în cazul confruntării din Irak, fizionomia lui este oarecum diferită de cea a războaielor din trecut. În primul rând, acest război se prezintă ca un timp de confruntare prin care o mare putere, în jurul căreia se constituie o comunitate internaţională, înlătură un regim politic dictatorial şi impune un anumit tip de comportament. Este un război care s-a desfăşurat şi se desfăşoară în văzul lumii. Desigur, există raţiuni care nu au apărut pe ecrane, în marile jurnale sau în conferinţele de presă desfăşurate cu

regularitate de ambele părți. Dar acest război a fost şi este prezent în fiecare zi pe ecranele televizoarelor din toată lumea. De o parte, se află forțele unei coaliții, de cealaltă parte, gherilele irakiene. S-a instalat un guvern irakian, care va lua decizii în ceea ce priveşte drumul democratic al Irakului, dar situația este mult prea complexă pentru a se putea desprinde concluzii finale.

Există însă câteva certitudini. Una dintre acestea este aceea că războiul rămâne şi în continuare ceea ce a fost el dintotdeauna: un instrument al politicii.

Mutațiile produse în sfera politicului nu au schimbat şi nu schimbă esența războiului – impunerea voinței prin intermediul forței –, dar complică raporturile care se creează în sistemul justificării violenței. Există deja sincope în configurarea voinței politice.

Acestea sunt cauzate de discrepanța intereselor şi, deci, a determinărilor. Rațiunile pentru care unele țări s-au opus intervenției armate în Irak nu au avut în vedere Irakul, ci dinamica intereselor, fizionomia configurării şi construcției mediului de securitate în această zonă importantă a lumii.

S-au evocat, în fața Consiliului de Securitate al ONU, în sprijinul războiului, într-un raport intitulat „Un deceniu de amenințări şi provocări", şapte argumente, dintre care trei sunt foarte importante: nerespectarea rezoluțiilor Națiunilor Unite; deținerea armelor de distrugere în masă şi a rachetelor balistice sau căutarea de a deține astfel de mijloace; violarea drepturilor omului (execuții după o judecare sumară, violuri, torturi). Celelalte patru argumente se referă la: terorism[8]; prizonieri de război; bunuri confiscate în timpul invaziei din Kuweit (material militar şi obiecte de artă); deturnarea programului „Petrol contra hrană".

[8] Irakul ar fi adăpostit palestinieni şi ar fi oferit 25.000 de dolari familiilor pentru fiecare atac sinucigaş împotriva Israelului.

Argumentele sunt, după părerea noastră, puțin importante în cazul acestui conflict. Cel mult, ele pot justifica, în fața opiniei publice, realizarea coaliției împotriva regimului lui Saddam Hussein şi atacarea armatei acestuia cu o forță de 300.000 de oameni, aplicând, pentru prima dată, un concept strategic nou, cel al Războiului bazat pe Rețea. Importantă este evoluția situației strategice generale şi din zonă spre conflict. Între principalele elemente ale acesteia pot fi situate şi următoarele:

- apariția şi proliferarea amenințărilor asimetrice, îndeosebi a celor teroriste, a rețelelor de traficanți şi a economiei subterane;
- proliferarea tendințelor extremiste şi fundamentaliste, îndeosebi a fundamentalismului islamic;
- starea de haos declanşată după spargerea bipolarității şi reorganizarea dificilă a relațiilor internaționale;
- apariția unor noi focare de instabilitate, de criză şi conflict;
- apariția şi proliferarea unor mişcări identitare, dar nu în sfera politicului, deci a statelor, ci în cea nonstatală sau antistatală;
- numeroasele efecte secundare, îndeosebi asupra statelor naționale şi statelor sărace, ale presiunii grăbite şi nejustificate exercitate de anumite elemente ale procesului de globalizare;
- noua configurație a bătăliei pentru resurse;
- apariția şi dezvoltarea parteneriatelor strategice.

În aceste condiții, războiul nu se mai prezintă ca o înfruntare între entități simetrice, între beligeranți oarecum egali, care se pregătesc din timp şi se cunosc destul de bine, ci capătă un caracter disproporționat şi asimetric, de o parte situându-se marea putere politică, economică, tehnologică şi informațională, în jurul căreia se grupează o foarte puternică şi interesată comunitate internațională – în esența ei, dominantă şi globalizantă – şi, de cealaltă parte, restul lumii, care se prezintă ca un amalgam diform, dezordonat şi imprevizibil, caracterizat de

anomie socială, fragmentare, sărăcie, persistență a unor focare generatoare de crize şi conflicte şi opoziție față de constituirea unor noi centre de putere, care sunt percepute ca noi forme de dominare.

Războiul capătă şi el, în dinamica scopurilor şi obiectivelor finale, asemenea trăsături. El devine din ce în ce mai mult, fie mijloc de impunere a voinței politice a unei mari puteri, a unei coaliții, a unei alianțe sau a unui grup de state, a comunității internaționale, fie o modalitate de reacție la aceste impuneri. Dar toate acestea par a fi fost şi până acum.

Singurul aspect nou îl reprezintă ceea ce se numeşte impunerea voinței comunității internaționale. Deşi prin *comunitate internațională* fiecare înțelege ceea ce corespunde intereselor sale, este foarte clar că noțiunea respectivă implică mai mult state, organizații şi organisme internaționale, alianțe şi coaliții constituite pe anumite criterii.

Comunitatea internațională nu înseamnă încă reunirea tuturor statelor şi a tuturor intereselor în acelaşi interes, în acelaşi orizont politic şi în acelaşi concept strategic. Se tinde însă către aşa ceva.

Cu alte cuvinte, din punct de vedere teoretic, războiul prezentului şi, cu atât mai mult, cel al viitorului, înseamnă:

- analiza noilor pericole şi riscuri pe care le presupune conflictualitatea armată;
- analiza şi prognoza efectelor principale şi secundare ale conflictualității armate actuale şi viitoare;
- conceperea (adoptarea sau adaptarea) unor doctrine şi strategii ale unui astfel de război;
- elaborarea unui model actual (şi viitor) al conflictului armat bazat pe strategii asimetrice şi pe răspunsul adecvat (adaptat, adoptat) la acestea (care se fundamentează tot pe strategii asimetrice);
- elaborarea unor noi ipoteze privind fizionomia şi filosofia conflictualității armate şi verificarea lor.

Din punct de vedere practic, războiul viitorului presupune:

- acțiuni ale marii puteri mondiale (centre de putere, alianțe, coaliții, comunități internaționale foarte puternice, grupuri de state constituite în parteneriate strategice etc.) împotriva regimurilor politice dictatoriale, a statelor care adăpostesc sau generează terorism şi amenințări asimetrice;
- realizare a mijloacelor necesare pentru pregătirea şi desfăşurarea unui război de acest fel, care se prezintă ca fiind, deopotrivă, continuu, particularizat şi extrem de diversificat;
- constituire a unor grupări de forțe diferite şi asimetrice care să răspundă cu promptitudine acestui gen de provocări şi amenințări;
- realizare a unei legislații internaționale pe măsură.

Ca întotdeauna, războiul face parte din filosofia politică. El nu este doar o realitate. El este şi un concept. Există o teorie a războiului, care se dezvoltă odată cu evoluția societăților omeneşti, şi nimeni nu ştie care va fi (dacă va fi vreodată) o limită de sus a acesteia.

Oricum, războiul urmează drumul societății omeneşti, este un însoțitor permanent al acesteia. Mai mult, de cele mai multe ori, lumea îşi raportează, adesea, timpul şi evenimentele la realitatea, continuitatea şi discontinuitatea acestui fenomen: înainte de război, între două războaie, după război. Zeii războiului nu sunt prea numeroşi, dar sunt extrem de temuți: Ares, Marte, Wotan sau Odin. Războiul a fost perceput, de-a lungul timpurilor, ca o răzbunare a cerului, ca un foc al infernului, ca o pedeapsă dată oamenilor, ca un seism social etc.

Războiul continuă să fie ceea ce este el dintotdeauna: un fenomen social complex, un seism social care duce la descărcarea unor energii acumulate în timp.

Formele pe care le îmbracă un astfel de fenomen sunt şi vor fi din ce în ce mai numeroase şi mai greu de controlat. Aici se pare că va acționa şi mai pregnant un principiu al

proporționalității: cu cât societatea va fi mai complexă şi mai dezvoltată, cu atât va fi mai greu de controlat, de gestionat acest fenomen intrinsec al ei, războiul. Lucien Poirier[9] pune deasupra războiului acțiunea strategică. Războiul nu este decât o modalitate a acesteia, care produce un efect ce-i conferă un statut cel puțin ciudat, ca să nu spunem special.

1.3. Războiul în viziunea determinismului mecanicist

Cum era privit războiul în epoca rigiditismului social, tehnologic şi informațional? Care sunt marile valențe şi marile minusuri ale acestui tip de determinism? Care sunt inconvenientele jocurilor strategice cu sumă nulă?

Esența războiului nu s-a schimbat. El rămâne ceea ce a fost dintotdeauna. Ceea ce se schimbă mereu este viziunea asupra războiului, mai exact modul cum este cunoscut, înțeles şi judecat. În epoca determinismului mecanicist, războiul era înțeles ca un dat, ca un fenomen care avea o finalitate precisă marcată de o victorie şi o înfrângere. În timp ce unul era învingător, celălalt era, în mod categoric, învins. Rareori se încheiau războaiele

Războiul poate fi privit, deopotrivă, ca o criză într-un sistem evoluționist, ca o criză de sistem, dar şi ca o modalitate de deblocare a unei situații complexe, extrem de periculoase (pentru existența şi evoluția sistemelor). Propriu-zis, războiul nu reprezintă doar partea superioară a crizei, adică ultima ei etapă. Ultima etapă a crizei este criza însăşi, întrucât criză înseamnă blocaj. Criza este situația-limită în evoluția unui sistem, care, practic, blochează această evoluție. Iar războiul nu este limita superioară a unei crize, ci soluția cea mai radicală, adică ultima soluție pentru ieşirea din criză. Însă, într-un anume sens, şi războiul face parte din criză, aşa cum moartea face parte din

[9] Lucien Poirier, *Panser stratégiquement*.

viață. Dar el nu poate şi, în opinia noastră, nu este bine să fie înțeles doar ca ultima etapă a crizei, ci, aşa cum s-a afirmat mai sus, ca o soluție (ultima soluție) pentru ieşirea din criză. În viziunea determinismului mecanicist, lucrurile sunt tranşante. Când celelalte mijloace (diplomația, dialogul, negocierea etc.) nu dau rezultate, se apelează la forță, adică la acțiunea violentă pentru impunerea voinței uneia dintre părți asupra celeilalte, pe această cale realizându-se ieşirea din criză. Evident, nu orice criză, presupune, ca soluție ultimă pentru ieşirea din ea războiul. Este vorba de criza acelor sisteme sociale internaționale (zonale, regionale, de falie şi chiar din interiorul unui stat) care au evoluții conflictuale grave.

Războiul poate avea, pentru echilibrul social, rolul unei adevărate intervenții chirurgicale, care se doreşte a fi din ce în ce mai precisă şi mai eficientă şi din ce în ce mai puțin dureroasă. În acest sens, războiul poate fi privit ca un fel de terapie de şoc, în urma căreia sunt înlăturate unele disfuncțiuni şi consumate energiile negative acumulate în intervalele dintre două vârfuri de conflict. Războiul se prezintă, metaforic vorbind, ca un fel de lovitură de ciocan peste fierul înroşit. Dacă fierul nu este suficient de înroşit, efectul loviturii de ciocan nu este şi nu poate fi cel scontat. Era lui Napoleon s-a încheiat prin pierderea bătăliei de la Waterloo, iar aventura celui de-al III-lea Reich, prin acțiunile ferme ale Națiunilor Unite şi obligarea Germaniei hitleriste să capituleze. Oare lucrurile vor fi la fel de tranşante şi în viitor în ceea ce priveşte războiul ca soluție de deblocare a unei situații de criză?

1.4. Războiul în epoca determinismului dinamic complex. Teoria haosului

Cum este privit războiul în epoca deschisă de teoria sistemelor dinamice complexe? Cum se prezintă, în această epocă legile şi principiile războiului? Care sunt principalele utilizări ale teoriei haosului în conceperea şi funcționarea sistemelor

militare? Cum poate influența această teorie strategiile operaționale antiteroriste, cele al gestionării crizelor şi situațiilor post-conflict?

Războiul nu se mai prezintă nici ca un dat, nici ca o fatalitate. El reprezintă pur şi simplu o realitate ca oricare alta, care face parte din viața oamenilor, depinde de oameni, mai exact de comunitățile umane, şi, de aceea, trebuie cunoscută, înțeleasă şi folosită (sau evitată) de oameni şi de entitățile umane. Este adevărat, războiul încă subjugă şi înspăimântă. Oamenii de pe toate continentele se roagă la Dumnezeu să-i ferească de boli, de calamități naturale, de dezastre şi de războaie. Fără a neglija caracterul distrugător al războiului, trebuie totuşi să afirmăm că războiul are rolul lui social, declanşându-se de regulă atunci când toate celelalte forme de rezolvare a unei probleme frontaliere sau internaționale s-au epuizat.

Erori sau expresii ale unor strategii indirecte?!

Într-un articol publicat în *Revue internaționale et stratégique* nr. 53 din 2004[10], Daniel Serwer[11] subliniază numeroasele erori făcute de George W. Bush, de Jaques Chirac, de Gerard Schröder şi nu numai în aprecierile situației internaționale şi, ca urmare, în deciziile luate. De aceea, în viziunea cercetătorului american, „riscurile de a înțelege prost această lume sunt mult mai numeroase decât şansele de a o înțelege.“[12] George W. Bush credea că irakienii vor întâmpina trupele americane cu flori şi cu lauri, ca eliberatoare. El a avut

[10] Daniel Serwer. *De trop nombreuses erreurs et une coopération insuffisante*, în „Revue internationale et stratégique“, nr.53 din 2004, pp. 117-120.

[11] Daniel Serwer este director ale Departamentului Operațiilor pentru Pace şi Stabilitate în cadrul Institutului pentru Pace al Statelor Unite (USIP) din Washington DC şi poate fi contactat la adresa: dserwer@usip.org.

[12] Daniel Serwer, *Op.cit*., p.117

dreptate, dar numai în parte, deoarece, într-adevăr, majoritatea irakienilor au întâmpinat trupele americane astfel, însă nu toți irakienii. În consecință, perioada post-conflict care a urmat s-a caracterizat printr-o intensificare a acțiunilor de gherilă şi ale rezistenței irakiene, care au produs americanilor mai multe pierderi decât întregul război. De asemenea, Bush a considerat că irakienii dețineau arme de distrugere în masă (de altfel, acest lucru a şi reprezentat unul dintre argumentele care au grăbit declanşarea acțiunilor armate).

Realitatea era însă cu totul alta. Nici conducerea politică a Franței, nici cea a Germaniei, nici cea a Belgiei nu au avut în întregime dreptate, opunându-se intervenției militare în Irak. Campania coaliției s-a desfăşurat în ritm rapid şi, cu toată situația post-conflictuală destul de complicată, se pare că obiectivele războiului au fost atinse. Jacques Chirac gândea că, în situația în care americanii atacă Irakul, întreaga lume arabă va intra într-o dezordine periculoasă. N-a avut loc nici o dezordine, lumea arabă văzându-şi în continuare de treburile ei. Se pare chiar că, odată cu înlăturarea lui Saddam Hussein de pe scena internațională, nemulțumirile şi problemele lumii arabe s-au diminuat. Cancelarul german Gerhard Schröder credea că ar putea reface credibilitatea sa în imaginea SUA, după ce a dus o campanie electorală fondată şi pe opoziția față de războiul din Irak. Totuşi, Germania reprezintă unul dintre principalii parteneri europeni în dialogul cu Statele Unite. Chiar şi Saddam Hussein ducea o politică plină de ambiguități. Pe de o parte, el dorea să-i convingă pe americani că deține ADM şi, pe de altă parte, să le arate inspectorilor ONU că nu deține astfel de arme. Realitatea i-a dezamăgit pe toți. Saddam nu era decât un dictator îngrădit, epuizat, lovit şi nimicit cu mult înaintea acțiunii militare din martie 2003. Toată lumea trebuia să ştie acest adevăr. Şi chiar dacă un astfel de adevăr nu era şi nu putea fi cunoscut şi recunoscut în întreaga lui dimensiune, în

toate detaliile (totdeauna mai rămâne un sâmbure de neprevăzut care poate genera o situaţie surprinzătoare), oricine îşi putea imagina că, în actualele condiţii ale globalizării şi exploziei *high tech* şi *IT*, nu se pot ivi surprize decât din partea acelor entităţi care deţin astfel de tehnologii, care beneficiază de o poziţie privilegiată în tehnologie şi în ciberspaţiu.

Să fi fost oare atât de naivi şi de dezinformaţi aceşti mari oameni de stat? Oare au plutit şi plutesc ei în incertitudini, aşa cum ne învaţă teoria haosului? Fără a exclude şi o astfel de eventualitate (foarte puţin probabilă, dar nu imposibilă), trebuie, totuşi, subliniat că interesele depăşesc cu mult zona. În opinia lui Daniel Serwer, Irakul nu a fost şi nu este altceva decât un teatru de conflict minor în cadrul unui câmp de bătălii mult mai vast[13].

Problema ADM nu era decât un pretext. Pe George Bush îl interesa cu totul altceva în acest război. Era vorba de contracararea unei ameninţări teroriste printr-o strategie directă care constă în proiectarea forţei americane în inima Orientului Mijlociu şi, pornind de aici, remodelarea lumii arabe pe principii democratice sau, în orice caz, pe alte principii decât cele generatoare de intoleranţă şi terorism. Aceasta reprezintă una din strategiile indirecte pentru îngrădirea şi contracararea terorismului generat de extremismul islamic. Obiectivul poziţiei lui Jaques Chirac, potrivit opiniei directorului Departamentului Operaţiilor pentru Pace şi Stabilitate din cadrul Institutului pentru Pace al SUA, nu era neapărat acela de a da expresie unei îngrijorări în ceea ce priveşte stabilitatea lumii arabe, cât mai ales o modalitate de a contrabalansa, cel puţin din punct de vedere politic, teoretic şi doctrinar, superputerea americană, ceea ce înseamnă un punct câştigat pentru poziţia Franţei ca putere cu interese globale. Numai că, în urma acestei atitudini, Franţa s-a găsit, nolens volens, de aceea şi parte a baricadei cu Al-Qaeda, care urmărea, de asemenea, să contrabalanseze puterea americană şi s-o alunge din orientul Mijlociu. Desigur, lucrurile sunt, aici, nuanţate. În nici un caz, Franţa nu se află de aceeaşi parte a baricadei cu o reţea de organizaţii teroriste. Dimpotrivă, Franţa este una dintre acele puteri cu interese globale, afectată de terorism şi care luptă împotriva terorismului. Mai mult, potrivit altor opinii, între Franţa şi Statele Unite şi între Franţa şi Marea Britanie există un consens indiscutabil în ceea ce priveşte politica internaţională de coaliţie, gestionarea crizelor şi conflictelor, prevenirea şi combaterea terorismului etc. Americanii nu au salutat politica Franţei în legătură cu Irakul, dar doresc o bună cooperare cu Franţa în alte domenii.

[13] Daniel Server, *Op. cit*. p. 118.

Democratizarea unor ţări arabe, aliate ale Statelor Unite în lupta împotriva terorismului – Arabia Saudită şi Egiptul –, poate genera, cel puţin pe termen scurt, unele forţe care să accentueze ameninţările teroriste. Lumea arabă nu acceptă cu uşurinţă democraţia şi nu se ştie cum vor evolua lucrurile în viitor. Este unul dintre motivele pentru care, în complicata problemă a Irakului, între Franţa şi SUA se menţin încă dezacorduri. Această atitudine influenţează şi politica Uniunii Europene, care se menţine prudentă.

Poziţia Franţei, cea a altor ţări şi cea a Uniunii Europene, acţiunile gherilei irakiene şi apropierea alegerilor prezidenţiale din noiembrie 2004 i-au determinat pe americani să pună în aplicare, la 30 iunie 2004, acel transfer de suveranitate către guvernul de tranziţie irakian, dar, după cum se ştie, pe teren, lucrurile nu s-au schimbat în mod radical. Mai mult, se pare că guvernul irakian este incapabil să se apere de unul singur împotriva unei insurecţii.

Partizanii lui Saddam Hussein, islamiştii radicali irakieni şi elemente ale reţelei Al-Qaeda aflate în Irak desfăşoară acţiuni nu numai împotriva americanilor, ci şi împotriva democraţiei ca atare. Cu alte cuvinte, guvernul irakian va trebui el însuşi apărat. Americanii şi celelalte forţe

s-au retras şi se vor retrage în baze militare situate în afara localităţilor, continuând să desfăşoare acţiuni anti-gherilă (forţele grele vor fi înlocuite prin forţe speciale), în timp ce forţele irakiene vor prelua încet, încet sarcinile cotidiene de securitate şi de menţinere a ordinii publice.

Această strategie indirectă americană ar putea urmări atragerea Franţei şi a altor ţări din Uniunea Europeană pentru a ajuta guvernul irakian, devenit de-acum suveran. Toate acestea nu se vor repercuta numai în favoarea noului regim de la Bagdad, ci vor putea avea un rol deosebit în reconcilierea dintre Statele Unite, Franţa, Germania şi alte ţări din Uniunea Europeană, îndeosebi a celor care fac parte din NATO. Dezacorduri între Statele Unite şi Uniunea Europeană în ceea ce priveşte reconstrucţia unei ţări devastată de război au mai existat şi, probabil, vor mai exista. Exemplul ţărilor care alcătuiau cândva Iugoslavia este concludent. Astăzi, se pare că nu contează foarte mult modalitatea în care este realizată sau menţinută pacea, ci rezultatele concrete, palpabile. Intervenţia forţei aeriene a unei coaliţii condusă de SUA asupra Iugoslaviei şi bombardarea unor obiective de importanţă strategică nu au fost agreate de opinia publică internaţională, dar, cel puţin până în acest moment, cea mai tensionată zonă din Balcani a fost pusă sub control. Uniunea Europeană a preluat gestionarea zonei şi se pare că a şi găsit soluţiile şi strategiile necesare pentru o soluţionare pe termen lung, în timp, a problemelor Balcanilor.

Se pare că, şi în cazul Irakului, este necesară aceeaşi cooperare între SUA şi UE. În cazul ex-Iugoslaviei, Uniunea Europeană s-a dovedit incapabilă să pună, de una singură, capăt conflictului. Americanii au intervenit în forţă, cu riscul de a-şi ridica toată lumea în cap, dar războiul din spaţiul ex-iugoslav a fost oprit. În urma acestor realităţi, Uniunea Europeană a înţeles perfect că trebuie să se doteze cu o politică europeană de apărare şi securitate viabilă, precum şi

cu forţele şi mijloacele necesare. Desigur, nu neapărat pentru a nu mai apela la ajutorul american (un astfel de *ajutor* trebuie să existe şi va exista întotdeauna, ca şi un *ajutor* sau, mai bine-zis, un *sprijin* european în favoarea SUA), ci mai ales pentru a crea toate condiţiile favorabile generării securităţii, prin cooperare, gestionare a crizelor şi conflictelor şi descurajare a tendinţelor extremiste sau revanşarde.

Franţa nu poate practica o politică izolaţionistă, care nu i-ar folosi la nimic, iar Statele Unite nu au nici un interes să se angajeze singure sau doar cu un număr limitat de aliaţi într-un conflict armat (chiar dacă au capacitatea să o facă), în dezaprobarea celorlalte state. O astfel de politică a războiului nu mai este şi nu mai poate fi de actualitate.

Războiul stat contra stat, forţă ostilă (internă sau externă) contra stat, de tipul conflictelor armate din fosta Iugoslavie, din spaţiul caucazian, din zona Golfului (războiul dintre Irak şi Iran) care încă mai frământă lumea, vor avea şanse din ce în ce mai puţine.

Marea putere, puterea aliată, parteneriatele strategice dintre marile puteri economice, tehnologice, informaţionale şi militare ale lumii, ca şi organizaţiile şi organismele internaţionale, se află – cel puţin la acest început de epocă – de aceeaşi parte a baricadei, fiind împotriva războiului identitar, a războiului stat contra stat şi a conflictelor militare regionale deschise, care pot primejdui pacea şi securitatea zonelor geografice importante şi chiar escaladarea războiului.

Această atitudine comună a tuturor statelor, organizaţiilor şi organismelor internaţionale este determinată de:

- transformarea tot mai accentuată a războiului, dintr-un mijloc al politicii, dintr-o modalitate de deblocare a unei situaţii internaţionale complicate, într-o ameninţare extrem de gravă la adresa păcii şi securităţii întregii lumi;

- proliferarea armelor de distrugere în masă şi menţinerea primejdiei utilizării lor, în cazul unui conflict armat cu un grad mare de intensitate şi de generalizare, greu de prevăzut şi, mai ales, de controlat;

- existenţa pericolului ca armele de distrugere în masă să poată fi folosite de regimuri politice dictatoriale şi nu numai;

- globalizarea crescândă a informaţiei, economiei şi relaţiilor internaţionale;

- apariţia şi dezvoltarea unor sisteme de arme bazate pe nano tehnologii, *high tech*, tehnologia informaţiei şi crearea posibilităţii proliferării acestora, astfel încât, la un moment dat, să fie scăpate de sub control;

- apariţia şi proliferarea ameninţărilor disimetrice (decalajele imense de tehnologii şi potenţialuri) şi asimetrice (exploatarea slăbiciunilor şi vulnerabilităţilor adversarului).

O posibilă soluţie : teoria haosului

Pentru a rezolva o problemă putem folosi fel de fel de metode. Acestea sunt, bineînţeles, metode formale. Adică, va trebui să găsim o formulare matematică precisă a problemei respective şi apoi să căutăm procedura ce va putea fi utilizată pentru aflarea valorii necunoscutelor, în funcţie de datele cunoscute şi de relaţiile dintre ele. Cu alte cuvinte, soluţionarea oricărei probleme cere punerea în relaţie a cunoscutelor şi necunoscutelor, a determinărilor şi indeterminărilor.

Metodele formale sunt întrebuinţate în toate domeniile de activitate, inclusiv în armată. Problemele militare care se rezolvă prin intermediul metodelor formale nu sunt numai cele financiare sau cele logistice, ci şi cele tactice, operative şi strategice, care ţin respectiv, de structurarea, pregătirea şi întrebuinţarea forţelor, de conceperea, realizarea şi folosirea armamentului, tehnicii şi mijloacelor de luptă şi de acţiunile propriu-zise în spaţiul luptei sau în afara acestuia. Metodele matematice se întrebuinţează de foarte multă vreme (încă din antichitate) în domeniul militar.

Calcularea raportului de forţe, constituirea dispozitivelor, realizarea sistemului de foc apelează totdeauna la matematică. Aceste metode matematice au fost şi sunt utilizate cu succes în dezvoltarea de aplicaţii critice pentru toate domeniile din armată, îndeosebi în rezolvarea unor probleme financiare. Ele sunt totuşi foarte scumpe şi necesită o definire precisă. Soluţiile oferite sunt, în general, cifre exacte, procentaje, evaluări pe care viaţa, realitatea le confirmă sau le infirmă într-o anumită măsură, întrucât, aşa cum bine se ştie, rareori socoteala de acasă se potriveşte cu cea din târg. În lumea reală, aveam de a face cu o altfel de matematică…

Până la un punct, aşa cum afirmă Ioan Iacob[14] putem împinge limitele prin aplicarea noilor descoperiri tehnologice sau teoretice, dar tot nu putem scăpa de intractabilitate, deşi unele probleme par să fie uşor de controlat. Unele, nu toate. Şi, în orice caz, nu cele mai dificile. Dar, chiar şi acelea nu pot fi controlate decât într-o anumită măsură, adică în elementele (constantele) care menţin o anumită stabilitate şi continuitate sistemului pe care-l modelează şi îl definesc. Dincolo de aceste aspecte, intervin însă numeroasele variabile care depind atât de condiţiile iniţiale, cât şi de comportamentul sistemului în bifurcaţii. Fenomenele meteorologice constituie exemplul cel mai potrivit. Ele evoluează haotic, putând fi prevăzute numai până la un punct. Până acum câţiva ani, meteorologii puteau face o prognoză destul de acceptabilă pentru ziua următoare, dar totul devenea speculativ în cazul prognozei pe o perioadă mai mare. Edward Lorenz, introducând datele în calculator, a constat că au apărut două formaţii care evoluau într-un mod curios. Era în 1963. Ecuaţiile folosite au primit denumirea de atractorii Lorenz[15]. Prognozele meteo se fac, destul de precis, pentru o perioadă de cinci zile. Peste această perioadă, oricât de performante ar fi calculatoarele, prognozele nu mai pot fi

[14] Agora/editori/iiacob.html

[15] dx/dt = 10y – 10 x; dy/dt = xy + 28x – y; dy/dt = xy – 8/3y.

precise. Întrucât intervine ceea ce se numeşte comportamentul sistemelor în bifurcaţii, adică haosul. După această perioadă, îşi face loc o dezordine în vederea unei noi ordini, ceea ce determină alt comportament, dar care nu poate fi privit şi tratat în afara condiţiilor iniţiale. Gleick, în celebra sa lucrare „Teoria haosului“[16], vorbeşte de aşa-numitul „efect de fluture“, arătând sugestiv că, dacă un fluture bate din aripi la Beijing, s-ar putea ca, peste o lună, să aibă loc o furtună pe ţărmurile Americii. Relaţia de cauzalitate dintre fâlfâirile aripilor unui fluture şi furtuna din Pacific este foarte greu de stabilit. Ar trebui mers pe firul apei în sus şi luate în răspăr toate bifurcaţiile. Acest lucru este imposibil. De unde rezultă că şi prevederea cu precizie a viitorului este dificilă, dacă nu chiar imposibilă. De aici nu rezultă că nu putem avea o imagine asupra viitorului, ci doar imposibilitatea prevederii ei cu precizie.

Acestei teorii se supune şi războiul, atât în ceea ce priveşte evoluţia cauzelor, cât şi a efectelor. Folosirea teoriei haosului oferă o mai bună înţelegere a complexităţii fenomenului *război* şi a graniţelor până la care ne putem extinde în evaluarea lui. Războiul viitorului nu este deci un dat, adică un fenomen pe care îl putem cunoaşte în toate detaliile sale, ci unul difuz, greu de evaluat şi, de aceea, trebuie să punem totdeauna, cum o facem de atâta vreme, răul înainte…

1.5. Fizionomia principiilor războiului şi luptei armate

1.5.1. Legi şi principii ale războiului. Imperative ale războiului

Care sunt legile şi principiile războiului? Dar cele ale luptei armate? Cum au evoluat ele? Mai sunt oare de actualitate principiile clausewitziene ale războiului? Este

[16] James Gleick, LA THÉORIE DU CHAOS. VERS UNE NOUVELLE SCIENCE, Champs Flammarion

vorba de o tendinţă de revoluţionare a acestor principii sau este doar un alt mod de aplicare a lor? Cum au fost aplicate aceste principii în războaiele desfăşurate după cea de a doua conflagraţie mondială? Dar după Războiul Rece? Ce opinii există în acest sens?

Despre legile sau legităţile războiului se vorbeşte, în general, puţin. Pentru că războiul este un fenomen social-politic, un mijloc al politicii şi se supune, deci, legilor societăţii, ale politicii. Totuşi, există şi legi obiective ale războiului, care configurează acest fenomen, această realitate, care-i dau coerenţă şi legitimitate. Acestea sunt:

1. legea concordanţei dintre scopul politic, forţe, mijloace, resurse şi obiective;
2. legea integralităţii, adică a unităţii şi complementarităţii acţiunilor;
3. legea dependenţei războiului de potenţial;
4. legea incompatibilităţii voinţelor, care duce totdeauna la conflict;
5. legea flexibilităţii şi interdependenţelor active.

Dacă primele patru legi sunt, în general, foarte clare pentru toată lumea, legea flexibilităţii şi a interdependenţelor active ni se pare a fi deosebit de interesantă. Ea determină şi explică, în mare măsură, complexitatea războiului, flexibilitatea şi intercondiţionarea doctrinelor, numeroasele lui meandre, faţete şi forme de exprimare – de la cele informaţionale la cele economice, de la cele ale ameninţării cu forţa la mijloacele războiului mediatic şi psihologic, de la descurajare la agresiune, de la embargo la gherilă şi, în final, la lupta armată propriu-zisă –, uşurinţa cu care se trece de la o formă la alta, diversitatea opiniilor şi atitudinilor, intensitatea extrem de ridicată a tensiunilor, frecvenţa mare a blocajelor strategice, complexitatea teoriei şi ştiinţei războiului şi marea diversitate a practicilor acestuia.

Principiile sunt etaloane, sunt repere importante ale acțiunii, inclusiv ale acțiunii militare, ale pregătirii şi desfăşurării oricărei acțiuni, în virtutea şi în sensul legilor enunțate mai sus. În acelaşi timp, ele sunt jaloane pentru decidentul politic, structuri de rezistență, limite specifice pe care trebuie să le respecte sau de care trebuie să țină seama o astfel de decizie. Ele nu pot fi ignorate. Alternativa la principii este hazardul. Războiul hazardului este război al iraționalului, al dezastrului. Un astfel de război nu a existat niciodată şi, probabil, nu va exista vreodată. „Principiile războiului reprezintă elementele şi tezele fundamentale prin care se concretizează legitățile războiului, normele directoare şi ideile izvorâte din acestea, cerințele şi condițiile organizării şi desfăşurării acțiunilor de natură diferită de război. Ele stau la baza războiului, determină desfăşurarea şi deznodământul acestuia.“[17]

Războiul este, cum bine se ştie, o continuare a politicii prin alte mijloace (politice, economice, culturale, informaționale, diplomatice, morale, tehnice, ştiințifice şi militare) şi are cel puțin cinci dimensiuni complementare, care se condiționează reciproc şi dau flexibilitatea şi integralitatea acțiunilor: continuitatea; simetria, disimetria, asimetria şi violența.

Confruntarea continuă (războiul continuu) este, în fapt, ultima expresie a fazei competiționale – faza ireconciliantă – din toate domeniile şi prin toate mijloacele (economice, politice, informaționale, sociale, militare etc.). Se pare că o astfel de fază nu este accidentală, nu este benevolă sau voluntară, ci face parte din întreg, din sistem.

Războiul nu trebuie luat, analizat şi înțeles doar ca o confruntare armată, ca o luptă armată; el este angajare totdeauna complexă, într-o confruntare complexă, al cărei ultim

[17] Col. dr. Constantin Onişor, TEORIA STRATEGIEI MILITARE, Editura AISM, 1999, p. 182.

aspect este confruntarea armată, adică lupta armată. Războiul continuu presupune:

- o dimensiune politică: existența unor politici şi ideologii opuse (care trec prin fazele de deosebire, opoziție şi conflict), rezultate din marea diversitate a intereselor;
- o dimensiune voluntară: voința de a pregăti, susține şi desfăşura un război sau voința de a-l preveni şi eluda;
- o dimensiune politică operațională: fixarea unui scop politic general al războiului şi a unor obiective parțiale, de regulă, alternative;
- o dimensiune ce ține de potențial: existența unui potențial necesar şi suficient pentru susținerea şi proliferarea stării de confruntare;
- o dimensiune valorică: existența unor reguli, obiceiuri şi tradiții, a unei experiențe anterioare şi a unui sistem de valori care să constituie o bază de plecare în conceperea, justificarea, pregătirea şi desfăşurarea războiului continuu;
- o dimensiune diplomatică: abilitatea şi capacitatea de a crea, întreține şi dezvolta, prin mijloace diplomatice, un mediu favorabil războiului, sau care să permită prevenția politică, diplomatică sau militară;
- o dimensiune strategică: necesitatea unor acțiuni complexe, pregătite din timp, conform unei doctrine politice (elaborată în cadrul mai larg al unei competiții în permanență alimentată, susținută, actualizată, diversificată, activată şi reactivată mereu), care să ducă la dominarea adversarului;
- o dimensiune strategică operațională: cucerirea şi menținerea inițiativei politice şi strategice.

Există unele opinii[18] potrivit cărora principiile războiului nu sunt aceleaşi cu ale luptei armate, întrucât războiul este un fenomen mult mai complex, iar lupta armată este doar un procedeu, o modalitate de acțiune, de desfăşurare a războiului,

[18] Col. dr. Constantin Onişor, *Ibidem*, pp. 182 – 183.

chiar o etapă a acestuia. Totuşi, în aproape întreaga literatură de specialitate, deşi nu se neagă în nici un fel caracterul complex al războiului, determinarea lui esențialmente politică, el este, de cele mai multe ori, redus la lupta armată. Sau, în orice caz, lupta armată este considerată a fi esența războiului. De unde şi un anume semn de egalitate sau de identitate între principiile războiului şi cele ale luptei armate. Dar toate acestea trebuie luate în relativitatea lor, întrucât, oricât de „obiective“ ar fi, realitatea arată că principiile nu sunt bătute în cuie.

Noi considerăm că, între principiile după care se concepe, se pregăteşte şi se duce sau se previne[19] şi se descurajează războiul, se situează şi următoarele:

1. principiul permanenței;
2. principiul capacității;
3. principiul cauzalității;
4. principiul unității;
5. principiul conducerii unitare;
6. principiul integralității;
7. principiul concentrării;
8. principiul flexibilității;
9. principiul adaptabilității;
10. principiul prevenției;
11. principiul descurajării;
12. principiul sustenabilității;
13. principiul moralității;
14. principiul valorii.

Aceste principii, oricât de clare şi de lapidare ar părea, sunt, în general, transparente la semnificație, au implicații şi determinări multiple, în calitatea lor de modalități, proceduri,

[19] Este vorba, desigur, nu de prevenirea războiului ca fenomen social şi politic complex, amplu determinat (un astfel de război este continuu, el nu poate fi prevenit), ci doar de prevenirea anumitor etape sau forme ale războiului (de regulă, violente, distrugătoare, consumatoare de resurse umane şi cu costuri materiale imense).

sensuri şi linii directoare de construcție în cadrul fenomenului *război*.

Principiul permanenței relevă faptul că războiul a fost, este şi va fi un însoțitor şi un produs al societății umane. Războiul, sub o formă sau alta, a existat dintotdeauna şi va exista totdeauna. S-a spus, de multe ori, că războiul este doar un flagel, un accident în societatea omenească, o crimă împotriva acesteia. După fiecare război, omenirea a spus că respectivul va fi şi ultimul, dar, chiar înainte ca el să se fi încheiat, au apărut germenii următorului. Istoria dovedeşte că nu războiul este un accident, ci pacea este un răgaz, o *pauză de respirație*, de odihnă şi de refacere, între două mari confruntări. Omenirea şi-a făcut iluzia că poate controla războiul. Recent, teoria haosului demonstrează că un astfel de fenomen nu poate fi controlat, ci doar studiat, analizat, înțeles şi prevenit sau folosit în modul cel mai rațional cu putință.

Principiul capacității este un principiu de potențial. El înseamnă o anumită structură de potențial (politic, economic, financiar, demografic, social, moral, cultural, informațional şi militar) care să permită o pregătire temeinică, o desfăşurare rapidă şi eficientă a tuturor forțelor şi mijloacelor şi o derulare corespunzătoare a acțiunilor. Fără o astfel de capacitate, războiul (fazele violente, exclusive) nu are sens. Războiul, în viziunea clasică, este o confruntare declarată sau declanşată şi acceptată, respinsă sau impusă. Există etape ale războiului continuu care pot fi refuzate, prevenite, eludate sau reprimate şi etape care se constituie într-un fel de fluid, de purtător continuu, necondiționat şi, în acelaşi timp, de generator de confruntare, care nu pot fi nici omise, nici delimitate, întrucât ele pun în operă o legitate – cea a contradicției, a dialecticii. Mereu se vor ivi interese considerate vitale şi interese contradictorii sau opuse şi, din această dialectică a intereselor, se vor naşte politici care le vor materializa prin toate mijloacele.

Principiul cauzalității este un principiu politic. Cauzele unui război sunt totdeauna multiple şi complexe, chiar dacă pretextele sunt, uneori, simpliste şi banale sau ticăloase şi absurde. Cauzalitatea războiului ține de esența războiului, iar esența războiului se află în modul în care voința politică exprimă şi impune interesul. Aşadar, cauzele războaielor se află în diferendele politice, iar acestea, de cele mai multe ori, au determinări economice.

Principiul unității constă în calitatea şi capacitatea decidentului politic de a realiza o unitate a tuturor factorilor şi potențialurilor care determină şi condiționează războiul. Numai o națiune unită, cu un potențial demografic, economic, social, cultural, moral şi militar remarcabil poate miza pe o posibilă reuşită într-un război. De altfel, o entitate economico-socială şi politică n-ar recurge niciodată, în mod voluntar, la război, dacă nu ar considera că războiul este ultima soluție sau, în cazul în care are inițiativa strategică, soluția cea mai eficientă şi cea mai sigură (dar niciodată foarte sigură) de impunere a voinței asupra adversarului şi obținere, prin forță, a ceea ce nu s-a reuşit sau nu s-a dorit să se reuşească prin tratative. Efectul cel mai important al *unității de acțiune* este asigurarea condițiilor necesare pentru *conducerea unitară*.

Principiul conducerii unitare este foarte important în orice tip de război, oricând şi oriunde, întrucât el asigură concentrarea oportună a tuturor eforturilor pentru îndeplinirea aceluiaşi scop şi realizarea aceloraşi obiective.

Principiul integralității devine esențial în societatea modernă. El se manifestă nu numai în război, ci în întregul ansamblu al vieții economic-sociale. El începe cu integralitatea informațională şi se continuă cu cea economică şi culturală. Societatea politică se fundamentează pe acest spațiu integral deschis, pe acest sistem integral deschis, este o componentă decizională importantă a lui, care trebuie să fie perfect integrată în el şi, de aceea, toate deciziile pe care le ia reflectă, exprimă,

servesc şi consolidează această caracteristică fundamentală. Războiul viitorului – adică războiul societății de tip informațional – este un război complex şi, în acelaşi timp, unitar, care tinde spre integralitate. El se manifestă, în primul rând, prin angajarea întregii societăți, prin participarea societății, într-o manieră integrală, la efortul de război, indiferent care ar fi forma sau formele de desfăşurare a acestuia.

Noul tip de război – războiul integral sau războiul continuu – este modelat de un sistem de strategii integrale, în care componentele politice, economice, sociale, culturale, morale, informaționale şi militare ale strategiei (politice, economice, informaționale, culturale şi militare) se intercondiționează reciproc, se integrează adică în acelaşi sistem, care este un sistem de sisteme.

Principiul concentrării se referă la capacitatea societății de a concentra informația, forțele, mijloacele şi resursele la momentul oportun şi în spațiul voit, pentru realizarea scopurilor şi obiectivelor războiului. Acest principiu nu acționează în mod izolat, ci în strânsă coeziune cu toate celelalte principii, fiind nemijlocit legat de cel al *integralității* şi, mai ales, de cel al *flexibilității*, cu care se află în permanență într-o relație de completitudine.

Principiul flexibilității se defineşte pe disponibilitatea societății de a opta pentru varianta cea mai avantajoasă, de a trece cu uşurință de la o acțiune la altă acțiune, de la o opțiune la altă opțiune, de a realiza scopurile şi obiectivele războiului nu prin acțiuni limitate şi rigide, ci prin complexe de acțiuni – politice, diplomatice, economice, sociale, culturale, informaționale, militare etc. –, în funcție de condițiile concrete şi de variația condițiilor inițiale.

Principiul adaptabilității este strâns legat de cel al flexibilității. Nu există adaptabilitate fără flexibilitate. Aceste două principii sunt, pe de o parte, rezultante ale integralității sociale, economice, informaționale şi militare şi, pe de altă

parte, un factor al mobilității societății, definită pe capacitatea societății, a entității respective (stat, alianță, uniune de state etc.) de a evolua, într-un sistem dinamic complex, în sensul pe care-l configurează o legitate socială şi universală.

Principiul flexibilității şi cel al adaptabilității, deşi nu sunt noi, se reconfigurează într-o manieră nouă, datorită, în primul rând, globalizării informației şi economiei şi, în aceeaşi măsură, accentuării decalajelor economice, tehnologice şi informaționale şi recrudescenței vulnerabilităților şi amenințărilor asimetrice. Principiul adaptabilității împreună cu cel al flexibilității şi cu cel al integralității modelează războiul continuu.

Principiul prevenției are mai multe forme de exprimare şi de materializare şi se concretizează în:

- recurgerea la modalități non-violente politice, diplomatice şi de altă natură pentru rezolvarea diferendului;
- folosirea presiunilor politice, economice şi militare;
- embargo-ul, boicotul şi blocada;
- îndiguirea (politică, diplomatică, economică şi militară);
- amenințarea cu folosirea forței;
- acțiunea militară demonstrativă;
- lovitura preventivă.

Principiul descurajării îşi are originea în antichitate. Aproape întreaga scriere a lui Sun Tzî privind *Arta războiului* se referă la folosirea unor modalități care să descurajeze confruntarea armată propriu-zisă şi să asigure realizarea scopurilor şi obiectivelor războiului fără o angajare militară directă. Întregul Ev Mediu se bazează pe stratageme, strategii şi politici disuasive. Odată cu apariția armelor de distrugere în masă, a tehnologiilor înalte şi a tehnologiei informației, se pare că filosofia războiului începe să fie dominată de acest principiu. De aici nu rezultă că factorii de descurajare sunt atât de importanți, încât războiul devine, practic, imposibil, aşa cum s-a spus de nenumărate ori, ci doar faptul că, în noile condiții, unele

forme de desfăşurare a războiului reculează, în timp ce altele proliferează. Între cele care proliferează se situează: războiul de joasă intensitate, războiul psihologic şi cel informațional, războiul mediatic, terorismul, războiul împotriva terorismului, care este o formă a războiului continuu şi războiul bazat pe rețea şi, în general războaiele disimetrice şi asimetrice.

Principiul sustenabilității acționează din momentul în care s-a pus acut problema completării şi înlocuirii efectivelor angajate în teatru şi asigurării, timp îndelungat, a resurselor necesare confruntării. A devenit foarte clar că un război presupune consumuri foarte mari şi, deci, capacitatea de a fi susținut din toate punctele de vedere şi toate palierele: politice, diplomatice, financiare, economice, *high tech*, *IT*. Având în vedere acest principiu, se pare că țările capabile să susțină singure, individual, un război sunt din ce în ce mai puține.

Principiul moralității a fost, în toate timpurile, şi a rămas, pentru toate timpurile prezente şi, probabil, viitoare, unul dintre cele mai importante principii ale războiului. Numai că *moralitatea războiului* nu a avut, nu are şi, posibil, nu va avea nici în viitor pretutindeni aceeaşi semnificație. În timp ce, pentru unii, anumite forme ale acțiunilor militare violente reprezintă acte de eroism, pentru alții pot fi considerate crime. Fără aceste reprezentări – care reflectă nu numai meandre ale voinței politice, ci şi realități indubitabile ale unor percepții şi convingeri –, războiul nu şi-ar mai avea suportul său moral şi psihologic. Unele organizații palestiniene, spre exemplu, consideră atacurile sinucigaşe împotriva israelienilor fapte de eroism, absolut necesare în situații-limită pentru apărarea ființei naționale. Însă, israelienii şi lumea civilizată consideră aceste atacuri ca abominabile acte de terorism şi chiar crime împotriva umanității. Moralitatea, ca şi imoralitatea războaielor, va îmbrăca, totdeauna, întregul spectru de evaluări între *da* şi *nu*, între *bine* şi *rău*, între *posibil* şi *imposibil*, între *eroism* şi *crimă*.

Principiul valorii se constituie într-un suport solid şi, în acelaşi timp, într-un cadru foarte larg pentru toate celelalte principii. Sistemul de valori reprezintă acumulări îndelungate, confirmate de timp şi de acţiuni, şi arată treapta de civilizaţie pe care se află societatea respectivă. Între sistemul de valori şi filosofia războiului există legături mediate. Valorile nu justifică şi nu susţin războiul. Pe suportul lor se configurează însă sensul evoluţiei sociale, se construiesc interesele şi politicile care le exprimă şi le impun. *Nolens, volens*, valorile reprezintă, totuşi, coordonate sau limite ale războiului. Ieşirea din spaţiul lor, mai exact, din spiritul lor poate să ducă la grave perturbaţii de tipul celor produse naţiunii germane în timpul şi în urma celui de al doilea război mondial. Deşi cel de al doilea război mondial nu poate fi încă judecat în mod obiectiv, este clar (cel puţin, până în acest moment al cunoaşterii) că nu din filosofia clasică germană sau din *sturm und drang* a apărut politica nazistă. Hitler nu este un produs al marii culturi germane, ci unul de la periferia acesteia, mai exact, unul dintre efectele secundare ale acesteia sau dintre efectele de falie. Totuşi, fără un sistem de valori precum cele germane, fără calităţile şi capacităţile excepţionale ale acestei naţiuni, fără spiritul german, fără un sistem de principii bine conturat şi aplicat cu rigoare, nu ar fi fost posibilă o asemenea mobilizare a forţelor care să permită pregătirea şi declanşarea celui de al doilea război mondial şi chiar cucerirea şi menţinerea, în primii ani, a iniţiativei strategice. Este însă foarte clar că marea cultură germană, asociată cu cea franceză, formează astăzi un nucleu european extrem de puternic al unui sistem de valori de care trebuie să se ţină seama, atât în configurarea războiului viitorului, cât şi în construcţia unităţii continentului. Statele Unite ale Americii aduc noi elemente în ceea ce priveşte războiul. Acest lucru este impus de trecerea de la societatea de tip industrial şi post-industrial la societatea de tip informaţional şi de rolul deosebit al SUA în această etapă a globalizării. Americanii au dezvoltat

câteva concepte remarcabile, atât în ceea ce priveşte analiza şi configurarea războiului (războiul de joasă intensitate, de intensitate medie şi de mare intensitate, războiul regional, războiul continuu, războiul bazat pe reţea), cât şi în ceea ce priveşte principiile de pregătire şi desfăşurare a acestuia (principiul *high tech*, principiul IT, principiul acţiunii rapide, principiul reţelei), care, practic, au revoluţionat sau sunt pe cale de a revoluţiona arta militară.

Între principiile şi imperativele războiului se stabilesc raporturi de corespondenţă, de condiţionare, în sensul că imperativele nu pot depăşi sfera principiilor (ele se fundamentează, de altfel, pe aceste principii, iar principiile se aplică tocmai în scopul realizării imperativelor războiului). Aceste imperative generale sunt:

- impunerea voinţei politice asupra inamicului;
- descurajarea acţiunilor adverse;
- cucerirea şi menţinerea iniţiativei strategice;
- dominarea teatrului sau teatrelor de operaţii;
- nimicirea forţelor armate inamice sau punerea lor în imposibilitatea de a acţiona eficient;
- anihilarea focarelor de criză şi descurajarea şi prevenirea proliferării acţiunilor armate violente;
- impunerea păcii;
- obţinerea avantajelor (politice, economice, geografice, strategice etc.) propuse;
- menţinerea păcii.

Adesea, imperativele domină principiile, în sensul că un război trebuie să rezolve o situaţie de criză, să deblocheze adică o situaţie strategică. Odinioară, războiul – în forma acţiunii armate – era mult mai la îndemână decât azi. În epoca modernă, el devine din ce în ce mai mult un instrument extrem de delicat şi de riscant al politicii – îndeosebi al politicii de forţă –, care se manifestă mai ales sub formele neclasice, neconvenţionale (informaţionale, psihologice, economice şi asimetrice) şi care

apelează la tehnologii de vârf. Există însă şi numeroase opinii care tratează războiul ca pe un sfârşit sau ca pe un eşec al politicii.

Confruntarea simetrică constă în acţiunea a două entităţi armate asemănătoare (dar nu identice) ca organizare, fizionomie, doctrină şi mod de acţiune. Acest tip de confruntare a fost specific epocilor anterioare, îndeosebi epocii moderne şi celei contemporane. Este o confruntare specifică perioadei *aşezate* a civilizaţiei umane, când entităţile statale sunt constituite, iar războiul se duce între forţe faţă în faţă, care, în principiu, se cunosc. Surprinderea se realizează mai ales prin informaţie şi prin originalitatea strategiilor operaţionale. Lucrarea *Arta războiului* a lui Sun Tzî, ca şi *Codul lui Hammurappi* sau *Arthashastra* a indianului Korilya au fost scrise în astfel de perioade. De asemenea, primul şi cel de al doilea război mondial, cu toate marile surprinderi strategice realizate în teatre – folosirea rachetelor V-1 şi V-2 de către armata germană, introducerea în bătălie, de către sovietici, în pregătirea de foc, a aruncătorului de proiectile reactive „Katiuşa", atacurile nucleare de la Hiroshima şi Nagasaki –, ca şi majoritatea războaielor frontaliere, sunt războaie bazate pe confruntarea simetrică. Întreaga perioadă a Războiului Rece se caracterizează printr-o simetrie a politicilor şi strategiilor de descurajare nucleară reciprocă.

Confruntarea disimetrică, non-simetrică sau **disproporţionată** este o confruntare între forţe disproporţionate şi deosebite între ele, atât ca organizare, înzestrare, tehnologie, cât şi ca potenţial, doctrină şi mod de întrebuinţare. Ea a fost specifică războaielor coloniale şi a reapărut după Războiul Rece, ca forme de impunere, prin forţă, a voinţei asupra unor entităţi dictatoriale, antidemocratice, generatoare de tensiuni, crize, conflicte şi terorism.

Războiul din 1991 şi cel din 2003 dintre coaliţia internaţională, condusă de SUA, şi armata condusă de Saddam

Hussein, ca şi intervenţia în Afghanistan şi bombardarea Iugoslaviei reprezintă expresia cea mai concludentă tipică a acestui tip de confruntare. Ea se anunţa a fi specifică epocii de gestionare a procesului de globalizare, urmărindu-se descurajarea războiului frontalier, gestionarea crizelor şi conflictelor, prevenirea confruntărilor violente şi asigurarea punerii în operă a parteneriatelor strategice în vederea reconstrucţiei ordinii mondiale, accesului la resurse şi rezolvarea marilor probleme ale noilor falii ivite după încetarea Războiului Rece şi spargerea bipolarităţii.

Confruntarea asimetrică este o realitate accentuată a epocii moderne, a vulnerabilităţilor şi ameninţărilor care sunt un produs al decalajelor tehnologice uriaşe, a stării de haos generată de bătălia pentru resurse şi pentru reconfigurarea centrelor de putere. Asimetria este dată, în viziunea americană, pe de o parte, de o *axă a răului*, din care fac parte ţări care adăpostesc terorismul, care exploatează vulnerabilităţile societăţilor moderne şi ameninţă cu proliferarea armelor de distrugere în masă, care nu prezintă garanţii, în sensul că pot controla violenţa, care se opun procesului de democratizare a lumii şi de constituire a unei noi ordini mondiale şi, pe de altă parte, de existenţa unui eşalon al ţărilor înalt tehnologizate, care au responsabilităţi (sau îşi asumă responsabilităţi) în ceea ce priveşte gestionarea crizelor şi menţinerea unui mediu de securitate care să prevină confruntărilor armate majore. În timp ce disimetria înseamnă, în principiu, disproporţie, asimetria înseamnă exploatare reciprocă a efectelor disproporţionalităţii, a vulnerabilităţilor şi slăbiciunilor şi proliferarea violenţei, nesiguranţei şi instabilităţii. Asimetria este un produs al stării de haos şi o generatoare a efectului stărilor de haos.

Confruntarea violentă poate fi identificată în cea mai mare măsură cu lupta armată. Dar între *confruntarea violentă* şi *lupta armată* nu trebuie pus semnul de egalitate. Confruntarea violentă are o sferă mult mai largă decât cea a luptei armate.

Violența se poate manifesta şi prin alte mijloace, începând cu cele politice şi continuând cu cele economice, mediatice, psihologice şi informaționale. Esența violenței o constituie însă folosirea armelor de toate genurile, inclusiv a celor de distrugere în masă, a noilor arme, precum şi a unor mijloace care extind confruntarea în ciberspațiu.

Din păcate, violența nu s-a redus, nu şi-a diminuat aria de manifestare şi nu a putut fi scoasă în afara civilizației, a societății şi a oamenilor. Dimpotrivă, ea s-a accentuat, deşi principalele mijloace de distrugere în masă, ca şi cele mai moderne sisteme de arme, nu se află la periferia lumii civilizate, ci chiar în principalele nuclee ale civilizației. S-a creat chiar impresia că, după Războiul Rece, violența s-a intensificat, că niciodată omenirea nu a cunoscut confruntări mai acerbe şi mai teribile. François Caron analizează acest aspect într-un studiu intitulat *Noile războaie şi principiile războiului*[20]. El se referă îndeosebi la războaiele fratricide, politice şi etnice de după 1991 din spațiul iugoslav, dar nu numai la acestea. Căderea comunismului ar fi declanşat un fel de cutie a Pandorei, din care s-a derulat, cu pasiune, agresivitate şi iraționalitate, firul ucigător al unui ghem de conflicte ținute în frâu mai bine de patruzeci de ani, cu complicitatea tacită a celor două superputeri.

Aceste războaie, oricât de violente şi de sângeroase ar fi fost, nu s-au derulat totuşi în afara principiilor, cutumelor şi regulilor cunoscute de zeci de ani. Este adevărat, nu au existat, în mod expres, declarații de război sau decizii ale organismelor internaționale privind declanşarea acestora, dar beligeranții s-au înfruntat, în general, în limitele obiceiurilor războiului şi ale luptei armate, chiar dacă, aparent, nu au respectat nici o regulă. Juriştii, teologii, teoreticienii şi oamenii politici găsiseră, justificaseră şi decretaseră trei condiții esențiale ale războiului

[20] www.stratisc.org, François Caron, *Nouvelles guerres et principes de la guerre.*

drept: *justețea scopului, justețea cauzei şi justețea intenției*. Cu alte cuvinte, un război, pentru a fi just, trebuie să aibă la bază un scop just, o cauză dreaptă şi o intenție justă. Autorul îl citează pe Claude Le Borgne[21] care vorbeşte de năruirea iluziei de pace.

Războiul este, desigur, excesiv şi condamnabil, dar el a fost întrebuințat întotdeauna ca un mijloc convențional de reglare a relațiilor internaționale. Autorul pune o întrebare tranşantă în acest sens: „Războiul a fost totdeauna război?“ De unde rezultă alte şi alte întrebări, pentru că problema legitimității sau non-legitimității războiului, deşi se pune de sute de ani, nu a fost niciodată rezolvată pe deplin. A servit oare războiul totdeauna ca mijloc pentru a ieşi dintr-un blocaj strategic, care putea fi mai rău decât războiul? Altfel spus, războiul a fost totdeauna soluția obligatorie, deci necesară şi suficientă, în rezolvarea unei situații strategice fără ieşire? Pentru că numai într-o astfel de situație războiul este război, în sensul dreptului internațional.

De aici se desprinde o concluzie foarte importantă în ceea ce priveşte definirea războiului: pentru ca o confruntare militară să fie considerată război, în sensul reglementărilor internaționale, el trebuie să fie *ultima şi singura soluție* pentru ieşirea dintr-un blocaj strategic care ar pricinui omenirii, respectiv, beligeranților, mai multe pierderi şi mai mult rău decât recurgerea la calea armelor. Mai există, oare, aşa ceva? Principiile războiului, în general acceptate şi conținute, într-o formă sau alta, în reglementările internaționale, mai sunt ele aplicate în pregătirea şi desfăşurarea confruntărilor militare de azi? În noile forme de violență – se întreabă autorul eseului citat –, mai sunt valabile principiile războiului? Mai este valabilă acea „logică a probabilului“, de care vorbea Raymond Aron, în elaborarea deciziei strategice?

[21] Claude Le Borgne, *La Guerre est morte... mais on ne le sait pas encore,* Paris, Grasset, 1990.

Este adevărat că nu toate statele au fost sau sunt de acord cu reglementările internaţionale în ceea ce priveşte pacea şi războiul. Trebuie să subliniem, totuşi, că reglementările internaţionale nu sunt identice cu principiile războiului. Principiile şi regulile războiului, la care se referă aceste reglementări, se aplică în relaţiile dintre statele semnatare. Multitudinea de factori perturbatori, din care fac parte atât entităţile şi grupările non-statale, cât şi unele state caracterizate ca având o moralitate internaţională îndoielnică[22] nu respectă regulile şi reglementările războiului (nu în mod obligatoriu şi principiile!), le ignoră şi chiar le sfidează. De unde se desprinde o „logică a improbabilului", o „logică asimetrică", ciudată, a reacţiilor intempestive şi haotice, prin care nu se defineşte şi nu se prefigurează o acţiune armată coerentă, în limitele dreptului războiului, ci doar o ameninţare violentă, omniprezentă, confuză şi, din această cauză, terorizantă şi extrem de primejdioasă.

În aceste condiţii, mai putem vorbi de principii ale războiului şi confruntării armate? Pentru cine anume ar mai fi ele valabile, dacă înfruntarea sau confruntarea militară dintre state constituite cedează din ce în ce mai mult locul unei confruntări dintre state sau grupări de state de drept şi entităţi (statale sau non-statale) teroriste sau care se opun noii filosofii a relaţiilor internaţionale?

Răspunsul la aceste întrebări nu este simplu. Chiar dacă există tentaţia şi tendinţa de a striga sus şi tare: „Jos principiile! Este vremea lipsei de principii, a surprinderii şi acţiunii intempestive!", se ştie foarte bine că omenirea nu poate accepta

[22] Este vorba, desigur, de conducerea politică a statelor respective, nu de populaţie, nu de entitatea demografică, etnică, economică, socială şi intelectuală a ţării respective; mai mult, se apreciază că ţara respectivă şi populaţia ei se află sub un regim politic de teroare, care nu respectă drepturile elementare ale omului, nu oferă protecţie, siguranţă şi libertate cetăţeanului.

această eventualitate decât ca pe o ameninţare foarte gravă la adresa securităţii ei şi chiar la adresa fiinţei ei. Regulile, procedeele şi modalităţile de pregătire şi ducere a războiului (care sunt intrinseci războiului, care ţin de ştiinţa şi arta războiului) nu pot fi eludate, chiar dacă fiecare le aplică aşa cum i se pare că ar fi cel mai potrivit, cel mai avantajos. Nimeni nu poate evita însă, spre exemplu, acţiunea legii concordanţei dintre obiective şi posibilităţi. Aşadar, noul tip de confruntare necesită atât noi reglementări, noi principii, cât şi noi modalităţi de aplicare a principiilor tradiţionale, a legilor şi cutumelor războiului, care sunt, se ştie, neschimbate, în esenţa lor, de mii de ani.

Este sau nu este violenţa actuală război? Ce a devenit războiul? Autorul spune că, astăzi, se preferă din ce în ce mai mult noţiunea sau conceptul eufemistic de *criză* în loc de *război*. Îl citează, în continuare, pe Machiaveli care afirma că, atunci când este vorba de patrie, un singur lucru contează: *salvarea*. Salvarea vieţii şi păstrarea libertăţii. Este vorba de legitimitatea acestor acţiuni armate violente în apărarea patriei, de justeţea şi justificarea lor, în sensul că sunt îndeplinite toate cele trei condiţii: *scopul să fie just, cauza dreaptă şi intenţia corectă*. Există o logică a acestui tip de război – războiul de apărare, de salvare a ţării –, o legitimitate a lui, recunoscută, care ţine de o viziune asupra statului şi asupra dreptului la protecţie şi autoapărare, prin care se defineşte suveranitatea. Dimensiunea, rolul şi funcţiile războiului, în aceste condiţii, sunt ilustrate cum nu se poate mai bine în definiţia dată de Clausewitz, războiul fiind considerat ca o „continuare a politicii prin alte mijloace", adică o etapă necesară a presiunii fizice cu scopul de a-l readuce pe adversar la masa negocierilor şi a obţine, în urma războiului, maximum de avantaje posibile.

Noţiunile sunt însă înţelese diferit, iar Charta Naţiunilor Unite nu defineşte toţi termenii pe care-i foloseşte. Nu-l defineşte exact nici măcar pe cel de *popor*. De unde rezultă

posibilitatea arbitrariului în relaţiile internaţionale, deci de folosire a războiului nu ca *ultima soluţie*, ca *ultima ratio*, ci în funcţie de interese şi nu de urgenţe sau de blocajul unei situaţii strategice, şi el foarte relativ.

A scoate războiul din sfera interesului înseamnă a-l scoate din sfera politicii, ceea ce este un non-sens. Soluţia prevenirii sau excluderii războiului, văzută de Kant, părea aceea a unui *stat cosmopolit universal*. Globalizarea de azi nu este altceva decât o altă modalitate de a încerca realizarea unui astfel de „stat", cel puţin în componentele sale economice, politice, informaţionale şi financiare. Într-o viziune extrem de simplificată, s-ar părea că globalizarea face caduc războiul, îl scoate în afara politicii de interes şi de confruntare, exact aşa cum gândea filosoful din Königsberg. Este vorba, se înţelege, de războiul dintre două entităţi statale, stabile şi în expansiune, adică de războiul frontalier.

Se pare că tot mai multă lume consideră azi că suveranitatea este principala cauză a războaielor şi că renunţarea la ea sau diminuarea acesteia ar însemna reducerea suportului cauzelor violenţei. Avem însă monumentala operă a lui Soljeniţân care pledează pentru identitatea şi suveranitatea naţiunii, pentru puterea statului[23]. El a scris numeroase studii şi

[23] „Decenii la rând Soljeniţîn n-a încetat să se pronunţe categoric împotriva menţinerii cu forţa a naţiunilor neslave în cadrul componenţei vastului imperiu sovietic. Chiar şi în anii când diplomaţia Kremlinului obţinea evidente succese pe plan extern, scriitorul avertiza conducerea statului asupra impasului, asupra stării dezastruoase a ţării şi a degradării naţiunii ruse. Exact acum 30 de ani, el se adresa conducătorilor URSS, afirmând: «Există o loială incompatibilitate între scopurile urmărite de un mare imperiu şi sănătatea morală a poporului. Ce ne trebuie nouă această adunătură pestriţă? Pentru ca ruşii să-şi piardă fizionomia lor unică? Nu trebuie să tindem spre supradimensionarea statului, ci către o clarificare spirituală a duhului care a mai rămas în el». Cam cu doi ani înaintea destrămării Uniunii Sovietice (1991), el nota în eseul *Cum să ne orânduim Rusia*?: «Nu avem forţe pentru imperiu! (...) Nu avem (...) nici forţe economice, nici forţe spirituale». Şi tot acolo enunţa: «Ceasul comunismului

a atras atenţia conducerii de la Kremlin că Rusia nu trebuie să fie un imperiu pestriţ, pentru care nu are puterea de a-l menţine, ci un stat în care să fie respectată şi dezvoltată naţiunea rusă. Caron îl citează pe Henri Bastoli care, într-o conferinţă intitulată *Raţiunea de stat, războaiele şi pacea*, ţinută în cadrul unui colocviu organizat de Universitatea din Bretania occidentală la Brest, în 1994, afirma că „toate statele sunt născute din violenţă", peste tot în lume ele legitimând, concentrând, instituţionalizând şi transmutând violenţa în sisteme de control, de impunere, de protecţie şi autoprotecţie, atât în teritoriile care le aparţin de drept şi care le delimitează şi le definesc, cât şi în întregul spaţiu de interes strategic[24], ceea ce reprezintă şi va reprezenta totdeauna o sursă de conflict.

„Limitarea suveranităţii statelor contribuie într-adevăr la eliminarea războiului dintre state, dar, simultan, duce şi la slăbirea statelor, făcându-le fragile şi vulnerabile la alte forme de violenţă; şi invers, dispariţia statelor, dacă ea antrenează, prin sine, eliminarea războiului ca activitate între state, codificată şi codificabilă, nu înseamnă mai puţine forme de

a sunat. Dar edificiul său de beton nu s-a prăbuşit. Şi să nu se întâmple ca, în loc de eliberare, să fim striviţi sub dărâmăturile lui». Şi iată, la mai puţin de un deceniu, într-una din recentele sale cărţi, *Rusia sub avalanşă* (1998), apărută şi în limba română acum 2-3 ani la Editura Humanitas, el prezintă cuprinzător şi de necontestat situaţia dramatică a ţării, condamnând cu asprime atât «oligarhia» internă (preocupată doar de propria-i căpătuială), cât şi Occidentul ce profită, după opinia sa, de starea grea în care se află Rusia." (Gheorghe Barbă, *Identitatea naţională în viziunea lui Soljeniţân*, în „Luceafărul", nr. 37 /621, 22 octombrie 2003).

[24] *Spaţiul de interes strategic* este, de asemenea, un concept legat de suveranitate, care nu are şi nu poate avea însă o delimitare precisă, universal valabilă. Pentru unele state, *spaţiul de interes strategic* poate fi întreaga planetă, pentru altele, acest spaţiu se reduce la o regiune sau la propriul teritoriu. Fiind vorba de *interese strategice*, dimensiunea spaţială a acestora are determinări subiective, conţine contradicţii şi reprezintă, deopotrivă, o sursă de alianţă, de tensiuni sau de conflict.

violență, ci, dimpotrivă, una şi mai radicală.“[25] La urma urmei, nu neapărat statele suverane sunt cele care generează astăzi războaiele şi conflictele armate, ci entitățile – de cele mai multe ori non-statale –, care reclamă recunoaşterea şi introducerea lor în sistemele de drepturi şi de relații internaționale. Cel puțin, aşa apar lucrurile la o primă evaluare. Realitatea este însă mult mai subtilă.

Adevăratele cauze ale războaielor şi conflictelor armate sunt jocurile de interese. Iar acestea sunt statale. Înainte de a ne referi la modul cum sunt formulate şi reformulate unele dintre principiile războaielor şi conflictelor armate în fiecare dintre aceste etape, considerăm că este necesar să relevăm câteva aspecte privind filosofia şi fizionomia interesului, acestui adevărat motor al acțiunii umane.

Interesele sunt efecte ale posibilelor perspective ale unor realități dorite. Ele sunt raționamente deductive şi inductive, sunt proiecții în viitor, ecuații care se cer rezolvate. Pentru a înțelege interesele, trebuie cunoscute foarte bine realitățile, constantele şi variabilele, tendințele evoluției acestora, precum şi atitudinea factorului uman, a structurilor şi instituțiilor față de aceste realități, ca parte a acestor realități. Interesul exprimă, de fapt, o tendință şi se manifestă printr-o relație. El se particularizează, se individualizează, se generalizează, se concretizează, se combină, se metamorfozează, dar niciodată nu dispare. Există interese individuale, interese de grup, interese instituționale, interese de stat etc. „Interesul de stat“ este folosit, uneori, ca argument forte, chiar suprem, pentru a justifica unele acțiuni. El apare sub forma unei proiecții necesare, vitale pentru anumite structuri şi funcționalități, pentru buna funcționare a statului, înțeles ca protector al ființei umane, al individului şi societății şi se exprimă în propoziții apodictice, în imperative categorice. Există interese economice, interese

[25] www.stratisc.org, François Caron, *Nouvelles guerres et principes de la guerre.*

sociale, interese politice, interese naționale şi interese internaționale. Există atâtea interese câte realități, câte entități, câte structuri şi câte funcțiuni. Există, desigur, şi interese de sinteză, care sunt considerate vitale. Interesele determină politicile, iar politicile impun strategiile de punere a lor în operă. Însă, atât politicile, cât şi strategiile, pentru a nu duce la eşec, trebuie să țină seama de principii sau să instituie principii, reguli şi norme de comportare, de pregătire, organizare şi desfăşurare a acțiunii.

S-a crezut multă vreme – se crede şi acum – că statele reprezintă principala cauză a războiului. De unde ar rezulta că suprimarea statelor ar duce, implicit, la suprimarea cauzelor războiului şi, deci, a războiului. După fiecare război, omenirea a simțit nevoia acută de a institui modalități şi sisteme de reglementare a relațiilor între state, de control şi prevenire a războiului şi violenței. După primul război mondial din 1914-1918, a apărut Societatea Națiunilor, iar Organizația Națiunilor Unite (a națiunilor, adică a statelor naționale) a urmat celui de al doilea război mondial, având ca scop esențial prevenirea războiului şi a violențelor care au dus la ororile acestei violențe mondializate.

De aceea, soluția rezolvării problemei prevenirii sau eliminării războaielor – cel puțin în epoca pe care o trăim – nu este şi nu poate fi eliminarea statului, ca entitate politică, teritorială, națională, socială, economică, informațională, culturală etc., ci instituirea unui sistem de norme şi reguli care să asigure, pe baza unor principii, controlul intereselor economice, politice, sociale, interne şi internaționale etc., îndeosebi în zonele de falie, întrucât acestea se află la originea cauzelor violenței statale şi non-statale, şi redefinirea *intereselor vitale*.

Războiul Rece a impus un echilibru strategic pe muchie de cuțit, un echilibru al tensiunilor încă nedezamrosate, al universului încă plin de rănile amintirii ororilor celui de al doilea război mondial, al terorii exercitate de cursa înarmărilor, îndeosebi de cea a armelor de distrugere în masă (ADM), al

fricii de celălalt şi, nu în ultimul rând, al marilor responsabilităţi asumate.

Deci, încheierea celui de al doilea război mondial nu a dus la o situaţie de pace, ci a trecut într-un alt tip de război – tot mondial –, un război al pândei, al ameninţării, în care s-au aplicat strategiile genetice sau generative (strategiile înarmărilor, ale evoluţiilor mijloacelor de luptă, doctrinelor, conceptelor, grupărilor şi regrupărilor de forţe), strategiile de uzură, strategiile de îndiguire, strategiile de influenţare, strategiile de descurajare (îndeosebi nucleară), în general, strategiile indirecte.

În sânul acestor strategii ale descurajării reciproce, s-au conturat însă, din ce în ce mai clar şi mai puternic, un set de *strategii ale prudenţei şi înţelepciunii*, impuse îndeosebi de presiunea civilizaţiei, a confortului oferit de noile realizări ale înaltei tehnologii şi tehnologiei informaţiei.

Încheierea Războiului Rece (cu victoria democraţiilor occidentale sau, poate, a nimănui) nu a însemnat sfârşitul războiului, ci continuarea acestuia prin… alte mijloace.

După cel de al doilea război mondial, au urmat, practic patru etape, care nu au fost trepte ale păcii (deşi aşa s-ar părea că, în fond, lumea trăieşte în pace), ci, din păcate, ale reconfigurării războiului:

- 1945-1949 – etapa haosului strategic –, prin care s-au reconfigurat, pe noi coordonate, principalele direcţii şi obiective ale Războiului Rece, care a fost, în esenţa lui, un război ideologic şi un război generativ de mijloace de luptă îndeosebi strategice;
- 1950 -1990 – etapa Războiului Rece;
- 1991-2001 – etapa dezechilibrului strategic post-Război Rece;
- 2001 – etapa războiului continuu, a războiului înalt tehnologizat, a ripostei disimetrice şi acţiunilor violente asimetrice.

Referindu-se la acest efort permanent de a defini sau de a justifica războiul, François Caron îl citează pe Seneca: „Pedepsim omuciderea şi subjugarea individuală, dar războiul şi delictele popoarelor ucise, pe care le considerăm izvoare ale gloriei, cum le vom defini?“ Sunt importante şi definiţiile. Ele pun o anumită ordine în modul de a gândi, a cunoaşte şi a înţelege realităţile. Dar nu definiţiile lipsesc, ci soluţiile.

Există o grabă şi un mod subiectiv, voluntarist, părtinitor, agresiv şi umilitor de a arunca vina războiului pe stat, îndeosebi pe statul-naţiune. Argumentele care se aduc sunt simpliste şi operează cu generalizări pripite, care exprimă doar forme ale presiunilor pentru punerea forţată în aplicare a anumitor proiecte de globalizare. Globalizarea este o realitate, dar ea nu se supune arbitrariului, ci unei procesualităţi complexe, întrucât are determinări complexe, unele dintre ele fiind foarte greu de prevăzut şi de controlat. Nu statul-naţiune generează războiul, ci disfuncţionalităţile sistemului statelor lumii, ale ordinii mondiale, existenţa unor probleme nesoluţionate, fantasmele istoriei şi, peste toate, interesul şi anume acel interes care nu reuşeşte să nu se situeze deasupra celorlalte, care nu se poate relaţiona şi adapta situaţiei concrete, tendinţelor, legităţilor. Cu alte cuvinte, războiul este un produs al *interesului inflexibil*, *categoric* şi *ireconciliant*, fie el interes de stat sau interes de grup, dar nu al statului ca entitate politică, economică, socială, culturală, teritorială şi morală, ca formă de organizare (nu de dezorganizare) a societăţii oamenilor.

Împărţirea societăţii omeneşti în *state drepte* şi *state nedrepte*, adică în *state de drept* şi în altfel de state (totalitare, vagabonde, periculoase, imature, incomode, teroriste sau care sprijină terorismul, imorale etc.) implică lipsa de legitimitate a acestora din urmă, adică a acelor state care nu se conformează normelor de drept acceptate de celelalte state, şi, deci, legitimarea intervenţiei, în numele dreptului, a unor state în treburile altor state, inclusiv prin forţă.

Este sau nu este corectă o astfel de imixtiune? Şi, înainte de toate, este această imixtiune o imixtiune sau doar o modalitate de a dezamorsa un posibil focar de criză, un spaţiu generator de conflicte, deci o necesitate? Devine ea, automat, o cauză principală a războaielor, sau rămâne doar una conjuncturală, doar una intermediară?

Răspunsurile la aceste întrebări sunt şi vor fi totdeauna relative. Pe de o parte, ele trebuie să ţină seama de caracterul tot mai interdependent al relaţiilor internaţionale, de evoluţia necesară, legică a procesului de mondializare şi, pe de altă parte, de nevoia tot mai acută de identitate, de individualitate, de particularitate.

O lume fără identitate şi fără identităţi este o lume condamnată la pieire.

Principiile care par să reglementeze acum relaţiile internaţionale – cel puţin cele enunţate – se referă îndeosebi la:

- drepturile omului;
- valorile democraţiei;
- solidaritatea universală.

Acestea, după cum se vede, sunt transparente la semnificaţie, iar criteriile după care se apreciază dacă un stat respectă sau nu respectă respectivele principii sunt şi ele relative şi flexibile. De altfel, este foarte greu de stabilit dacă drepturile omului, valorile democraţiei şi coordonatele de solidaritate umană, economică, socială şi morală sunt principii ale acţiunii sociale, inclusiv ale războiului sau imperative ale relaţiilor statale interne şi internaţionale.

De aceea, recurgerea la forţă – nelegitimă, potrivit prevederilor Chartei ONU – devine legitimă atunci când se exercită în apărarea sau impunerea drepturilor omului şi valorilor democratice şi este considerată ca nelegitimă, atunci când nu se înscrie în aceste coordonate.

Trebuie spus că nici o intervenţie, fie ea voluntaristă, arbitrară sau exercitată în numele drepturilor omului sau

impunerii valorilor democratice, nu a soluţionat vreodată problemele de fond, aşa cum nici un război nu a rezolvat niciodată pe deplin şi fără efecte secundare (adesea ele însele generatoare de noi conflicte) problemele pentru care s-a declanşat. Deşi războiul a fost şi rămâne un mijloc (ultimul, la care se apelează numai în situaţii excepţionale) de deblocare a unei situaţii internaţionale fără ieşire, el nu este un factotum. De aici nu rezultă inutilitatea războiului – ca soluţie politică şi militară pentru unele probleme care nu au altfel de rezolvări –, ci doar limitele acestuia.

Cu cât societatea omenească evoluează mai mult, cu atât aceste limite devin mai restrictive. Asistăm aici la un fel de *aporie a lui Ahile* în ceea ce priveşte războiul, ca realitate şi posibilitate.

Războiul va fi mereu limitat şi restrâns de constrângerile sociale, fără a putea fi vreodată eliminat, întrucât el face parte din realităţile acestei societăţi şi, după toate consideraţiile şi raţionamentele, se pare că nu va dispărea decât o dată cu ea.

S-au încercat şi se încearcă numeroase modalităţi de Între caracteristicile actualului mediul politic şi strategic, se înscrie şi cea a excluderii noţiunii de beligeranţă, în sensul de state beligerante. Evident, în dimensiunea ei teoretică, formală. Aceasta înseamnă:

- statele se feresc să declare că au ca inamic un alt stat, mai ales un stat vecin (o astfel de declaraţie ar atrage automat oprobriul comunităţii internaţionale);

- strategiile de securitate naţională şi, respectiv, strategiile militare ale statelor formulează, la modul cel mai general, ameninţările cu care se pot confrunta, evitând să le localizeze, să le concretizeze şi să le identifice altfel decât ca venind din partea unor actori statali sau non-statali (fără a se preciza care sunt aceia);

- majoritatea statelor declară că îşi organizează forţele armate pe principiul suficienţei defensive;

- se dau numeroase garanții (dar tot în termeni generali) de securitate şi încredere.

Nici unul dintre statele lumii nu exclude însă războiul, ca posibilitate, şi fiecare îşi ia toate măsurile pe care le consideră necesare (şi pe care şi le pot permite) pentru a-şi asigura securitatea şi, la nevoie, pentru a duce un război.

Având în vedere această situație specifică epocii pe care o trăim, când fiecare stat încearcă să participe la construirea unui mediu de securitate bazat pe încredere (fără a exclude însă cu desăvârşire neîncrederea şi suspiciunea), un eventual război s-ar putea desfăşura, nu doar după principiile clasice – care nu vor dispărea niciodată, întrucât țin de însăşi determinările complexe ale acestui fenomen, de individualitatea şi configurația caracteristice războiului –, ci şi după unele principii noi, între care pot fi avute în vedere şi următoarele:

- durata limitată a acțiunilor militare;
- identitatea structurilor de pace cu cele de război;
- preponderența acțiunilor rapide şi speciale;
- preponderența alianțelor;
- disproporționalitatea;
- disimetria şi asimetria.

Creşte ponderea sistemului internațional de securitate, deci a conceptului de *securitate colectivă*, care restrânge şi mai mult sfera de cuprindere a războiului, înțeles ca soluție politico-militară a unui diferend între state.

De aici nu rezultă excluderea războiului ca soluție a unui diferend, ci doar o altă dimensiune a acestuia, impusă de comunitatea internațională, de centrele de putere sau de alianțe (în speță, de Alianța Nord-Atlantică). Astfel, războiul (în accepțiunea consacrată a acestui concept) devine acțiune armată sau reacție armată împotriva celui care se opune regulilor impuse de comunitate, încalcă drepturile omului, generează crize şi instabilitate, desfăşoară acțiuni teroriste sau sprijină terorismul etc. Un astfel de război – dacă se declanşează – va fi,

de o parte (a comunității, Alianței, centrului de putere), un război de impunere a normelor şi regulilor stabilite de comunitate, de apărare a valorilor democratice, şi, de cealaltă parte (a unei entități statale sau non-statale), de impunere a intereselor proprii, de realizare a obiectivelor proprii.

Din prima categorie fac parte războiul împotriva terorismului, războiul disproporționat, războiul de joasă intensitate sau de intensitate medie (în funcție de acțiunea sau reacția adversarului), războiul informațional, războiul psihologic etc. Aceste tipuri de războaie sunt duse în superioritate tehnologică, au acordul unei părți însemnate sau importante a comunității internaționale, se pregătesc şi se desfăşoară după următoarele principii:

- principiul superiorității tehnologice şi informaționale;
- principiul acțiunii (reacției) suficiente;
- principiul acțiunii (reacției) rapide;
- principiul prevenției;
- principiul rețelei;
- principiul coaliției (alianței).

Scopul războiului a fost, milenii de-a rândul, acela de a nimici forțele inamicului şi de a-l obliga să se întoarcă la masa negocierilor, evident, pentru a-i impune condițiile pe care, înainte de confruntare, le considera inacceptabile.

Scopul războiului – nimicirea forțelor inamicului – ducea automat la realizarea scopului politic – impunerea voinței asupra adversarului –, adică la obținerea acelor avantaje (teritoriale, economice, demografice etc.) pe care şi le dorea puterea politică.

Scopul părții atacate era să reziste acestor atacuri, să obțină victoria în luptă şi să nu satisfacă pretențiile statului atacator. În aceste condiții, statul atacator era considerat, uneori, responsabil de declanşarea războiului; de cele mai multe ori, însă, vinovat de declanşarea războiului era considerat statul

atacat, întrucât nu a cedat negocierilor sau ultimatum-ului şi a generat, deci, un blocaj strategic din care s-a considerat că nu se poate ieşi decât prin război.

Dacă trecem dincolo de sentimente şi apelăm la dreptul păcii şi al războiului, este greu de stabilit – aşa, la modul general – cine este şi cine nu este vinovat de declanşarea unui război. De fapt, nici nu poate fi vorba de vreo vină, de vreme ce există un drept al păcii şi al războiului, iar războiul este privit ca o soluție posibilă, reglementată şi acceptată de rezolvare a diferendului, atunci când situația strategică este blocată şi nu poate fi deblocată decât prin forța armelor. Frederic al II-lea considera că război înseamnă a ataca.

După cel de al doilea război mondial, acest principiu al dreptului războiului ca modalitate de deblocare a unei situații strategice frontaliere nu a mai fost valabil, iar războiul a fost condamnat în totalitatea lui.

Declararea şi declanşarea războiului au fost considerate în afara legii. Desigur, Organizația Națiunilor Unite nu putea uita coşmarul declanşat de Hitler şi nu avea cum şi de ce să justifice şi să considere ca un fapt de drept declanşarea războiului de către nazismul german. Dimpotrivă, astfel de situații trebuiau condamnate definitiv, irevocabil şi cu toată fermitatea. Nu există însă „definitiv" în societatea omenească, mai ales când este vorba de dialectica pace-război.

Liddell Hart spunea că victoria într-un război nu înseamnă, automat, şi realizarea scopului politic al războiului. Scopul războiului trebuie să fie ameliorarea păcii, adică obținerea unor condiții mai bune pentru pacea care va urma.

Dar, oare, după un război, urmează totdeauna pacea? Nu cumva, după un război, urmează doar o simplă pauză, denumită *pace*, care este, de fapt, o perioadă de pregătire pentru un nou război? Şi, în acest interval de pace, oare, războiul a încetat sau s-a continuat prin alte mijloace şi prin alte procedee (economice, diplomatice, informaționale, mediatice, culturale,

psihologice etc.)? Războiul este totdeauna un mijloc şi niciodată un scop. De aceea, nimicirea completă a forțelor adverse – conceptul clausewitzian al războiului –, care poate fi obiectivul războiului, dar nu şi scopul lui politic, nu înseamnă automat şi îndeplinirea obiectivului politic.

„Ceea ce este important în război (care nu este decât un mijloc şi niciodată un scop) – spune François Caron – nu este distrugerea adversarului, ci privarea lui de libertatea de acțiune, pentru a-l determina să cedeze.

De o jumătate de secol am devenit conştienți de acest lucru şi admitem că strategia – pe care o calificăm de acum înainte «de uzură» – ar putea, de asemenea, să contribuie în mod eficace la aceasta şi, în consecință, să sugereze reguli valabile, a căror aplicare ar fi de natură să asigure succesul sau să faciliteze luarea deciziei. La aceasta trebuie să servească principiile războiului." În strategia de «nimicire» predomină mijloacele ofensive, iar obiectivul războiului este distrugerea armatei adversarului. Pentru aceasta trebuie realizată o superioritate în forțe, mijloace şi acțiuni. Cele două tipuri de strategie – de uzură şi de nimicire – se constituie într-o dialectică a voințelor care se înfruntă şi se confruntă.

Triada lui Clausewitz – ştiință, voință, putință – reprezintă o sinteză a filosofiei carteziene şi hegeliene şi va domina arta războiului în toate timpurile. Aceste trei principii ale acțiunii umane – a şti, a vrea, a putea – vor guverna totdeauna războiul, în toate etapele sale, şi nu numai războiul. Ele sunt principii generale ale acțiunii umane, valabile oricând şi oriunde, dar, în război, ele capătă o valoare cu totul deosebită, întrucât războiul este un mijloc de realizare a unui obiectiv politic, iar obiectivul politic (care se stabileşte de decidentul politic) reprezintă, de drept şi chiar de fapt, voința națiunii sau a comunității respective (alianță, coaliție).

Dar şi alianța şi coaliția sunt, într-un fel, tot mijloace (forme sau formule) pentru asigurarea unor condiții necesare de

materializare a voinței comune a statelor componente. Cel puțin așa a fost până acum și nu există motive serioase să fie altfel în viitor. Alianțele (ca și coalițiile) nu sunt entități în sine, ci entități de entități. Ele se fac și se desfac, potrivit unor interese, se compun, se descompun și se recompun, în funcție de situație. De aceea, ele se supun din ce în ce mai mult *principiului integralității* și, probabil, în cele din urmă, se vor constitui în superputeri sau în centre puternice care vor strânge în jurul lor o mulțime de state și, posibil, de entități nonstatale.

În trecut, mai ales în situațiile în care suveranul era și comandant militar, scopul și obiectivul politic al războiului și obiectivul militar al războiului fie se confundau, fie erau foarte apropiate. Obiectivul politic era, de regulă, supunerea inamicului, iar obiectivul militar se rezuma la nimicirea armatei acestuia, adică anihilarea puterii, care era singurul suport al voinței.

Astăzi, deși esența nu s-a schimbat, realitatea raporturilor dintre obiectivul politic (adesea, foarte complex și sofisticat sau ascuns cu multă abilitate) pune în mare dificultate formularea obiectivului militar al războiului, întrucât atât mijloacele politicii (între care se situează și folosirea forței militare), cât și cele ale războiului (armatele puternice, profesionalizate, ADM, sistemele de arme performante etc.) complică lucrurile și impun folosirea unor elemente ale probabilităților condiționate în luarea și materializarea deciziilor.

Războiul nu mai poate fi modelat pur și simplu prin teoria jocurilor strategice cu sumă nulă (câștig eu, pierzi tu; câștigi tu, pierd eu), ci de teoria haosului care demonstrează că nimic nu este sigur pe lumea aceasta, că evoluția sistemelor și proceselor depinde de variația condițiilor inițiale, de comportamentul în bifurcații și de foarte multe alte elemente ale mediului, greu de prevăzut și de luat în calcul.

Chiar dacă matematicienii încearcă să modeleze, prin intermediul ecuațiilor neliniare, această teorie a haosului

(haosul nu este dezordine totală, ci o altfel de ordine), până acum s-a reușit doar să se demonstreze că rezultatele unei acțiuni (mai ales ale unei acțiuni militare, care este totdeauna o consecință a unei decizii politice) nu pot fi prevăzute cu certitudine. De aceea, însăși decizia politică se ia, de cele mai multe ori, în condiții de incertitudine.

În aceste condiții, principiile raporturilor dintre factorul politic și cel militar evoluează de la un determinism mecanic rigid, specific secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea și chiar secolului al XX-lea, la un determinism dinamic complex, specific modului de gândire din cadrul societății informaționale.

Desigur, nu realitatea acțiunilor s-a schimbat, ci modul în care această realitate este gândită, înțeleasă și planificată.

FORMULAREA PRINCIPIILOR RELAȚIEI POLITIC-MILITAR ÎN VIZIUNEA DETERMINISMULUI MECANIC	REFORMULAREA PRINCIPIILOR RELAȚIEI POLITIC-MILITAR ÎN VIZIUNEA DETERMINISMULUI DINAMIC COMPLEX
Principiul autorității suveranului	Principiul voinței democratice
Principiul subordonării obiectivului militar de către obiectivul politic	Principiul rolului prioritar al deciziei politice democratice, expertizată de factorul militar
Principiul concomitenței realizării obiectivului militar și a celui politic ale războiului (principiul simultaneității)	Principiul interdeterminării complexe, dinamice, în care recurgerea la război reprezintă ultima soluție politică
Principiul dreptului forței	Principiul forței dreptului
Principiul faptului împlinit	Principiul prevenției

Există o contradicție majoră între stat și comunitatea de state, între stat și centrele de putere – care sunt tot o emanație a statului în filosofia constituirii unei noi ordini internaționale –,

iar acest lucru se manifestă în incapacitatea statului de a voi. Etapa în care ne aflăm este una de criză fundamentală între instituția statului, ca entitate suverană şi ca decident politic, organismele internaționale, care supervizează astfel de decizii, tendința de globalizare şi realitatea acestei lumi, caracterizată de un decalaj tehnologic imens, de polarizarea bogăției şi sărăciei, de lipsa resurselor, de gravitatea unor probleme de mediu şi de proliferarea fără măsură a amenințărilor asimetrice.

Organismele şi structurile internaționale, care se doresc din ce în ce mai mult a fi entități în sine şi nu ceea ce sunt de fapt – entități de entități – nu reuşesc decât în mică măsură să exprime voința politică de întrebuințare a forței. Ele se află, în general, în opoziție cu opinia publică şi cu filosofia socială (care nu agreează întrebuințarea forței), fiind dominate de interesele marilor puteri sau de cele ale unor centre de putere, dar şi de un anume mod al acestora de a-şi îndeplini responsabilitățile asumate. Marile puteri nu pot fi tratate doar ca generatoare de tensiuni şi de conflicte de pe urma cărora să poată profita doar ele şi numai ele. Ele au fost şi sunt responsabile de ceea ce se petrece pe planetă, de soluționarea complicatei ecuații pace-război.

În consecință, pentru a evalua o soluție militară în războiul viitorului, se pun câteva întrebări de mare actualitate privind politica, războaiele, conflictele armate, recrudescența violenței şi principiile care le guvernează: *Prin aşa-zisul război continuu,* s-*a schimbat sau se va schimba oare natura războiului? Politica de stat, adică interesul de stat şi politica internațională se află într-o relație de completitudine, de subordonare, de influențare reciprocă, de colaborare sau se exclud reciproc? A fost sau va fi înlocuit războiul, ca formă a acțiunii umane reglementată internațional, ca instrument al politicii, cu acțiunea violentă, intempestivă şi arbitrară? Care sunt cauzele proliferării violenței şi cum pot fi ele eradicate? Cine anume proliferează violența? Cine o controlează? Cine o*

stăpâneşte? Care este rolul militarilor şi armatelor în gestionarea violenței?

1.5.1.1. Forțe şi mijloace

Cum au evoluat structurile de forțe şi mijloacele ducerii războiului? Prin ce anume se caracterizează cele actuale? Care sunt legile şi regulile de compunere a forțelor? În ce măsură sunt ele respectate şi aplicate în construcția şi modernizarea armatelor? Ce tipuri de structuri de forțe se cunosc? Care dintre acestea sunt viabile şi pentru țara noastră? Care sunt intercondiționările dintre forțe şi acțiuni, adică dintre fenomenul război, mijloacele şi forțele prin care acesta este pregătit şi desfăşurat şi acțiunile propriu-zise?

În fizionomia războiului, un rol extrem de important îl joacă forțele şi mijloacele. Războiul este un instrument al politicii. Dar el nu se prezintă decât în foarte mică măsură ca un dat, ca un instrument imuabil, totdeauna acelaşi, totdeauna gata de a fi declanşat şi folosit. Această dimensiune – esențială, de altfel – rezidă în caracterul subordonat al războiului, în dependența sa de decizia politică. În realitate însă, fenomenul război este o uriaşă şi necesară construcție, la care participă tot ce ține de natura umană: inteligență, cunoaştere, tehnologie, informație, capacitate de a genera, regenera şi folosi resursele, de a edifica o filosofie a confruntării, de a constitui forțe specializate şi de a realiza mijloacele corespunzătoare.

Forțele şi mijloacele sunt un produs al strategiei – şi anume al strategiei genetice sau generative – care şi ea este un produs, mai exact, o metodă de punere în aplicare a unei politici, a unei decizii politice. Relația nu este însă univocă, ci biunivocă, în sensul că forțele şi mijloacele condiționează şi ele, la rândul lor, decizia politică. În actul de decizie, conducerea politică nu poate face abstracție de realități, de

condițiile concrete, de determinările şi restricționările fenomenului război, de ştiința şi arta confruntării armate şi de implicațiile declanşării conflictului militar. Nu se poate hotărî, spre exemplu, o ripostă nucleară, dacă statul respectiv nu dispune de o filosofie a ripostei de acest gen, de forțe şi mijloace nucleare. Dar, dacă are în vedere şi o astfel de eventualitate, şi le poate crea sau procura. Nimic nu este imposibil, atunci când este vorba de politica războiului.

A studia evoluția forțelor şi mijloacelor folosite în războaie presupune a studia atent componentele politice, economice, sociale, etnice, culturale, religioase etc. ale relațiilor dintre comunitățile umane, în părțile lor comune şi în cele care le diferențiază şi le opun. Populațiile din foaierul perturbator şi-au format, prin presiunea spațiului gol, o filosofie a mişcării şi o foame acută de spațiu, materializată în căutarea agresivă şi intempestivă de păşuni şi resurse, în năvălirea asupra spațiilor cu resurse, ocupate, în general de populațiile sedentare.

Aceste populații sedentare s-au format aici, în aceste locuri mănoase, cu numeroase resurse, în filosofia spațiului plin. Între aceste două filosofii ireconciliante în esența lor, s-a născut războiul modern. Comunitățile populațiilor nomade erau organizate după legile hoardei, ale entităților atacatoare, în timp ce comunitățile populațiilor sedentare erau organizate după legile producției, ale muncii. Sub presiunea nomazilor, aceste populații şi-au adaptat filozofia şi ontologia, structurile şi funcțiunile la noile condiții. Ele şi-au constituit forțe armate, au produs mijloace de apărare, de luptă, au instituit reguli de comportare specifice.

Populațiile nomade erau organizate după reguli militare. Toți erau vânători şi luptători, în timp ce populațiile sedentare au fost nevoite să-şi constituie astfel de structuri. Aceste structuri au fost determinate de condițiile concrete (teritoriale, demografice, sociale, culturale, economice etc.) şi s-au realizat, în general pe două dimensiuni:

- întreaga populație s-a constituit şi ca structură de forță, capabilă să pună mâna pe arme şi să-şi apere teritoriul şi bunurile, după preceptul roman *vivere militare est*;
- alcătuirea unor structuri specializate, profesioniste, care să apere populația împotriva atacurilor din afară şi, la nevoie, să atace pentru lărgirea teritoriului, creşterea puterii, obținerea unor avantaje prin forță.

Această împărțire există şi azi. Structurile de forțe sunt profesioniste sau de masă, în funcție de caracteristicile mediului strategic de securitate, de politica statului respectiv, de numeroase alte realități şi condiționări. În timp ce majoritatea țărilor din Europa, spre exemplu, au trecut la armatele de tip profesionist, Germania menține încă serviciul militar obligatoriu şi forțele teritoriale. La fel şi China şi numeroase alte țări. Statele Unite ale Americii, care au forțe armate profesioniste, mențin Garda Națională, care este o armată a statelor (a fiecărui stat din cele care alcătuiesc SUA), care îndeplineşte o mulțime de misiuni, începând cu cele care țin de lupta armată, în război, şi continuând cu cele specifice protecției civile, prevenirii şi stingerii incendiilor, participării la păstrarea ordinii publice etc.

De constituirea şi pregătirea forțelor şi mijloacelor se ocupă strategia generativă. Ea acționează îndeosebi în perioadele de pace (dar nu numai) şi constă într-un concept acțional prin care se vizează punerea în aplicare (dar şi expertizarea) unor decizii politice privind structura de forțe şi realizarea mijloacelor necesare ducerii războiului.

Componenta politică (decidentul politic) stabileşte:

- evoluția mediului de securitate şi caracteristicile acestuia;
- dacă este sau nu este necesar şi posibil războiul, ca mijloc de materializare a politicii statului respectiv (grupului de state, alianței, coaliției etc.);

- natura războiului posibil;
- poziția statului, a alianțelor şi coalițiilor probabile, alte conjuncturi;
- legislația;
- resursele, inclusiv cele bugetare;
- nivelul forțelor şi mijloacelor.

Legitățile de care trebuie să se țină seama în filozofia structurii de forțe şi în realizarea mijloacelor necesare războiului se referă, în principiu la:

- concordanța dintre natura amenințării şi fizionomia ripostei;
- concordanța dintre scopuri, forțe, mijloace şi obiective;
- raportul de forțe;
- simplitatea.

Principiile care stau la baza politicii structurii forțelor şi mijloacelor necesare războiului sunt următoarele:

- principiul capacității;
- principiul cauzalității;
- principiul unității;
- principiul unității conducerii;
- principiul integralității;
- principiul concentrării;
- principiul flexibilității;
- principiul adaptabilității;
- principiul valorii.

Toate aceste principii (care se înscriu în grila principiilor generale ale războiului) asigură materializarea, într-un anume fel, a conceptului politic privind structura de forțe.

Forțele nu se pot constitui în afara capacităților financiare, economice, culturale, demografice şi tehnologice, fără să se țină seama de reglementările internaționale, de legile războiului, de nivelul celorlalte forțe, de vulnerabilități, riscuri,

amenințări etc. Nerespectarea principiului unității, spre exemplu, respectiv a principiului unității conducerii politice şi strategice poate duce la apariția unor situații extrem de delicate, care să opună structurile de forțe şi să genereze confruntări între acestea şi chiar război civil. Ceea ce s-a întâmplat în decembrie 1989 în România privind problemele grave de discontinuitate şi diversiune în conducerea forțelor armate reprezintă un exemplu în acest sens.

În filosofia şi fizionomia actualelor şi viitoarelor structuri de forțe se manifestă următoarele realități şi tendințe:

- capacitatea de a participa la un război continuu;
- profesionalizarea;
- specializarea;
- distribuirea rolurilor;
- robotizarea;
- capacitatea de folosire a structurilor şi acțiunilor bazate pe rețea;
- capacitatea şi predominanța *high tech* şi *IT*;
- acțiunea (reacția) rapidă;
- capacitatea de a se constitui şi acționa în cadrul unor structuri şi funcțiuni de alianță şi coaliție;
- integrarea şi integralitatea;
- adaptabilitatea la acțiuni şi reacții asimetrice.

1.5.1.2. Acțiuni

Acțiunile sunt, de fapt, cele care impun şi chiar creează tipologia structurilor. De-a lungul timpurilor, ele au evoluat de la înfruntarea directă, între două armate, într-o singură bătălie decisivă – care avea, adesea, mai ales în Evul Mediu, alura unei competiții sportive –, la campanii militare şi acțiuni complexe, desfăşurate timp îndelungat, pe spații imense, pe mai multe teatre de operații şi, de aici, la complexe de acțiuni

informaționale, politice, diplomatice, economice şi, în ultimă instanță, militare. Această ultimă configurație este cea a unui însoțitor permanent şi necesar al societății omeneşti pe care-l putem numi *război continuu*. El este confruntare dusă la limite, prin toate mijloacele posibile, pentru fiecare etapă fiind selectate cele mai eficiente, pe criteriul costuri – efecte.

De-a lungul timpului, s-a încercat, prin numeroase tratate, convenții şi acorduri, îngrădirea, războiului (ca luptă armată) şi promovarea dialogului, a relațiilor bazate pe respectul suveranității şi integrității teritoriale, pe neamestecul în treburile interne ale statelor etc. Aceste principii n-au dus la înlăturarea sau prevenirea războiului, ci doar la instituirea, prin acord internațional (la care nu au aderat însă toate statele) a unor limite. Între acestea se situează:

- interzicerea folosirii forței sau amenințarea cu forța în rezolvarea diferendelor;
- scoaterea războiului de agresiune în afara legii;
- limitarea sau interzicerea experimentelor nucleare;
- interzicerea armamentului chimic;
- interzicerea minelor antipersonal;
- interzicerea folosirii cartuşelor explosive etc.

Aceste reglementări – şi multe altele – au fost şi sunt menite să țină fenomenul război sub control, să limiteze la maximum folosirea mijloacelor de distrugere şi de mutilare a ființei omeneşti. În doctrina americană, predomină încă un concept permis de superioritatea tehnologică – cel al pierderilor zero, sau al limitării acestora la minim –, dar nu oricine îşi poate permite acest lucru. Acest concept – pierderi zero, limitarea la maximum a pierderilor umane şi a efectelor colaterale – nu arată nici pe departe „generozitatea“ războiului, respectul comunității internaționale, al marilor puteri, al actorilor sau beligeranților față de ființa umană. El este impus de noua configurație a războiului în care nu pierderile umane sunt importante, ci realizarea obiectivului politic, adică

impunerea voinței asupra adversarului. Acesta este un concept universal, un concept permanent care a planat dintotdeauna asupra războiului. Odinioară pierderile materiale şi umane erau cele care duceau la victorie sau la înfrângere, adică la obținerea acelei dominanțe strategice care permitea dictatul, impunerea forței. Acum dominanța strategică este definită pe tehnologie, pe integralitate, pe economie, pe finanțe, pe forțe speciale şi pe superioritatea IT. Aşa ar fi normal. Într-o societate în care războiul se prezintă doar ca un mijloc, este firesc ca predominanța strategică să descurajeze aventurile de tot felul şi să permită crearea şi menținerea unei stări de securitate care să protejeze ființa umană.

Numai că nu toată lumea este de acord cu această ordine, cu aceste principii, cu această dominanță sau predominanță strategică dată de putere, finanțe, tehnologie, alianță şi globalizare. Reacția la această soluție, la această realitate, la aceste tendințe este cât se poate de diversificată, de virulentă şi de violentă. Vârful de lance îl constituie terorismul. Acesta este un *război continuu*, un *război mozaic*, în care singura regulă constă în a lovi, a înspăimânta, a teroriza. De aceea, formele clasice în care evoluau conceptele legate de războiul tradițional, de războiul între entități clar definite, cu beligeranți identificabili, au fost nevoite să facă loc şi unui alt concept – *războiul împotriva terorismului* –, care este o formă a războiului continuu şi care îşi caută încă filozofia, strategiile şi modalitățile de desfăşurare.

Începutul secolului al XXI-lea este caracterizat de recrudescența terorismului, acțiunilor şi amenințărilor asimetrice, de accentuarea disimetriilor şi creşterea vulnerabilităților în ciberspațiu, dar şi în societatea puternic informatizată, de reconfigurarea şi adaptarea noilor structuri şi noilor acțiuni ale statelor, coaliților, alianțelor şi organismelor internaționale la noul mediu strategic.

Războiul împotriva terorismului a început prin acțiuni clasice (bombardament, acțiuni ale forțelor speciale) contra centrelor şi bazelor de antrenament, concomitent cu intensificarea procedeelor şi procedurilor de cunoaştere şi descoperire a rețelelor teroriste, a cauzelor şi mecanismelor fenomenului şi, pe această bază, de eradicare şi prevenire a oricăror forme de manifestare. Este un proces extrem de complex, întrucât terorismul, traficul de droguri, crima organizată, criminalitatea economico-financiară etc. nu sunt doar forme de manifestare a *răului* planetei, ci şi *efecte* ale evoluției societății omeneşti, fenomene de falie, împotriva cărora nu se poate acționa doar cu bombardiere, portavioane şi tancuri.

Bombardierele strategice, portavioanele, rachetele, tancurile şi, în general, sistemele performante de arme asigură însă acea dominanță strategică globală sau regională, care se constituie într-un garant al mediului de securitate (bazat încă pe forță, pe amenințare şi pe descurajare) şi într-un suport al oricărei acțiuni.

1.5.2. Principii ale luptei armate

Cum se defineşte, la ora actuală, lupta armată? Care este sfera şi conținutul luptei armate? Se deosebesc principiile luptei armate de cele ale războiului?

În general, principiile luptei armate sunt identificate cu cele ale războiului. Nu este, desigur, o mare eroare. Războiul a fost şi este înțeles, în principiu, ca un sistem de acțiuni armate violente, menite să deblocheze o situație strategică şi să rezolve, pe această cale, un diferend. În realitate, războiul înseamnă mult mai mult. Lupta armată este doar o modalitate de desfăşurare a războiului. Ea nu ar trebui înțeleasă în afara războiului. Acțiunile armate ale unor entități de tot felul, bătăliile cu arme de foc între găşti de cartier, reglarea de conturi

din lumea interlopă etc. nu sunt *luptă armată*. Lupta armată presupune o cauză, o motivație socială, economică, etnică, religioasă etc. Ea se declanşează în urma unei decizii care este, în esența ei, o decizie politică. Mai exact, lupta armată se declanşează în urma unei decizii militare care este, la rândul ei, o modalitate de punere în aplicare a unei decizii politice. Adesea, în Antichitate sau în Evul Mediu, războiul, care era, ca şi astăzi, un act politic, se desfăşura într-o singură bătălie decisivă.

Lupta armată însemna deci nucleul războiului, chiar războiul, iar bătălia era modalitatea de desfăşurare a luptei armate. De aici, pentru simplificarea lucrurilor, s-a ajuns cu uşurință să se identifice războiul cu lupta armată, adică războiul cu nucleul său cel mai dur, de unde şi identificarea principiilor luptei armate cu cele ale războiului. Războiul şi lupta armată nu reprezintă însă acelaşi lucru. Războiul este un fenomen mult mai complex, iar principiile lui se înscriu în această complexitate, se definesc pe mulțimea acțiunilor majore, multiple şi complexe – politice, diplomatice, informaționale, economice, sociale, culturale şi militare – pe care le desfăşoară totdeauna statele sau entitățile beligerante.

U.S. Army publică, în 1921, următoarele principii fundamentale ale războiului (care sunt, bineînțeles, principii ale luptei armate):

1. Obiectivul;
2. Ofensiva;
3. Efectul de masă;
4. Economia forțelor;
5. Manevra;
6. Unitatea de comandă (de comandament);
7. Securitatea;
8. Surprinderea;
9. Simplitatea.

La nivel tactic, se adaugă:

1. Planificarea;
2. Recunoaşterea (cercetarea);
3. Controlul;
4. Securitatea (securitate la 360°).

În regulamentele româneşti sunt prevăzute următoarele legi şi principii ale luptei armate:

Legi:

1. Legea concordanței dintre scopuri, forțe şi mijloace;
2. Legea raportului de forțe;
3. Legea dependenței formelor şi procedeelor acțiunilor militare de nivelul dezvoltării armamentului şi tehnicii de luptă;
4. Legea unității acțiunilor;
5. Legea amplorii crescânde a luptei armate.

Aceste legi sunt exprimate, concretizate şi materializate în următoarele principii:

1. Libertatea de acțiune;
2. Definirea clară a obiectivului (misiunii);
3. Economia de forțe (de forțe şi mijloace);
4. Concentrarea efortului în locul decisiv şi la momentul potrivit;
5. Unitatea comenzii;
6. Surprinderea inamicului;
7. Manevra;
8. Securitatea acțiunilor şi trupelor;
9. Simplitatea planurilor şi a ordinelor.

Ele reprezintă rezultatul unei experiențe îndelungate, au fost aplicate şi probate zeci de ani în constituirea, pregătirea şi folosirea forțelor armate, în organizarea şi desfăşurarea acțiunilor de luptă şi operațiilor, în toate războaiele, din antichitate şi până în prezent. Cele cinci legi şi cele nouă principii sunt cunoscute de oricare militar, fac obiectul unor examene, unor lucrări, unor tratate, dicționare etc. Nimeni nu se

concentrează însă asupra modului în care aceste principii se aplică în pregătirea şi folosirea forțelor armate, în pregătirea şi desfăşurarea acțiunilor. Efectul acestor principii este implicit. Documentele care se întocmesc pentru pregătirea şi folosirea forțelor, strategiile, doctrinele de luptă, regulamentele, ordinele şi instrucțiunile sunt elaborare pe baza acestor principii, dar o relație biunivocă explicită nu este observabilă şi sesizabilă. În 1996, noi am propus, încă două principii[26]:

10. Identitatea structurilor de pace cu cele de război;
11. Acțiunea (reacția) rapidă.

Cele cinci legi ale luptei armate sunt şi ele discutabile. Spre exemplu, legea raportului de forțe are o altă configurație decât în cel de al doilea război mondial. Ea devine o *lege calitativă*, se referă adică la *calitatea* şi *compatibilitatea* forțelor care se confruntă. În timp ce terorismul foloseşte toată gama de arme, de la cele primitive, la explosivi plastici, de la arme albe la arme chimice, radiologice şi biologice, războiul împotriva terorismului utilizează încă armele clasice şi structurile clasice de forțe. Practic, nu se poate face un raport de forțe între structurile şi rețelele teroriste şi structurile care acționează împotriva terorismului. Probabil, în timp, se vor crea şi structuri compatibile cu cerințele şi exigențele războiului împotriva terorismului şi altor amenințări asimetrice.

În această etapă a războiului continuu, legile care dirijează confruntarea ar putea fi enunțate astfel:

1. Legea concordanței dintre scopuri, forțe, mijloace şi acțiuni;

2. Legea compatibilității (incompatibilității) forțelor şi acțiunilor;

3. Legea condiționării tehnice şi informaționale a acțiunilor de luptă;

4. Legea unității şi complexității acțiunilor;

[26] General de brigadă (r) dr. Gheorghe Văduva, STRATEGIA ACȚIUNILOR RAPIDE, Editura AISM, 2002

5. Legea extinderii continue spațiale, ciberspațiale şi informaționale a luptei armate;

6. Legea diversității şi specificității formelor şi procedeelor luptei armate.

Legile luptei armate îşi păstrează şi îşi vor păstra mereu caracterul de generalitate pe care l-au dobândit de-a lungul secolelor şi mileniilor. *Legea amplorii crescânde a luptei armate* ni se pare a fi mai corect formulată *ca lege a extinderii continue spațiale, ciberspațiale şi informaționale a luptei armate*. Deşi se pare că, azi, predomină conflictele de joasă intensitate, considerăm că o astfel de lege nu trebuie nici uitată, nici neglijată. De asemenea, considerăm că *diversitatea* şi *specificitatea* formelor şi procedeelor luptei armate se constituie, din toate timpurile, într-o lege a luptei armate.

1.5.3. Principii ale acțiunilor „altele decât războiul“

Ce sunt acțiunile „altele decât războiul“? De ce a fost nevoie de acest concept? Acest concept îmbogăţeşte arta militară, dă o altă dimensiune războiului sau reprezintă începutul sfârşitului războiului mileniului specific al II-lea? Care sunt legile, principiile şi normele unor asemenea acțiuni? Sunt ele altele decât cele ale războiului în general?

Acțiunile de acest tip nu se înscriu, de fapt, în afara *războiului continuu*, ci, dimpotrivă, tocmai ele sunt cele care dau caracterul continuu al războiului. Apelativul „altele decât război“ sunt, în realitate, „altele decât bătălia, altele decât lupta armată“. Şi în trecut, mai ales în Evul Mediu, dar şi în Antichitate, dacă era posibil, lupta se dorea a fi evitată. Acțiunile „altele decât război“, mai precis, acțiunile care nu sunt confruntări armate violente, care nu apelează la mijloace de distrugere a adversarului pot fi clasificate în cel puțin trei categorii:

- acțiuni desfăşurate pe timpul războiului, din cauza războiului, în folosul războiului sau împotriva acestuia;
- acțiuni adiacente sau complementare războiului;
- acțiuni post-război sau post-conflict.

Din prima categorie fac parte toate acțiunile care însoțesc războiul (protecție civilă, adăpostire a populației şi valorilor, efectuarea unor lucrări în sprijinul frontului, producția de bunuri şi valori necesare frontului şi populației, rechiziții, activitățile de Cruce Roşie, manifestări în favoarea sau împotriva războiului, acțiuni diplomatice, informaționale etc.). Ele sunt un însoțitor permanent al războiului şi depind în mare măsură de modul în care se desfăşoară acesta.

Din cea de a doua categorie fac parte, în general, acțiunile şi activitățile administrative, de ordine, precum şi cele care țin de pregătirea rezervei, a infrastructurilor, acțiunile şi activitățile pe linie de sănătate, cele politice interne şi internaționale, cele diplomatice etc.

Din cea de a treia categorie fac parte, în general, acțiunile administrative, cele de organizare şi reorganizare a vieții economice şi sociale, de refacere a infrastructurilor, de lichidare a urmărilor războiului, cele umanitare etc.

Toate aceste acțiuni au următoarele caracteristici:

- sunt, într-o formă sau alta, legate de fenomenul război;
- vizează reducerea impactului negativ pe care îl are războiul asupra vieții sociale, economice, culturale şi morale;
- vizează protecția şi folosirea adecvată a resurselor;
- vizează protecția patrimoniului;
- au un pronunțat caracter umanitar

Pornind de aici, putem desprinde concluzia că, în toate împrejurările, aceste acțiuni sunt modelate de următoarele principii:

- continuitatea;
- complementaritatea;
- protecția;
- umanitatea;
- construcția şi refacerea;
- solidaritatea;
- unitatea;
- diversitatea;
- simplitatea;
- eficiența.

1.6. Determinări ale războiului şi luptei armate

1.6.1. Determinări ale războiului

1.6.1.1. Determinări economice

În ce măsură determină economia configurația războiului? Războiul este o funcție a economiei, o consecință a strategiilor economice, o altă expresie a luptei economice, sau economia doar îl influențează? Care sunt mecanismele prin care economia condiționează războiul? Cum au evoluat ele în timp? Care sunt principalele determinări economice ale războiului?

Determinările economice sunt fundamentale pentru fizionomia războiului. Ele reprezintă o expresie a legii de potențial şi se constituie, adesea, nu doar în suport, ci şi în cauză, în condiție a războiului. În trecut, războiul, deşi era, ca şi acum, un instrument al politicii, avea profunde determinări

economice. El avea adesea ca obiectiv prăduirea adversarului, cucerirea unor teritorii bogate în resurse şi, pe această bază, creşterea potențialului economic. Unul dintre motivele pentru care Traian a pornit războiul împotriva Daciei era acumularea de resurse (aurul şi bogățiile Daciei) în vederea pregătirii războiului cu parții, dar şi pentru rezolvarea unor probleme financiare grave cu care se confrunta Imperiul roman.

Determinările economice asupra războiului se manifestă cel puțin pe două paliere importante:

a) ca factor de potențial;

b) ca obiectiv (scop) al războiului.

Nu se poate declanşa un război, dacă nu există posibilități de sustenabilitate în teatru. Statul care este amenințat cu războiul (fie pentru deblocarea unei situații strategice, fie pentru a i se impune un anumit tip de comportament) nu poate accepta confruntarea armată – ca formă ultimă a războiului –, dacă nu dispune de un potențial economic suficient cel puțin pentru a pune în operă ceea ce se numeşte *descurajarea de la mic la mare*. Fără un astfel de potențial (care înseamnă resurse umane şi materiale, potențial tehnologic etc.) şi fără strategii asimetrice bine puse la punct, angajarea confruntării armate (dar nu numai armate), în condițiile decalajelor tehnologice militare imense, înseamnă sinucidere curată.

Aproape orice război de pe lumea aceasta (chiar şi cele punitive sau cele declanşate pentru… menținerea păcii) au şi obiective economice. În esența oricărei politici (iar războiul este un mijloc al politicii) se află determinări economice.

În 1950, Paul Rassinier, sesizează, într-un articol intitulat „*Aux frontières de la désespérance*" publicat în revista *Défense de l'Homme*, nr. 26, noiembrie 1950, la pp. 13-17, frustrările statului, atât în ceea ce priveşte deficitul bugetar, cât şi condițiile concrete în care evoluează economia, lipsită din ce în ce mai mult de piețe externe şi cu cele interne suprasaturate[27].

[27] http://www.abbc.com/aaargh/fran/archRassi/prddh/prddh8.html.

Este foarte posibil ca, în aceste condiții, economia să apeleze la presiuni de altă natură decât cele ale războiului economic (politice, diplomatice, ale amenințării cu forța şi chiar la cele militare), pentru a se impune şi a-şi realiza acel optim necesar.

Referindu-se la bătălia pentru Eurasia, Zbigniew Brzezinski notează, în *Marele eşichier*, că geostrategia actuală în Eurasia se sprijină pe cinci actori şi cinci pivoți importanți. Cei cinci actori sunt: Rusia, China, India, Germania şi Franța. Cei cinci pivoți sunt: Ucraina, Azerbaidjanul, Turcia, Iranul şi Coreea de Sud.

Actorii geopolitici sunt cei care au capacitatea de a-şi exercita influența dincolo de frontierele proprii, iar pivoții geostrategici sunt constituiți din acele state care au o poziție importantă.

Toate aceste considerații vizează controlul resurselor şi accesul la principalul foaier energetic al planetei care se află pe acest continent.

Economia condiționează complex filozofia şi fizionomia războiului, atât direct, implicit, cât şi mediat, prin mijlocirea politicii şi tehnologiei, pe următoarele coordonate:

- ca factor de potențial;
- ca posibilitate de susținere în teatru;
- ca potențial financiar şi tehnologic;
- ca dinamică a unor proiecte viitoare de resurse şi de potențial;
- ca generator de concurență, tensiuni şi conflicte.

Aspectele economice au deci un rol important în configurarea războaielor. Totuşi, în ultima parte a secolului al XX-lea şi la începutul secolului al XXI-lea, se pare că războaiele şi conflictele care s-au derulat în acest interval de timp nu au avut o motivație economică (cel puțin, aparent), ci una geostrategică sau preponderent politică, vizând îndeosebi descurajarea crizelor şi conflictelor, modelarea unui mediu stabil de securitate şi instaurarea unei noi ordini internaționale.

Fukuyama scrie că „există şi alte aspecte ale motivației umane, care nu au nici o legătură cu economia şi în care îşi au originea discontinuitățile istoriei – majoritatea războaielor, erupțiile bruşte ale pasiunilor religioase, ideologice sau naționaliste, care au dus la fenomene ca Hitler şi Khomeini.“[28] Totuşi, la o analiză profundă, se poate constata că, într-o formă sau alta, factorul economic este prezent în determinarea războiului.

1.6.1.2. Determinări politice

Mai este războiul o continuare a politicii prin mijloace militare, violente? Sau războiul reprezintă sfârşitul politicii, neputința ei, incapacitatea de a duce un dialog, de a armoniza nişte interese? Care este, astăzi, raportul dintre război şi politică? Există alternative? Care sunt? Există tendința de a se înlocui conceptul de război cu cel de conflict armat? Care sunt argumentele pro şi contra? O astfel de tendință rezultă din determinări obiective sau este un nou mod, un altfel de mod de a ascunde permanența războiului, războiul continuu, înțeles ca amenințare, ca instrument de presiune politică?

Războiul este mai mult decât continuarea politicii prin alte mijloace. El este instrumentul politicii, este politica însăşi. Există opinii potrivit cărora războiul nu ar mai fi o continuare a politicii, ci sfârşitul politicii. Adică acolo unde nu a reuşit politica, începe războiului (înțeles ca luptă armată, ca sistem de acțiuni armate, violente, distrugătoare, pentru că, de fapt, celelalte componente ale războiului sunt în permanență fie activate, fie în *stand by*).

[28] Francis Fukuyama, SFÂRŞITUL ISTORIEI ŞI ULTIMUL OM, Editura Paideia, p.139.

Dar războiul face parte nemijlocită din politică, este brațul ei înarmat. După cum se ştie *interesul* este imboldul acțiunii, motivul acțiunii, iar politica nu este altceva decât o expresie a interesului.

De regulă, interesul determină acțiunea nu printr-o relație directă, ci mediat, adică printr-un proiect care, de regulă, este un proiect politic.

Deci politicul transformă, mai exact, metamorfozează, transpune interesul în acțiune.

Pentru orice țară, pentru orice entitate de pe lumea aceasta, interesul (este vorba de interesul național general) se prezintă, în principiu, astfel:

INTERESE NAȚIONALE

INTERESE VITALE	INTERESE IMPORTANTE	INTERESE COMUNE	INTERESE CONJUNCTURALE
Păstrarea şi afirmarea identității naționale, sociale, culturale, politice şi economice.	Dezvoltarea economică, asigurarea unui potențial economic, politic, social şi demografic care să permită o politică pozitivă, eficientă şi benefică.	Armonizarea activităților economice cu cele sociale, legislative, politice şi culturale.	Avantaje economice, politice, sociale, culturale, în funcție de evoluția evenimentelor în plan global şi regional.
Asigurarea securității naționale.	Securitatea economică, socială, militară; siguranța cetățeanului, societății şi instituțiilor.	Participarea la asigurarea securității şi stabilității zonale.	Obținerea şi menținerea unor noi garanții de securitate.
Asigurarea	Bunăstarea	Locuri de	Obținerea unor

capacității de supraviețuire în caz de război şi în alte situații-limită.	populației, stabilitatea şi capacitatea de regenerare a forței economice, demografice, intelectuale şi morale.	muncă, protecție socială, asigurarea respectării concrete a drepturilor omului.	avantaje temporare pentru populație, instituții etc.
Prevenirea războiului (sau folosirea lui ca modalitate de rezolvare a unor probleme vitale).	Sistem educațional competitiv, rezistent la perturbații şi receptiv la modernizări.	Facilități în sistemul educațional, în accesul la cultură.	Valorificarea unor conjuncturi favorabile cetățeanului şi instituțiilor.

Determinările politice ale războiului sunt esențiale. Principiile acestui proces complex se rezumă la:

- principiul condiționării politice;
- principiul interdependenței active;
- principiul expertizei.

Analiza oricărei situații în care este vorba de determinarea politică a războiului sau atitudinii strategice porneşte de la aceste principii şi conduce la aceste principii. Acelaşi Zbigniew Brzezinski scrie, spre exemplu, că, pe termen scurt, interesul Statelor Unite este să păstreze şi să consolideze pluralismul geopolitic pe harta Eurasiei.

Pe termen mediu, americanii caută parteneri care să-i ajute să edifice în zonă un sistem de securitate. Pe termen lung, americanii doresc să creeze în Eurasia un nucleu de responsabilitate politică, conceptul geopolitic la care se referă Zbigniew Brzezinski fiind o magistrală sinteză asupra politicii

mondiale, adică un pilon în jurul căruia se poate structura sau destructura filosofia războiului viitor.

1.6.1.3. Determinări culturale şi civilizaţionale

Există, cu adevărat, determinări culturale şi civilizaţionale ale războiului sau ceea ce se afirmă reprezintă doar un mod de a plasa confruntarea de tip militar în sfera slujirii valorilor? Confruntarea face parte din sistemul de valori? Care sunt determinările culturale ale războiului? Cum se justifică relaţia dintre război şi sistemele de valori ale diferitelor entităţi umane şi civilizaţionale? Există o astfel de relaţie cu adevărat?

Cultura şi civilizaţia sunt un rezultat al acţiunii umane. Ele se constituie din valori, iar valorile sunt acumulări de sinteză, confirmate de timp, care dau caracteristica, forţa lăuntrică, importanţa, stabilitatea şi consistenţa sistemului. Ele nu sunt imbolduri ale acţiunii, ci temelii. De unde rezultă că valorile culturale şi civilizaţionale nu generează războiul şi nici lupta armată, ci se constituie doar în structuri, în cadre multidimensionale în care se desfăşoară acesta. Valorile nu aparţin însă trecutului, nu sunt doar „element de patrimoniu“, structuri frumoase dar moarte, „piese de muzeu“. Ele aparţin prezentului şi se constituie în constante ale vieţii şi activităţii umane, în repere importante, unele dintre ele chiar în repere de bază.

Dimensiunea culturală a războiului se exprimă în acţiunea principiului valorii. Pregătirea şi desfăşurarea războiului nu pot fi concepute în afara unui sistem de valori, în afara unei culturi politice, civice şi strategice. O firească şi deplină integrare a eforturilor politice, economice, sociale, ştiinţifice şi militare nu este posibilă decât dacă şi numai dacă valorile sunt consonante, dacă există comunicare, flexibilitate, fluenţă şi completitudine în spaţiul valorilor unei naţiuni.

Dimensiunea culturală a războiului este intrinsecă acestuia şi se constituie într-un puternic liant, într-o structură de rezistenţă a sistemului, întrucât valorile sunt acumulări în ani, decenii, secole şi milenii, confirmate deci de timp, care definesc o entitate socială, o individualizează şi o înalţă. Desigur, nu valorile culturale determină războiul. Ele se constituie doar într-un element de forţă, într-un sistem de referinţă şi într-o cultură a războiului, care constă într-un sistem de cunoştinţe, norme, reguli, principii şi obiceiuri. De regulă, acestea acţionează restrictiv şi limitativ, dar şi stimulativ. Efectul stimulativ se manifestă îndeosebi pe plan moral şi se exprimă în capacitatea beligeranţilor de a înţelege actul războiului ca pe o necesitate, ca pe o acţiune obligatorie tocmai pentru apărarea valorilor supreme ale unui stat, care sunt integritatea teritorială, suveranitatea, independenţa, dreptul la viaţă şi la cultură, la existenţă proprie şi la dezvoltare economică şi socială armonioasă. Dimensiunea culturală a fenomenului război, se exprimă, la ora actuală, în spaţiul european şi euro-atlantic, în modul în care se realizează o comunicare eficientă între sistemul valorilor naţionale şi sistemul de valori europene şi euro-atlantice, pe temeiul căreia se fundamentează cunoaşterea, respectul reciproc şi un suficient spaţiu de confluenţă, adică un suport comun de armonizare, pe baza valorilor, a intereselor şi acţiunilor.

Desigur, integrarea europeană şi euro-atlantică nu se produce doar prin unitatea şi complementaritatea sistemelor de valori în sine. Integrarea este un proces complex care are ca principală motivaţie, ca motor al acţiunii, *interesele vitale* ale naţiunilor, ale continentului european, ale entităţii euro-atlantice, ale civilizaţiei occidentale. Sistemele de valori sunt însă *constantele* ecuaţiei integrării, ca modalitate de prevenire şi descurajare a războiului, dar şi ca suport al unei culturi strategice comune, cele care dau forţă, consistenţă, finalitate, durată şi stabilitate acţiunii militare. Ele constituie structura de

rezistență a entității militare ce rezultă prin integrare, suportul ei valoric, osatura ei. Pentru ca un astfel de proces de integrare să se finalizeze şi să se actualizeze continuu, mai este nevoie însă şi de altceva în afară de sistemul de valori: este nevoie de flexibilitate, de înțelegere a caracteristicilor situației, de configurare realistă şi dinamică a mediului de securitate care se urmăreşte a se realiza prin integrare, adică de voință politică, socială şi civică. Dar fără valoare, adică fără un temeinic suport valoric, deci cultural, nimic nu are durată. Valoarea controlează şi limitează acțiunea militară, o menține în limitele necesare ale unei proporționalități care să nu fie distructivă. Cu alte cuvinte, cultura se implică din ce în ce mai mult inclusiv în determinarea fenomenului război, scoțându-l din ferocitatea şi sălbăticia bătăliilor ucigătoare de odinioară şi aşezându-l din ce în ce mai consistent şi mai temeinic în spațiul impunerii voinței binelui, în folosul comunității internaționale.

Datorită unei culturi politice, economice şi strategice deosebite, războiul este transformat, pe zi ce trece, dintr-un act de violență extremă, modelat de teoria jocurilor strategice cu sumă nulă, într-o modalitate de soluționare rapidă a crizelor, de înlăturare a blocajelor strategice şi de impunere a păcii, adică de determinare a unui mediu de securitate stabil şi durabil.

Uniunea Europeană şi NATO nu sunt doar reuniuni de interese, bazate pe un scop comun, impus de un complex de vulnerabilități, riscuri şi amenințări şi pe un obiectiv circumstanțial, efemer, impus de împrejurări, ci şi repere importante în configurarea culturală a războiului viitorului.

Uniunea Europeană răspunde unei necesități politice, economice, sociale, culturale şi istorice (acum, şi militare), iar NATO corespunde unui sistem de securitate şi de apărare euro-atlantic unitar şi eficient. Ambele sunt însă entități bazate pe un sistem de valori civilizaționale şi democratice, care s-a dovedit a fi extrem de important şi trainic. Această trăinicie se fundamentează pe cel puțin patru coordonare de conexiune a

sistemelor de valori, care pun şi mai mult războiul sub controlul strict al societății şi comunității internaționale:

- conexiunea intra-națională;
- conexiunea inter-națiuni;
- conexiunea europeană;
- conexiunea euro-atlantică.

Este vorba de conexiuni complexe, care definesc o construcție solidă şi o arhitectură dinamică, uşor adaptabilă exigențelor mediului internațional de securitate, în care războiul îşi limitează sfera la spațiul descurajării, al acțiunilor împotriva terorismului, crimei organizate şi impunerii voinței comunității internaționale.

Există, desigur, o paletă foarte largă a acestor sisteme de valori culturale şi ştiințifice, de la tradiții, obiceiuri, abilități, vocație, etnos, la acumulări în domeniul ştiinței şi tehnologiei, al organizării politice şi sociale, al etosului şi comportamentului. Toate acestea concură direct la apropierea națiunilor din spațiul euro-atlantic şi, pe baza lor, se construieşte matricea unității şi stabilității acestora. Există, de asemenea, valori politice şi democratice care fundamentează relațiile occidentale şi modelul euro-atlantic şi reconfigurează fizionomia şi filosofia războiului. Aceste valori nu sunt un produs circumstanțial, ci unul al sutelor de ani de istorie şi civilizație comune.

Aşadar, determinările culturale ale războiului, în condițiile integrării României şi celorlalte state din zonă în NATO şi în Uniunea Europeană, se manifestă în acest univers al conexiunilor reale şi obiective – actuale şi viitoare, tradiționale şi de factură nouă –, care configurează nu doar deosebirile (adesea, în istorie, transfigurate pe nedrept în opoziții şi chiar în conflicte), ci şi aptitudinea integrativă europeană, vocația de unitate şi universalitate, conştiința responsabilității noii redimensionări a fenomenului război în spațiul european şi euro-atlantic, a noului concept politic, democratic şi strategic,

cerut de procesul de trecere de la societatea de tip industrial şi post-industrial la societatea de tip informaţional.

Aceste determinări culturale ale războiului, îndeosebi ale războiului viitorului, ar putea fi analizate într-o perspectivă care, în opinia noastră, trebuie să aibă în vedere:

♦ **valorile istorice**: istoria este depozitara unor experienţe teribile, unor învăţăminte deosebit de importante în ceea ce priveşte cultura războiului;

♦ **valorile artistice**: vocaţia artistică a fiecărei naţiuni este parte necesară a mozaicului european, regional şi universal, este armonizată cu cerinţele arealului de securitate european şi mondial; războiul nu poate ignora uriaşele acumulări în planul ştiinţei, artei şi culturii, al umanităţii şi democraţiei, altminteri devine crimă împotriva valorilor omenirii, împotriva omului şi patrimoniului umanităţii;

♦ **valorile sociale**: războiul nu poate fi incompatibil cu valorile sociale ale entităţilor beligerante, ale omenirii; valorile sociale se particularizează în funcţie de exigenţele şi determinările spaţiului fiecărei ţări, dar ele sunt totdeauna consonante cu cele europene şi euro-atlantice, cu cele ale lumii întregi, sunt valori dinamice, al căror sens integrator şi diriguitor îl reprezintă comunicarea socială, asimilarea şi acomodarea structurilor de acţiune militară la aceste coordonate;

♦ **valorile politice**: cele două componente ale acestor valori - vocaţia politică a neamului şi voinţa politică – se regăsesc integral în spaţiul determinării războiului, mai mult decât oricare alte valori, întrucât sunt valori-suport şi valori-resort care configurează cu precizie scopul, obiectivul şi structura războiului;

♦ **valorile ştiinţifice**: oamenii de ştiinţă, sistemul de învăţământ, economia şi acumulările în planul ştiinţei asigură războiului coordonate realiste şi un potenţial intelectual imens;

♦ **valorile tehnologice**: tehnologia asigură războiului un suport teoretic, operaţional şi tehnic temeinic; războiul viitorului va fi, fără îndoială, un război înalt tehnologizat, definit pe un sistem de acţiuni complexe bazate pe *high tech* şi *IT*;

♦ **valorile militare**: există o cultură strategică a fiecărui spaţiu, a fiecărei entităţi socio-economice, politice, culturale şi militare; există, deci, o cultură strategică europeană şi, de asemenea, o cultură strategică euro-atlantică, deja confirmată de timp, şi care se regăseşte în noul concept strategic al Alianţei.

Determinările culturale ale principiilor războiului se manifestă atât implicit, adică prin calitatea militarilor şi a personalului care lucrează în instituţiile militare, în domeniul apărării, cât şi prin instituţiile, organismele şi comunităţile umane care pot întra în opoziţie sau în conflict. De fapt, în spectrul cultural, care este dat de structura şi dinamica unui sistem de valori, se realizează arhitectura culturală a legilor şi principiilor războiului. Fără o astfel de determinare, care este una de esenţă, de fundament, războiul (şi cu atât mai mult războiul viitorului) nu este nici posibil, nici necesar, nici eficient.

1.6.1.4. Determinări sociale

Continuă să fie războiul un fenomen social? Ce legătură are societatea non-militară şi îndeosebi societatea civilă cu războiul şi cu lupta armată? Care sunt mecanismele, îndeosebi cele ascunse şi cele perverse, prin care războiul este deturnat de la menirea sa şi transformat într-un instrument al anomiei sociale şi ripostei asimetrice?

Deşi este un fenomen social, războiul are cea mai redusă audienţă dintre toate fenomenele şi procesele sociale.

Societatea respinge războiul. Oamenii consideră că războiul este un fenomen negativ, cu implicații grave în domeniul social. Percepția negativă a populației şi societății civile asupra războiului s-a accentuat de-a lungul timpurilor. Războiul este un produs al unui dezechilibru ajuns în faza de conflict, dar el nu reprezintă o soluție definitivă pentru restabilirea echilibrului, ci doar o soluție violentă, cu costuri foarte mari, cu multe riscuri şi cu o mulțime de efecte.

În toate timpurile, războiul a fost nepopular. Chiar şi în situația războaielor de eliberare, lupta armată, deşi era, poate, unica modalitate de obținere (prin forță) a dreptului la libertate, nu a fost agreată, ci doar suportată ca necesitate.

Există un paradox: pe de o parte, războiul este respins de societate ca modalitate de soluționare a problemelor sociale complexe şi, pe de altă parte, acest fenomen are determinări sociale precise, rezultate tocmai din evoluția spre conflict a unor tensiuni de altminteri firești în dinamica socială. Există cel puțin două tipuri de determinări sociale. Unele sunt de natură generală, fac parte din conflictualitatea socială, altele sunt specifice pentru fiecare tip de război.

Cele de natură generală se referă la:

♦ creşterea tensiunilor sociale generatoare de crize şi conflicte;

♦ apariția unor interese care opun categoric o entitate altei entități (îndeosebi state, grupuri de state, alianțe, dar şi entități non-statale, transfrontaliere, în rețea etc.);

♦ apariția şi proliferarea, în anumite medii sociale, a unui spirit revanşard, justițiar şi războinic.

Cele specifice sunt, în general, punctuale şi se referă la:

♦ extinderea a ceea ce entitatea respectivă consideră a fi spațiu vital;

♦ inducerea şi proliferarea unui spirit punitiv sau de revanşă;

♦ interese economice cu determinări şi localizări în mediul social.

Aceste determinări nu explică decât în mică măsură fenomenul război. Faptul că războiul a fost şi a rămas specific societății omeneşti are o determinare intrinsecă, fiind condiționat de sistem.

Aşadar, războiul, ca modalitate de ieşire dintr-un blocaj strategic, este de natură obiectivă. El are, din punct de vedere filosofic, aceleaşi explicații pe care le are un fenomen natural (cutremur, uragan, potop etc.). Este o descărcare socială de energii şi tensiuni acumulate într-un anumit interval de timp, iar efectul său este un nou echilibru social sau o nouă structurare socială.

Există însă şi războaie care nu au această funcție. Ele sunt un produs al anomiei sociale, al intereselor de grup şi sunt folosite nu pentru a se ieşi dintr-un blocaj strategic, ci pentru a crea un blocaj strategic, pentru a impune o stare favorabilă anumitor segmente sociale.

Un astfel de război este cel terorist. Şi chiar dacă, la ora actuală, nu toată lumea este de acord că terorismul este război, el se prezintă ca o agresiune continuă, surprinzătoare şi criminală asupra omului fizic, instituțiilor economice, sociale, culturale şi politice, asupra unora dintre statele şi organismele internaționale, în general, asupra acelor instituții care construiesc sau impun o anumită ordine internațională.

Pe de altă parte, tot mediul social este acela care generează şi proliferează spiritul de ripostă împotriva războiului asimetric, pentru păstrarea şi menținerea acelui mediu de securitate şi de ordine favorabil intereselor proprii.

Mediul social nu este însă omogen şi nici imuabil. El variază, în raport cu determinările economice, politice, informaționale, în jurul unor repere culturale trainice, adică în sistemul unor valori care a constituit dintotdeauna osatura şi, deci, structura sa de forță şi de rezistență.

Se pare că mediul social s-a polarizat. La un pol se află o parte a populației planetei – lumea civilizată –, care se opune violențelor, dar susține războiul împotriva terorismului, crimei organizate, degradării ființei şi condiției umane, iar la celălalt pol se află cei care generează aceste amenințări asimetrice. Nu este foarte uşor de făcut o departajare între unii şi alții, chiar dacă valorile şi filosofiile acestor două tabere sunt diametral opuse. Intervine în ecuație jocul complicat al intereselor, iar acesta amestecă oamenii şi lumile.

1.6.2. Determinări ale luptei armate

Determinările luptei armate rezultă din cele ale războiului, dar nu se confundă cu acestea. Lupta armată este un instrument al războiului, şi anume un instrument al forței violente. Întrucât armamentul şi mijloacele de lovire au atins un nivel de evoluție care a devenit reciproc periculos, armele încep mai degrabă să devină un factor cu rol de frânare, de descurajare a luptei armate, decât unul de încurajare a acesteia.

Armele de distrugere în masă, cu toate derivatele, implicațiile şi complicațiile lor, fac, practic, puțin probabil războiul, în timp ce sistemele de arme de mare precizie îl aduc din nou în actualitate.

În momentul de față, lupta armată este percepută, explicată şi întreținută din trei mari perspective:

- cea tehnologică, mai exact *high tech* şi *IT*;
- cea a reacției sau acțiunii necesare;
- cea teroristă.

În viziunea teroriştilor, lupta armată prin mijloace asimetrice (adică exploatând vulnerabilitățile adversarului) reprezintă singura modalitate de a-şi impune voința, de a atrage atenția, de a-i pedepsi nu doar pe cei care li se opun, ci pe toți oamenii, în general. În viziunea lor, lupta armată prin mijloace

asimetrice are forme specifice, se duce continuu, activ şi intempestiv, singurele principii pe care ei le aplică fiind:

- exploatarea vulnerabilităților;
- surprinderea;
- acțiunea rapidă;
- distrugerea.

În unele doctrine politice – îndeosebi în cele care vizează eliberarea, obținerea prin forță a autonomiei etnice, religioase, teritoriale etc. –, lupta armată este privită ca singura modalitate eficientă de realizare a acestor scopuri şi obiective.

De asemenea, în practica internațională, mijloacele militare sunt de multe ori folosite (de către state, alianțe, organisme internaționale, CS al ONU), pentru prevenirea soluționarea şi gestionarea crizelor, pentru deblocarea unei situații strategice, pentru asigurarea păcii şi stabilității în anumite regiuni.

1.7. Principii ale războiului viitorului

1.7.1. Concepte, ipoteze, teorii

De ce un război al viitorului şi nu un viitor al războiului? Care sunt principalele concepte, ipoteze şi teorii ale viitorului război? Dar ale posibilului război al viitorului? Şcoala strategică americană. Şcoala strategică germană. Şcoala strategică europeană. Şcoala strategică rusă. Şcoala strategică chineză. Şcoala strategică japoneză. Şcoala strategică indiană. Şcoala strategică arabă.

Războiul viitorului este o materializare a viitorului războiului. Nimeni nu se mai îndoieşte azi de metamorfozele care s-au produs, se produc şi se vor produce în arta militară, de prezența, într-o formă sau alta, a războiului în viața societății. Războiul viitorului este tot o continuare a politicii prin mijloace

specifice confruntării armate şi nu numai armate. Războiul cunoaşte o extensie semnificativă în domeniile non-militare. Acest lucru este impus de noile tipuri de ameninţări şi de vulnerabilităţi, de decalajele imense care există în lume şi se amplifică pe zi ce trece, de criza profundă (politică, economică, socială şi morală) care se dezvoltă asimetric şi haotic.

Lumea, cu toate progresele imense în domeniul tehnologiei, civilizaţiei şi culturii, informaţiei şi economiei, este măcinată de mari contradicţii, de mari provocări, de mari discrepanţe, în care formele de progres şi cele de protest împotriva efectelor secundare ale acestui progres sunt vectori care, pe măsură ce se îndepărtează, măresc gradul de tensiune, zonele de criză şi starea conflictuală.

În aceste condiţii, are loc o complexă bătălie pentru reconfigurarea centrelor de putere, pentru cucerirea şi menţinerea iniţiativei politice şi strategice şi, pe această bază şi pe cea a tehnologiei de vârf, a dominanţei strategice. Se folosesc, azi, pe scară largă, parteneriatele strategice, care se constituie într-o nouă formulă de armonizare a intereselor şi de prevenire a conflictelor majore între marii actori, între nucleele în jurul cărora se constituie sau se reconstituie centrele de putere: Statele Unite ale Americii, Uniunea Europeană, Rusia, China, Japonia, India, Lumea Arabă. Strategiile acestor nuclee se aseamănă foarte mult, întrucât şi politicile lor se aseamănă – cel puţin în ceea ce priveşte dorinţa, voinţa şi putinţa de a participa la noua reconfigurare strategică a lumii –, ceea ce duce, într-un fel, la crearea şi menţinerea unui mediu de securitate în care sunt ţinute în frâu armele de distrugere în masă şi prevenite conflictele şi războaiele de mare intensitate.

Şcoala strategică americană – care este, în esenţa ei, globală, temeinică, experimentată şi pragmatică – accentuează complexitatea fenomenului război, analizează războaiele de joasă, medie şi mare intensitate şi, în urma experienţei dramatice de la 11 septembrie 2001, introduce un nou concept

politic şi strategic – războiul împotriva terorismului – care este, atât în filozofia lui, cât şi în configuraţia lui teoretică şi pragmatică – un nou tip de confruntare ce generează conceptul esenţial al acestui dramatic început de secol – *războiul continuu*. Principiile fundamentale ale strategiei americane a războiului continuu sunt următoarele:

- principiul acţiunii strategice permanente;
- principiul iniţiativei strategice;
- principiul dominanţei strategice;
- principiul acţiunii multidimensionale adecvate;
- principiul omniprezenţei şi descurajării strategice;
- principiul acţiunii şi reacţiei rapide;
- principiul acţiunii şi reacţiei speciale;
- principiul prevenţiei (al loviturilor preventive);
- principiul *high tech*;
- principiul reţelei;
- principiul simplităţii strategice.

Şcoala strategică germană rămâne la tradiţia ei europeană şi, bineînţeles, germană. După ce şi-a reconstituit, într-o formă nouă, *mitelEuropa*, Germania îşi menţine un concept clasic de apărare şi securitate, bazat pe responsabilitatea naţiunii şi capacitatea de reacţie corespunzătoare. Conceptul de *război continuu*, care nu se găseşte explicit în doctrina germană, se manifestă însă cum nu se poate mai bine în politica şi strategia (în primul rând, economică) a Germaniei. În acelaşi timp, deşi nu se aliniază integral procesului de mondializare, Germania duce o politică pan-europeană, dezvoltă, ca motor al UE (dar şi ca mare putere economică şi militară), un parteneriat strategic cu Rusia, realimentând astfel temerile lui Mackinder dintre 1904 şi 1943, de unitate a *heartland*-ului, de constituire a unui imens centru de putere eurasiatic, având ca nuclee Germania şi Rusia.

Principiile şcolii strategice germane pot fi identificate în modul în care sunt concepute, justificate, întreţinute şi aplicate

politicile şi doctrinele acestei ţări, în relaţia germano-franceză, în predominanţa strategiilor generative, îndeosebi a celor de potenţial. Aceste principii ar putea fi exprimate astfel:

- principiul predominanţei strategiilor de potenţial;
- principiul aşteptării active;
- principiul construcţiei interioare dinamice;
- principiul implicării şi completitudinii sociale;
- principiul integralităţii;
- principiul economiei forţelor şi mijloacelor;
- principiul *high tech*, al revoluţiei tehnologice şi informaţionale;
- principiul moralităţii;
- principiul simplităţii.

Strategia UE, exprimată prin politica europeană comună de securitate şi prin politica europeană comună de securitate şi apărare (PECSA), nu are în vedere războiul continuu, ci doar anumite aspecte ale acestuia, în special pe cele ce generează acţiuni şi misiuni de tip Petersberg, care se referă la combaterea terorismului, a traficului de droguri şi a crimei organizate, la acţiuni umanitare, la acţiuni în caz de calamităţi naturale, în urgenţe civile şi militare.

Prioritatea strategiilor UE o reprezintă, într-o primă etapă, realizarea tuturor condiţiilor care să permită unitatea *de facto* a continentului, rezolvarea problemelor economice, politice, sociale, etnice interne, gestionarea crizelor şi conflictelor de tipul celor care au avut loc şi sunt încă în curs de desfăşurare în spaţiul ex-iugoslav şi în alte zone. Această strategie care are în vedere conflictul şi criza, sub toate formele lor de manifestare, inclusiv războiul, se bazează pe următoarele principii:

- principiul unităţii;
- principiul ierarhizării priorităţilor;
- principiul acţiunilor şi reacţiilor flexibile şi complexe;
- principiul prevenţiei;

- principiul construcţiei interioare dinamice;
- principiul reacţiei flexibile adecvate;
- principiul integralităţii;
- principiul *high tech* şi *IT*;
- principiul simplităţii.

Şcoala strategică rusească nu a renunţat şi nu va renunţa niciodată la marile ei linii de forţă, care rezultă din caracterul de putere eurasiatică al Rusiei şi din determinările speciale ale teritoriului şi resurselor.

Rusia este, din punct de vedere al teritoriului, cea mai mare ţară din lume, este depozitarul unor uriaşe rezerve de resurse naturale şi dispune de un uriaş potenţial material, uman, cultural şi militar. Rusia are o viziune specială asupra strategiei războiului, care rezultă din imensitatea spaţiului, din experienţa îndelungată, din poziţia ei geostrategică şi, evident, din rolul pe care îl joacă şi pe care şi-l asumă în construcţia noii ordini mondiale, în reconfigurarea centrelor de putere. Doctrina şi strategia Rusiei privind războiul, inclusiv războiul continuu, sunt dominate de următoarele principii:

- principiul supleţei politice şi strategice;
- principiul mobilităţii strategice;
- principiul fermităţii strategice;
- principiul manevrei strategice;
- principiul descurajării nucleare strategice;
- principiul acţiunii strategice adecvate;
- principiul perseverenţei strategice;
- principiul ameninţării strategice;
- principiul simplităţii.

Şcoala strategică chineză, care vine din antichitate, de la Sun Tzî, cunoaşte o dinamică fără precedent, mai ales în ceea ce priveşte strategiile de potenţial. China se doreşte a fi o putere regională, cu rol decisiv în configurarea unui mediu de securitate stabil în zona orientală şi în Pacific, care să-i permită prevenirea războiului, gestionarea corespunzătoare a spaţiului

care îi aparţine, rezolvarea problemelor în relaţia cu Taiwanul şi dezvoltarea economică. China este o ţară statornică şi, în acelaşi timp, o mare putere, atât pe *heartland*, cât şi pe *rimland*, un centru de civilizaţie, de cultură străveche, cu rol foarte important (dar de altă natură decât cel care revine Statelor Unite, Uniunii Europene şi Rusiei) în configurarea mediului strategic global de securitate. Rezultă că, în general, şcoala strategică chineză se bazează pe următoarele principii:

- principiul măsurii;
- principiul unităţii strategice;
- principiul permanenţei conceptuale strategice;
- principiul economiei resurselor;
- principiul devotamentului, al valorii umane;
- principiul inflexibilităţii strategice;
- principiul descurajării nucleare;
- principiul surprinderii strategice;
- principiul reacţiei proporţionate;
- principiul simplităţii.

Şcoala strategică japoneză, deşi vine din acelaşi areal şi din aceeaşi civilizaţie cu cea chineză, nu are aceleaşi principii. Japonezii, lipsiţi de resurse naturale, se bazează pe o strategie a eficienţei şi perseverenţei, pe surprindere şi aşteptare. După cel de al doilea război mondial, Japonia nu s-a lăsat copleşită de efectul loviturilor nucleare de la Hiroshima şi Nagasaki, ci a trecut la cultivarea unor strategii care, în esenţa lor, nu se deosebeau de cele practicate în timpul războiului. Numai că ele au fost transferate în domeniul electronicii şi tehnologiilor de vârf, adică al strategiilor de potenţial.

Dezvoltarea şi aplicarea acestor strategii de potenţial par contradictorii cu realitatea resurselor, dar japonezii au rezolvat acest paradox printr-un alt paradox: fă din ceea ce nu ai un factor de putere şi din ceea ce ai un factor de susţinere şi generare a puterii. Strategiile generative şi regenerative japoneze sunt deosebite. Principiile aplicate de japonezi în acest

efort extraordinar al reconstrucţiei materiale şi spirituale de după război se aseamănă în mare măsură cu cele ale şcolii strategice germane.

De aceea, în conceptul japonez al comportamentului în situaţii de criză, în conflict şi în război se evidenţiază următoarele principii:

- principiul predominanţei strategiilor de potenţial;
- principiul aşteptării active;
- principiul construcţiei interioare dinamice;
- principiul perseverenţei;
- principiul modestiei, al învăţării şi supunerii;
- principiul acţiunii inteligente;
- principiul economiei resurselor (al consumului limitat şi strict autocontrolat);
- principiul responsabilităţii permanente;
- principiul *high tech*, al revoluţiei tehnologice şi informaţionale (IT) ;
- principiul moralităţii;
- principiul simplităţii.

Şcoala strategică indiană este influenţată de marea cultură indiană, de diversitatea acestei civilizaţii milenare, precum şi de dorinţa şi voinţa Indiei de a se constitui într-un centru de putere în zona *rimland*-ului, îndeosebi în Asia de sud-est. În acest sens şcoala strategică indiană promovează o serie de principii puternic influenţate de mentalităţile şi valorile culturii indiene şi, deopotrivă, de tendinţele, teoriile şi practicile militare moderne, îndeosebi de cele britanice şi americane. Cele mai frecvente principii care pot fi deduse din practica şcolii strategice indiene sunt următoarele:

- principiul descurajării nucleare regionale;
- principiul dominanţei strategice zonale;
- principiul controlului strategic al disensiunilor interne;

- principiul ripostei categorice;
- principiul valorii.

Şcoala strategică arabă nu este nici unitară, nici flexibilă, nici conciliantă. Dar asta nu înseamnă că nu există. Ea se bazează pe un concept contradictoriu, uneori bizar, alteori păstrător de mari valori

- principiul supunerii faţă de autoritate;
- principiul sacrificiului;
- principiul justiţiar;
- principiul inflexibilităţii, al intoleranţei;
- principiul moralităţii şi sacrului;
- principiul răzbunării;
- principiul acţiunii inteligente;
- principiul simplităţii.

Toate aceste principii dovedesc, deopotrivă, unitate şi diversitate în planul filosofiei războiului. Unele dintre aceste şcoli joacă un rol de avangardă – cum este şcoala americană de strategie –, altele sunt mai conservatoare sau apelează la procese complexe, adesea ascunse, de edificare a unui concept filosofic ce prefigurează încă difuz, dar nu în linia clasică, războiul viitorului.

1.7.2. Informaţia, psihologia şi sociologia războiului

Cum şi de ce a crescut nepopularitatea războiului? Frustrează războiul sistemul valorilor sociale sau, într-un anume sens, vine în sprijinul lor, printr-o strategie indirectă? Care sunt coordonatele actuale şi viitoare ale sociologiei războiului? Care este raportul dintre rata stabilităţii sociale şi fizionomia şi percepţia războiului? Mai este războiul un fenomen social cu determinări obiective şi subiective sau devine din ce în ce mai mult un fenomen antisocial şi antiuman?

Cu binoclul întors

Realităţile istorice, cele actuale şi cele virtuale se reorganizează, în fiecare timp, după coordonate greu de evaluat, de prins în grile şi sloganuri. Omul de rând, uimit, descurajat şi, adesea, scârbit de mersul întortocheat al lumii, ca şi cercetătorul specializat în microscopia lucrurilor mărunte sau în filosofia nemăsurată a universului social şi moral, exclamă cam ce-i vine la gură. Unul spune: „Duceţi-vă dracului!“, altul strigă: „Înapoi la Kant!“, iar cel de al treilea constată că, de fapt, istoria se repetă şi nimic nu-i prea nou sub soarele acesta al nostru care este când prea fierbinte, când prea mult acoperit de nori. Tripla revoluţie în domeniul tehnologic – electronică, informatică şi în telecomunicaţii, fiecare cu rol multiplicator pentru fiecare – ne îndeamnă să ne ciulim mai bine urechile, să facem ochii şi mai mari şi să ne punem ceva mai mult mintea la contribuţie. Altfel, dacă rămânem doar la vechile şi nevinovatele noastre percepţii, o putem păţi. Pentru că, ne spun mai marii planetei, lumea nu mai este aşa cum o vedem noi. Ochii ne înşeală. Un studiu al Institutului de Strategie Comparată francez arată că şi în domeniul socio-organizaţional s-a produs o trecere de la modelul marii întreprinderi centralizate şi piramidale la un mod de organizare dezierarhizat, în reţea. Toate acestea îşi sporesc efectul descentralizator şi amplificator în economie, în societate şi în domeniul politic, precum şi la joncţiunile dintre acestea. Iar efectele sunt cele care sunt. Se schimbă adică iremediabil statutul interior şi exterior al statului-naţiune.

Tradiţionalul centralism este subminat de un proces multiplu de redistribuire şi devoluţiune a puterii. Informaţia a multiplicat centrele de putere informaţională în detrimentul statului centralizat. Acesta (mai ales dacă nu este suficient de… mare şi de puternic) nu mai poate controla aproape nimic; rămâne cu buza umflată în faţa realităţilor care încep din ce în

ce mai mult să-l depăşească şi chiar să-l marginalizeze. Împotriva lui, a statului de rând, se ridică tot felul de obstacole, se pun tot felul de restricţii şi de exigenţe. Ordinatorul – cel care se consideră pe drept sau pe nedrept principalul „vinovat" al schimbărilor de azi şi de mâine – a bulversat toate raporturile, începând cu cele economice şi continuând cu cele ale puterii politice.

Totul a devenit o reţea imensă, puternic mondializată, de comunicaţii, de utilităţi, de utilizări, de producţie şi de consum. În numai zece ani, telefonia mobilă, transmiterea de date, navigaţia prin satelit şi pe Internet, microproducţia au ajuns deja lucruri obişnuite. Se pare că, în afara informaţiei, nimic nu mai este foarte important.

Realitatea este însă cu totul alta. Marile canale de comunicaţii depind de marile nuclee de stocare, prelucrare şi difuzare a informaţiei, iar acestea, deşi concurente, se află din ce în ce mai mult într-un fel de procesualitate organică. Adică, nolens-volens, merg şi ele, toate, spre acelaşi destin al dependenţei şi interdependenţei condiţionate sau necondiţionate. Potrivit acestui concept al procesualităţii mondiale organice – care este din ce în ce mai mult o realitate –, lumea se globalizează şi se dezizolează. Dar, paradoxal, ea continuă totuşi, pe ici pe colo, prin părţile care nu se văd, să se enclavizeze. Informaţia anulează distanţele şi apropie oamenii, accelerează diviziunea muncii şi caracterul cooperativ mondial al producţiei, dar şi separă mai bine lucrurile. Acestea nu se produc însă în favoarea tuturor. Ca de fiecare dată în istorie, există profitori ai vremurilor şi păgubiţi ai vremuirilor.

Timpul actual este un timp al informaţiei, al proliferării computerelor, al construirii, pentru prima oară în lume, a unei mari reţele mondiale: Internet. Hipertextul, comutatoarele, extractoarele şi navigatoarele fac posibilă explorarea, exploatarea şi corelarea informaţiei în timp real. Această corelare (a se citi *influenţare*) reaşează activitatea economică, logistică,

socială, culturală, precum şi actul comunicării în noi coordonate, aşa cum au făcut-o, la timpul lor, drumurile romane, calea ferată, avionul şi racheta spaţială. Kant definea timpul şi spaţiul ca forme apriori ale sensibilităţii noastre. Intuiţii sensibile, le zicea marele filosof din Königsberg. Asta şi sunt. Numai că Königsbergul se numeşte acum… Kaliningrad. De aceea, fiecare societate umană, adică fiecare mare paradigmă istorică, îşi creează propria ei modalitate de evaluare, de cuantificare, de măsurare a spaţiului şi a timpului.

În societatea informaţională există bit-ul. El măsoară ciberspaţiul sau cibersfera, iar acest nou concept (de fapt, această nouă realitate - cibersistemul) are implicaţii cu totul şi cu totul deosebite. Institutul francez de Strategie Comparată dă un exemplu care ni se pare edificator. Cu aproape un sfert de veac în urmă, americanii, îndeosebi prin Zbigniew Brzezinski, au declanşat o ofensivă bine orchestrată împotriva Uniunii Sovietice din vremea lui Brejnev pe tema drepturilor omului, utilizând masiv copiatoarele, telefoanele, faxurile etc. Această ofensivă nu s-a declanşat neapărat în favoarea drepturilor fundamentale ale omului, cum se susţine, ci împotriva sistemului politic sovietic, împotriva comunismului. Ruşii nu puteau controla toate faxurile…

De o vreme, „Vocea Americii" a oferit abonaţilor săi din China pachete de informaţii prin e-mail. Guvernul chinez nu se poate opune la aşa ceva, pentru că nu are cum să controleze toate calculatoarele din China care sunt conectate la reţeaua Internet. Controlarea Internet-ului a devenit practic imposibilă. Ca şi monopolizarea acestei reţele. Totuşi, marii potentaţi ai acestei ere – Netscape, Microsoft, agenţiile de stat (spre exemplu, Agenţia de Securitate Naţională a Statelor Unite) etc. – sunt, de fapt, creatorii acestei cibersfere şi, deocamdată, marii ei beneficiari. Dar, după cum se constată, inclusiv aceşti mari potentaţi pierd încet, încet câte ceva din imensa lor putere… *Internet* nu mai este un monopol al cuiva, deşi marii potentaţi ai

lumii se folosesc de această excepțională rețea pentru a-şi realiza obiectivele lor strategice…

Dar se folosesc de ea şi marii terorişti ai lumii, şi marii infractori, şi marii diversioniști ai acestor vremuri, ca şi oamenii simpli…

Cibersfera este, în osatura sa, un fel de haos. Definit ca o stare între dezorganizarea unui sistem şi o nouă organizare a acestuia, haosul devine o teorie, o paradigmă a zilelor noastre. Haosul este deci o stare.

Şi, în această aparentă dezorganizare în vederea noii organizării a societăților informaționale viitoare, noile puteri îşi conturează deja marile traiecte ale ofensivei lor de mâine… Adică noile coordonate ale geopoliticii mileniului trei. Cu alte cuvinte, înapoi la *das Heimatland* (Patria) al lui Ritter şi la discipolul acestuia – Friedrich Ratzel, întemeietorul geopoliticii!

Pentru cine? Împotriva cui?

Geopolitica revine, azi, în forță. Deocamdată, prin republicarea unor lucrări şi a unor studii, prin reconsiderarea clasicilor acesteia, dar nu neapărat ca mentori, aşa cum s-ar crede, ci doar ca suporți ai unui alt mod de a gândi noua ordine mondială. Imaginile care se transmit prin televiziune sau prin cuvinte sunt cât se poate de… colorate, şi noi, oamenii obişnuiți, copleşiți de grijile zilei de azi şi ale celei de mâine, nu ne batem capul să „vedem“ dincolo de ceea ce se vede. Nu ne prea pasă de ce spunea cândva Exupery: ceea ce se vede nu este decât o suprafață; ceea ce este important rămâne invizibil pentru ochi…

Aparent, informația este liberă şi complet scăpată de sub orice control, fiecare putând afla, fără nici un fel de dificultate, tot ceea ce doreşte să ştie. Există o aşa de largă diversitate a sistemelor de informații, încât, practic, controlul lor pare

imposibil. Cu alte cuvinte, informația n-ar mai putea fi controlată; ea controlează însă totul. Tocmai de aceea, ea poate fi (şi este) folosită, în dezordinea informațională de azi, ca instrument de putere pentru mâine, în primul rând pentru realizarea unei anumite ordini informaționale (care este sistemul nervos al noii ordini mondiale) în dezordinea reorganizării politice, economice şi culturale a lumii.

În acest scop, marile centre de putere ale planetei urmăresc cu virulență realizarea unor sisteme performante şi unor coridoare şi noduri importante de control şi prelucrare a informației, concomitent cu crearea şi menținerea unei dezordini relative, care se apreciază a fi utilă marilor scopuri, marilor strategii de reorganizare a lumii. Pierre Salinger şi Eric Laureant, în lucrarea *„Guerre du Golfe. Le dossier secret“*[29], arată că, spre exemplu, Agenția Națională de Securitate a Statelor Unite (National Security Agency), cu efective şi bugete mai importante chiar decât cele ale CIA (se află la Fort Meade, lângă Washington, în mijlocul unei păduri), funcționează cu două componente (Carillon şi Loadstone), care sunt două emisfere ale aceluiaşi creier. Această agenție tratează, prin calculatorul central, în jur de 200.000.000 de cuvinte pe secundă, în timp ce alte ordinatoare ale sale pot să transforme 320 de milioane de cuvinte pe secundă, ceea ce echivalează cu 2.500 de cărți a 300 de pagini fiecare.

Această agenție are sateliți spioni şi centre de ascultare în toată lumea. „Strategii de la Pentagon – scriu aceşti autori la p. 164 a lucrării citate mai sus – divid lumea în zone de intervenție. Cea acoperită de Central Command (CENTCOM) se întinde pe 26 de milioane de kilometri pătrați, din Kenya până în Pakistan. Şaptezeci la sută din rezervele mondiale de petrol sunt situate în regiunile care se aflau (în vremea războiului din Golf N.A.) sub responsabilitatea acestui general

[29] Pierre Salinger şi Eric Laureant, GUERRE DU GOLFE. LE DOSSIER SECRET, Olivier Orban, 1991.

cu patru stele (Norman Schwarzkopf), aspru şi jovial.“ În acest sens, exista un plan secret faimos, intitulat „90 – 1002“, conceput de Administrația Carter pentru o intervenție militară în Golf. La începutul anului 1991, obiectivul strategic cel mai important al Pentagonului era să transforme rapid acest plan într-o apărare masivă a Arabiei Saudite.

Iată cam în ce termeni geopolitica de azi devine… geostrategie. În fața acestei realități, inclusiv tradiția islamică potrivit căreia, dacă o țară islamică primeşte pe pământul său infideli pentru a le permite să lupte, toate celelalte țări islamice trebuie să se întoarcă împotriva renegatului, n-a fost respectată. De unde rezultă că, în noua ordine mondială, aşa cum se preconizează ea în unele strategii geopolitice, tradițiile sunt neavenite. Iar lupta împotriva lor este evidentă.

Există însă şi o puternică reacție la aceste tendințe de depersonalizare a țărilor şi deopotrivă a entităților civilizaționale, ca şi atenționări care se cer luate în seamă. Spre exemplu, Samuel P. Huntington, în celebra sa lucrare „Ciocnirea civilizațiilor“[30], atrage atenția asupra faptului că entitățile civilizaționale sunt realități care, în viitor, se pot înfrunta. Pentru că ele se opun civilizației occidentale care, în concepția profesorului de la Harvard, a fost şi este încă agresivă. Cu alte cuvinte, strategia civilizației occidentale, ca şi geopolitica ei, trebuie să se reformuleze în termeni civilizaționali, renunțând la presiunile de altădată. Altfel viitorul război va fi un război al civilizațiilor.

Polonezul Bronislaw Germele scria: „Când veți distruge zidurile, veți anima speranța, dar dacă le veți ridica din nou, veți crea ura“.

Francezul Bruno Colson, în excepționalul său studiu de strategie intitulat „La stratégie américaine et l'Europe“ scrie că „Războiul Rece permitea politicii externe americane să se

[30] Samuel P. Huntington, 1997, THE CLASH OF CIVILIZATIONS THE REMAKING OF WORLD ORDER, Simon & Schuster.

fundamenteze pe trei paradigme simple: «îndiguirea» (contain) Uniunii Sovietice, împiedicarea extinderii comunismului, promovarea unei creşteri economice globale, sub conducere americană. După 1989, Statele Unite au fost nevoite să-şi reevalueze locul lor în lume, gândindu-şi în alți termeni politica externă, *plecând de la zero*. Într-un anume sens, după atacul japonez de la Pearl Harbor din 7 decembrie 1941, politica externă americană n-a făcut altceva decât să răspundă unei amenințări din partea inamicilor.

Angajarea americană activă în exterior n-a încetat nici o clipă. Când armele tăceau, confruntarea lua alte forme. Perioada de după războiul rece trebuia să dea Statelor Unite o adevărată libertate de alegere.“ Angajarea în exterior a devenit un fel de concept-cheie al securității naționale americane, o linie-forță a politicii americane. Astfel, noua ordine mondială are ca suporți controlul american al resurselor, menținerea păcii şi riposta imediată împotriva celor care pot destabiliza situația convenabilă ordinii mondiale sub leadership american.

Dar cum lucrurile acestea nu pot fi simple, geopolitica s-a întors la anii 1945 – 1949. S-au readus în actualitate George Kennan, Robert Strausz-Hupe, Dean Acheson. S-a mers chiar mai departe, la ultimul deceniu al secolului al XIX-lea când „noua ordine mondială“, oprită la Congresul de la Viena, pusese capăt războaielor napoleoniene. Americanilor le place să întrebuințeze expresii-cheie, concepte semnificative privind viziunea asupra lumii şi rolul țării lor în această viziune. „Noua ordine mondială“ preconizată de George Bush în timpul războiului din Golf din 1991 este cel mai cunoscut dintre conceptele de după Războiul Rece. Nu este însă singurul. În aceeaşi manieră au apărut „internaționalismul triumfător“ şi izolaționismul. Iar administrația Clinton a preferat o sinteză, avansând noțiunea de extindere, sau lărgire. George W. Bush a finalizat ceea ce începuse tatăl său. Ce se va întâmpla acum? Care vor fi conceptele preferate de noua administrație de la

Washington? Pentru cine sunt aceste concepte? Împotriva cui? Cui folosesc? Cine se află înapoia lor? Statele Unite ale Americii? Cum le va privi Europa Occidentală? Dacă răspunsurile sunt afirmative, atunci ce se întâmplă cu celelalte mari civilizații, cu celelalte mari centre de putere? Şi cum influențează toate acestea geopolitica românească, în situația în care există şi la noi aşa ceva?